TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT: 4 SAYI: 24 OCAK 1966 FİATI: 250 Krş.

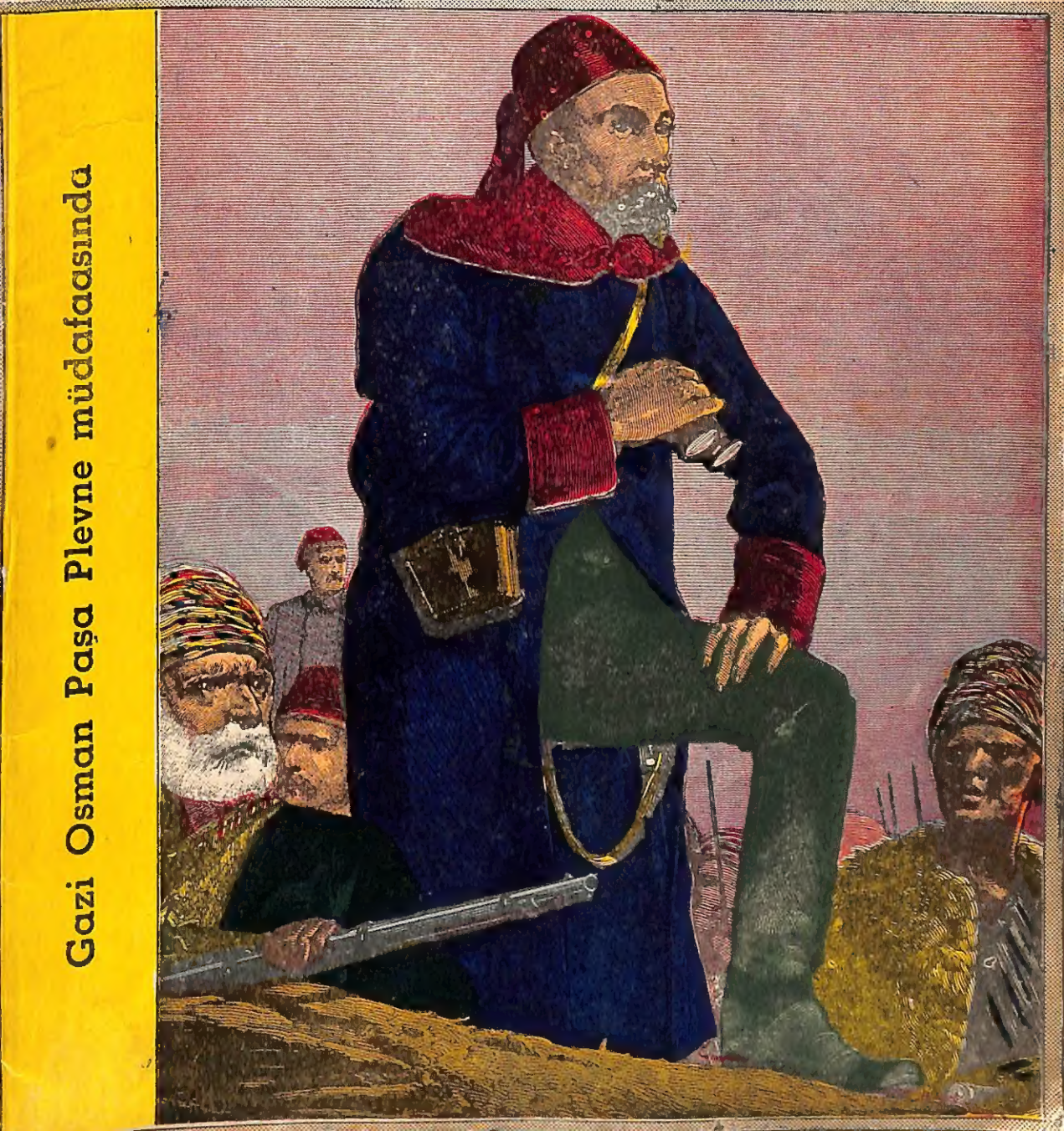

Gazi Osman Paşa Plevne müdafaasında

GÜNÜMÜZÜN MODASI
ELBISELİK
PANTALONLUK
Abfil
·SANFOR·
RAHAT - PRATİK - TERLETMEZ
YIKAMAKLA ÇEKMEZ

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT: 4 SAYI: 24 OCAK 1966 FİATI: 250 Krş.

Gazi Osman Paşa Plevne müdafaasında

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Edirne
Beyoğlu	Ankara	Samsun
Galata	Yenişehir Ankara	Konya
Kadıköy	Anafartalar Ankara	İskenderun
Osmanbey	Adana	Mersin
Hasköy	Çapa	Bursa
Beyazıt		Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

Cilt Kapaklarınız Hazırdır

Dördüncü cildimizin yaldız motifli pantazot cilt kapakları hazırdır :

1 — Cildleme ücreti, kapaklar dahil yine 7,5 liradır. Elinizdeki ALTI sayıyı tam olarak sağlam bir ambalâj içinde ve TAAHHÜTLÜ olarak bize gönderiniz. Paket üzerindeki adresiniz lûtfen tam ve okunaklı olsun.

2 — Cild bedeli 7,5 lirayı meçmualarla birlikte posta havalesi ile gönderiniz. Havalenin not kısmına CİLD-BEDELİ kaydını koyunuz. Ayrıca, mektup yazmanıza lüzum yoktur.

3 — Göndereceğiniz 7,5 lira içinde, cildinizin mukavvalı ve taahhütlü olarak adresinize gönderilme ücreti de dahildir. Bu masraflar tarafımızdan ödenecektir. Bu sebeple idarehanemizden alınacak ciltler yine BEŞ liradır.

4 — Birinci, ikinci, üçüncü ciltlerden ciltlenmemiş olanları, dördüncü cildin sayıları ile beraber gönderebilirsiniz. Bu takdirde ciltleme ücreti olarak iki cilt gönderenlerden 15, üç cilt gönderenlerden 22,5, dört cilt gönderenlerden 30 lira rica ederiz.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 4 SAYI : 24 OCAK : 1966 FİATI : 250 KRŞ.

Kurucusu
CEMAL KUTAY

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi : Posta Kutusu 67 — İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI : Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

Ölümsüz Felsefe

GELECEK için gerçek aydınlıkların kaynağı nedir? Bir ülke ki, ZAMAN denilen sert hâkimin elinden değerlerini kurtarabilmiştir, işte o ülkenin bağrından çıkabilmiş kıymetlerin dünyaya getirebildikleri ölümsüzlük felsefesi ZAMAN'ın üstünde taht kurar ve milletine ümid olur. Bu temel değerlerin armağanları olan ölümsüz düşüncelere lâyık nesiller ne bahtlı kuşaklardır...

Bu ay'ın ilk günü yine YENİ BİR YIL giriyor, ve biz Türklerin, zamana hükmedebilmiş ölümsüz bir değeri, Mevlânâ Celâlüddin Rumi, yeni yıl duasında yüce Tanrı'ya şöyle seslenir:

"— Ey benim Tanrım... Sen ezelî, ebedî ve kadîmsin. Bu, yeni senedir. Ben senden, beni recîm olan Şeytandan koruyacak iffet, ismet ve fenalık yapmayı çok zaman emreden nefse galib gelmek, beni sana yakınlaştıracak şeylerle iştigal etmek ve senden uzaklaştıracak şeylerden çekinmek için yardım isterim. Ey Tanrı... Ey rahmân ve rahîm ve ey Celâl ve ikram sahibi... Rahmetinle bu duamı kabul et..."

* * *

Fertler gibi milletler de, ancak, böylesine ölümsüz felsefelerin ardında yol seçtikleri zaman huzur ve mutluluk içinde olabiliyorlar.

Masal olmaktan kurtarılmış "Tarih İlmi" nin insanlığa büyük armağanı da bu... Geçmiş çağlarda haşmet ve debdebenin en üst seviyesine erişmiş olan milletlerin neden yok olduklarını kavramak bahsinde insanlarda hâlâ cesaret yok... Çünkü beşerî zaaflar ve illetler, değişmez irsiyetin zebunu olan nesillere bu ibretlere göz ve mantık kapamak bedbahtlığını aşılıyor.

Kendimize "Büyük Millet" derken neye dayanıyoruz? Yaşadığımız çağın medeniyet nasibelerine nasıl uzak ve Batı'dan nasıl yüzyıllar geride olduğumuzu inkâr edenin sadece akıl ve insafından değil, vatanseverliğinden de şüphe edelim... Geride kalan, aradaki boşluğu doldurabilmek için mâneviyatımızı, ölümsüz bir felsefenin ışığında dimdik ve sağlam tutmıya kalıyor. Tarihî Maddeciliğin kiralık kafalarda dünya yüzündeki son müstakil Türk devletinin kurtuluş yolu telkinlerinin alıp yürüdüğü günümüzde, Mevlânâ'nın şerrinden kurtulması için Tanrı'ya yalvardığı şeytan'ı başka yerde aramak külfeti neden? Tâbirler değişmiş olabilir: Amma çıkmaz ve karanlık yolların şer'inden kurtulabilmek için, yeni bir yılın eşiğinde, ya Mevlânâ veya o çapta bir başkasının ölümsüz felsefesine sığının.. Böylesine sağlam bir mesnedden mahrum kalırsak, çok uzaklarda değil, gelecek yılın duası kime yapılır, bilebilir misiniz? — KUTAY.

HAYÂLLERDEN UZAK...

Doğu'nun siyasetin vefasızlığı yolundaki teşhisleri, Batı'nın romantik teşhislerine benzemez. Koca Ragıp Paşa, Üçüncü Sultan Mustafa devrinin, ya değişen dünyaya benzeyiş veya kendi halinde çöküp gitme yollarından birisinin dönemecinde, İmparatorluğumuzu idare eden adam olarak, eğer cesaretli bir hamle yapar da başarısızlığa uğrarsa, cellâdın yağlı kemendinin bir ucundan, önce dostlarının tutacağını ne güzel anlamış ve anlatmıştır:

Şive-i yağmada ehibba mebhût eder adâyı,
Hüda göstermesin âsâr-ı izmihlâl bir yerde...

Kafiyeden ve Osmanlıca'dan ayırdığımız zaman bu dertlenme şöyle cümleleşir: "— Eğer akibetimiz ortaya elimizdekilerini yağma ettirecek felâkete yönelirse, düşmana lüzum kalmaz, dostlarımız üzerimize öyle saldırırlar ki, hasımlarımızın ağzı açık kalır. Yeter ki, Tanrı, bizi bir çöküntüden korusun..."

Bu, hayâlden uzak, çok uzak, ne sağlam bir felsefedir...

Viyana bozgunu dönüşü, Kara Mustafa Paşa'nın idam fermanını Edirneye getirenler içinde, Paşa'nın bir hamam külhanından çekip aldığı ve Çavuşbaşılığına kadar yükselttiği Yusuf Ağa da vardı. Bu acı vazifeyi bana vermeyin diyemez miydi? Çarpan bir kalbi, vefayı kavramış bir vicdanı yok muydu? Elbet de vardı. Fakat Yusuf Ağa'nın devrinde vazife anlayışı ve feleğin tecellisi, birbiriyle öylesine kucaklaşmış idi ki, Paşa Efendisinin ölüm fermanını tebliğinin kendisinden bir başkasına verilmesinde haksızlık sayacak kadar tevekkül anlayışı, siyasî ikbalin sonunda nasıl bir akibet saklı olduğuna dair bilinmez kaderin acılarını yadırgamak duygusunu silmiş, süpürmüştü.

Bizim Brütüs'ler!

BRÜTÜS ve BİZİMKİLER

Onun içindir ki, vefasızlığın tarih boyunca hafızalara yerleşmiş Roma'nın Brütüs'ü ile, bizimkiler arasında ruh ve kavram farkı vardır.

Roma'nın haşmetli diktatörü Sezar'a saldıranlar içinde, acaba Brütüs olmasaydı, dünyayı dize getirmiş cihangîr, harmanîsinin yeni ile yüzünü kapatır, ve kendisine hançer sallıyanlar arasında manevî evlâdı, ümidi, herşeyi Brütüs'ü görmemek için ölümü arar mıydı? "— Sen de mi Brütüs, Sen de mi?" acı feryadı, onun içindir ki, vefasızlık ve nankörlüğün vicdanları tırmalıyan her tecellisinde, tarihin sahifelerinden başını kaldırır ve Sezar'ın sesiyle şuur altımızdan mantığımıza doğru yükselir. Yukarıda klişesini gördüğünüz Brütüs'ün hey kelindeki taşdan çizgiler, kendisini hatırlatan hadiselerin insan kalblerinde yarattığı acıdan elbet habersizdir. Yoksa utancından ya çatlar, ya erirdi.

Fakat hayır!.. Bizdeki "yerli Brütüsler" in vefasızlığı, zebünküşlüğü, ele fırsat geçtiği zaman dünkü velinimetlerine lâyık gördükleri vefasızlık, eğer muhatab olarak bir Sezar bulabilmiş olsa idi, tarih, Roma'nın haşmet günlerinden zamanımıza kadar Brütüs için söylenenleri yeter görür, onu, böylesine aranılmıyacak bir taht'tan indirir, yerine bizimkileri koyardı: Hem de sıra sıra, grup grup!..

Mithat Paşa, Taif zindanının avlusunda kendisine küfretmesi öğretilmiş olan kalabalığın feveranını dinlerken: "— Vah biçâreler, vah... Vah masumlar vah..." diye gözyaşı dökünce, kader arkadaşı Damad Mahmut Celâlettin Paşa dayanamamış: "— Bunlar neden biçare ve masum oluyorlar?" sualine, Hürriyet Babası şu cevabı vermişti: "— Elbet de masum ve biçârelerdir. Çünkü bir haksızlık ve vefasızlığa bilmeden âlet oluyorlar. Onlardan daha bedbaht kim vardır?" demişti: Politika akıntısının tortusu olan vefasızlıkda ise, Mithat Paşanın kendisine küfredenler için bulduğu teselliden bile eser yok...

AHLÂKIN HAMURU

Her temel değişme hareketinin ardı sıra, hangi ülkedeki "Sen de mi Brütüs?" feryadı yükselmişse, vefasızlık ve nankörlük için başkaca emsal ve örnek aramıya lüzum kalmadan hükme varmak kolaylaşır, hattâ vazife olur: Talât Paşa, Berlin'deki son günlerinde, sokakda kendisine rastlıyan bir harp zenginine: "— Bize küfredenler içinde senin adına rastlamadım. O günlerde memlekette değil mi idin?" diye sormuştu!

Gerçekten hangi devre rastlarız ki, kendisinden öncekinin şahsiyetleri ve kıymetleri için vefasızları derlemiş, hattâ onları mükâfatlandırmamış olsun...

Ahlâkın hamurunu terkib eden, hâkim kuvvetin bizzat kendi ahlâkıdır. Eh, hakikat böyle olunca rüzgâr ekenin fırtına biçmesine neden şaşmalı? — K.

Mustafa Kemal ve Mustafa Necati'nin "Millî Mücadele,, Yazıları

YAZAN : CEMAL KUTAY

Çiftçi Mehmet Halil Efendinin oğlu idi. Avukatlık yapıyordu. İzmir'in işgali üzerine, arkadaşı Vasıf (Çınar) la, Balıkesir'de İZMİRE DOĞRU gazetesini çıkardı. 29 yaşında Saruhan (Manisa) mebusu olarak Meclise girdi. İstiklâl Mahkemeleri Reis ve âzalıklarında bulundu. Mubadele, İmâr ve İskân vekilliğini yaptı. 1 Ocak 1929 da, Maarif Vekili iken, gerçek sebebi teşhis edilemiyen ve apandisit krizi olarak bilinen ânî hastalık sonunda otuz beş yaşında hayata gözlerini kapadı.

Mustafa Necati, Ziya Gökalp milliyetçilik ekolünün olgunlaştırdığı cesur, yürekten, samimî, idealist bir örneği idi.

ANKARANIN FİKİR MERKEZİ OLMA HASRETİ

Ankara'nın devlet merkezi olmasını, yeni devletin çeşidli yönlerindeki hizmet yükümleri bakımından tenkid edenler, İstanbul'un, Osmanlı İmparatorluğunun olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinin de kültür merkezi olacağını savunuyorlardı. Ankara'nın, iki maddelik kanun lâyihasının kabulü ile, 27 Aralık 1923 de devlet merkezi olmasından sonra da tükenmemiş olan tenkidlerden o gün bugün hak kazanmış olanı, *İstanbulun Türkiyenin kültür ve yayın merkezi olmakta* devam etmesidir.

ANKARA TÜRKİYENİN KALBİDİR diyen genç Gazici'ler, 1925 den sonra Ankarada hareketli bir basın hayatı kurabilmek için samimî ve feragatli çaba gösterdiler: Önce, bugünkü Ankara Halkevi, o günkü Türk Ocakları Genel Merkez binasının altında, o zamanın en güzel matbaalarından birisini kurdular. Hâkimiyet-i Milliyye matbaasını, gazeteden başka dergi ve kitab basacak hale getirdiler, Meclis matbaasını genişlettiler ve o zamanki adıyla Matbaa-ı Âmire olan devlet matbaasının Ankaraya naklini sağladılar.

1925 den sonra Ankarada bir çok dergiler çıkmıya başlamıştı. Bunlar arasında HAYAT, Maarif Vekâleti kadrosunu bağrında toplıyan değerli bir haftalık dergi idi, ve o günden bugüne kadar belki istisna olarak kalan bir hâdise halinde, bizzat Maarif Vekili de dergiye muntazaman yazıyordu: Maarif Vekili rahmetli Mustafa Necati...

NASIL BİR DUYGU İLE...

Nasıl bir duygu ile bilinmez, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, Maarif Vekili Mustafa Necati Beyin haftalık bir mecmuaya "muntazaman" yazı yazdığını söylediler: İmzası ile...

Yazı serisini HAYAT mecmuası okuyucularına şu satırlarla takdim ediyordu:

"— İstiklâl Harbi Türk milletinin ve belki de bütün Şark'ın hayatında büyük bir değişikliğin başlangıcıdır. Bu harbe ait vesikaları toplamak ve neşretmek bizim nesil için hem büyük bir vazife, hem de tevlid edecekleri ilhâmkâr tahassüsler itibariyle feyzli ve engin bir kaynaktır. Bu harbde ifa ettiği büyük hizmetler herkese malûm olan Mustafa Necati Be-

Mehmetçiğin Yavrusuna

Mustafa Necati'nin "İstiklâl Mücadelesi Hatıraları"nın ilk yazısında rahmetli Ömer Bedrettin Uşaklı'nın MEHMETÇİĞİN YAVRUSUNA **ithaf edilmiş "Başakların içinde" şiiri de var. O günün şiirinin yetişenlere neleri vermek, bugününkülerin neleri söküp atmak yolunda olduklarını anlatabilecek ibretli kıyaslamanın örneği olabilmesi hasretiyle okuyalım :**

Başaklardan kundağın,
Bağ, bahçe, solun sağın,
Yıldızlar oyuncağın,
Ağlama güzel çocuk.

Mavili bir nişan mı,
Nazarlara derman mı,
Göklerden armağan mı,
Başındaki şu boncuk.

Uruban yama yama,
Gönül koyma akşama,
Güzel çocuk ağlama,
Anan orak biçiyor.

Tanrım sevsin başını,
Rüzgâr silsin yaşını,
Babanı, kardaşını,
Sakarya ufkuna sor.

Unutma sakın dünü,
Bitmez bu zafer günü,
ATA'nın ak yüzünü,
Senin yüzün ak tutar.

Oğlusun bir askerin,
Ağlama derin derin,
Başak tutan ellerin,
Birgün ALBAYRAK tutar.

* * *

yefendi o günlere ait duygularını tesbit etmiştir. Lutfen mecmuamıza ihdâ ettikleri millî heyecanın en ziyade kaynadığı o aziz günlere ait bu yazıları sırasıyla neşredeceğiz."

Mustafa Kemal bu yazıların ilkinin çıktığı 20 Ocak 1927 tarih ve 8 sayılı HAYAT mecmuasında "AZİZ ÜLKE" başlıklı yazıyı okumuştu. O gece, Çankaya'da, Berlin'e vazifesi başına gitmekte olan sefirimiz Kemalettin Sami Paşa'nın hareketi dolayısiyle bir vedâ yemeği veriliyordu. Sofrada, Kemalettin Sami Paşa gibi, Millî Mücadelede Kolordu kumandanlığı yapmış olanlarla diğer Paşalar, kabine âzası ve Çankaya'daki gece toplantılarında daima bulunan zevat vardı.

Yemek sırasında Gazi, Kemalettin Sami Paşaya dedi ki:

"— Paşa Hazretleri... Zat-ı âliniz yarın, büyük bir memlekette, büyük ve şerefli bir devleti temsil etmek üzere gidiyorsunuz. Temsil edeceğiniz memleketin kurtuluşu için kanını ve bir uzvunu fedâ etmiş kahraman ve değerli bir kumandansınız. Siz, ülkenizin meziyetlerini bu idrâk hissi ve mertebesi içinde elbette en iyi bilenler arasındasınız. Ben bu ayrılık toplantısında Size, kıymetli bir hatıra olarak, bu ülkeyi ve onun insanlarını gönülden dile getirmiş bir yazıyı okuyacağım. Hatıralarınız canlı ve taze olur."

"AZİZ ÜLKE..."

Ve, HAYAT mecmuasından kesilerek, tek sütun halinde beyaz bir kâğıdın üzerine itina ile yapıştırılmış yazıyı, Mustafa Necati'nin yanında oturan, Millî Mücadelede yakın arkadaşı, İzmir'in işgalini takip eden günlerde Anzavur'a karşı beraber dövüştükleri, Balıkesir'de beraberce İZMİRE DOĞRU gazetesini çıkardıkları fikir ve dâvâ arkadaşı İzmir Mebusu Vasıf'a *(Mustafa Necati'nin ölümünden sonra Maarif Vekili olarak onun emeğine devam eden ve 1935 de, Moskova'da, büyükelçi iken bir gecede sebebi hâlâ bilinmiyen bir illetle, Kremlin hastahanesinde genç yaşında ölen Vasıf Çınar)* uzattı:

"— Vasıf Beyefendi... Lûtfen okur musunuz?"

Vasıf, arkadaşının yazısını HAYAT'ta okumuştu. O davudî, ahenkli, gür sesiyle okumıya başladı: Yazının başlığı şuydu: AZİZ ÜLKE.

Yazı şöyle başlıyordu:

"— Büyüklük ve iyiliğin ezelî hay-

Millî Mücadele Ankarasından bir görünüş: Üzerinde daima dalgalanan atlas ipek bayrakla Büyük Millet Meclisi binası ve cephelerin en kudretli malzeme taşıyıcısı kağnılar...

ranı olan Anadolu evlâtları son hayat ve istiklâl cenginde insanlığın yaratamıyacağı varlıkları imânlı kalblerinden taşan kuvvetle meydana getirirken onun içinde bulunmıyanlar, o mukaddes heyecanı yaşıyamıyanlar, kimbilir bu büyük kuvvetin ilhamını milletimizin hangi kay naktan aldığını düşünürler ve hayâl ederler, ve kimbilir bu büyük işi ne yanlış bir düşünce ile tahlil ve tetkik ederler, nasıl yanlış bir hükme bağlarlar!..

Anadolu!.. Ey gönülleri hicran ve hasret dolu anaların evlâtlarını göğsünde barındıran tarihî yurt!.. Ey her bucağında kahramanların at oynattığı aziz ülke!.. Sende yaşıyanlar dünden bugüne ve bugünden yarına kahramanlık, şeref ve fedakârlığı devretmek için yaşıyan nesillerdir. Her evin içinde dünün şerefini yaşatmak için bugünü fedâ edenlerin isimleri, her mubarek günde en derin hürmetle anılır. Ekser çocukların gözlerinde iki damla yaş ve göz beneklerinde titriyen solgun bir hayâl görürsünüz. Bu çocuklar meçhul kahramanların yadigârıdır.

Anadoluda saf ruhların bağlı kaldığı lâyemût hatıralar vardır. Mubarek günlerde ziyaret edilmesi miras gibi dedelerden torunlara intikal etmiş öyle mezarlar vardır ki, bunlarda çok uzak zamanlara ait gazaların kahramanları yatar. Anadolu köylüsü bu ziyaretlerde, kahramanlık duygusunun gerçek ilhamını alır. Anadolu yavrusunun süzgün ve kayıtsız gibi gözüken bakışlarının altındaki vefa dolu asîl nurunu görmek ve anlamak için ruhunu bilmek lâzımdır. Anadolu evlâdı bulutlar içindeki yıldıza benzer: Küçük gözüken bir varlığın içindeki uçsuz bucaksız âlem!. Yabancılara açılmıyan kalbinin ifadesini yalnız gözleri ifşa eder. Onlar, büyük tahammüllerin timsâlidirler. İhtiyar tarih, hiç bir vakit, bu kadar sabırlı ve vekarlı bir millete tesadüf etmemiştir."

Uzun yazı, şu cümlelerle bitiyordu:

"— Anadolu evlâdı, bugüne kadar gözleri kapalı girdiği muharebelerden binbir zaferle dönmüştür. Bugün ise gözleri açık olarak atıldığı mücadeleden, mutlâka istiklâline sahip bir devlet vücüde getirerek çıkacaktır. Çünkü bu, Onun, kanının ve imânının bedeli..."

Yazının sonunda, yazılış yeri ve tarihi de vardı: Taşköprü, 25 Mayıs 1921.

Mustafa Necati, bu tarihte, Birinci Büyük Millet Meclisinde Saruhan *(Manisa)* mebusu olarak, Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Reisi idi. Mustafa Kemal sordu:

"— Bu yazılar devam edecek mi?"

Mustafa Necati anlattı ki, İzmir'in işgali tarihi olan 15 Mayıs 1919 dan, düşmanın geldiği yerde denize dökülmesine, ve zaferden yeni devletin vucüd bulmasına kadar geçen safhalar içinde ifa ettiği vatan hizmetlerinin her safhasında, anlatılmaya değer ne buldu ise hepsini, hatıraları ve izleri taze iken gönlünden geldiği gibi karalamıştır. Gönlünden geldiği gibi, gördüğü gibi, duyduğu gibi, hattâ dinlediği gibi...

KİMLERİN ELİNDE ?

O günlerin HAYAT mecmuasını idare eden, daha sonraki devrin Maarif ve Dahiliye Vekilliklerini de yapmış olan Talim ve Terbiye Reisi Mehmet Emin *(Erişirgil merhum)* anlatır ki, Mustafa Necatinin bu *"İstiklâl Mücadeleleri Hatıraları"* irili ufaklı on sekiz deftermiş. İrili ufaklı on sekiz defter.. Kendisi dermiş ki: *"— Sizlere belki efsane gibi gelir, fakat, şu yakın zamanlara kadar ben, canımı seve seve vereceğim bu duyguları yazı haline getirmek için ele alınabilir bir deftercik de bulamadığım zamanlar oldu. Bakınız, meselâ bunların içinde Ziraat Bankasının Osmanlı devleti zamanına ait kullanılmamış bordrolarının arka tarafı da var... Ben öyle istiyorum ki, bugünün ve yarının gençliği* "Millî Mücadele" *denilen bu mucizenin, nasıl bir ruh yapısına dayandığını ve maddî imkânları nasıl kendi bünyesinden yarattığını anlasınlar... Ah, biliyor ve hissediyorum ki, bu günler çok yakında unutulacak, bizden sonrakiler her şeyi en geniş imkânlar içinde aramanın kolaylığına saplanacaklar..."*

HAYAT mecmuasının koleksiyonunu dikkatle takip ettim: Mustafa Necati'nin, ON SEKİZ DEFTERLİK hatıraları, onuncu sayıda durmuş... Neden ve niçin? Bilmiyorum. Şimdi bu ON SEKİZ DEFTER nerede, onu da bilmiyorum...

Gazi Mustafa Kemal, o ilk hatıranın duygusu ile, HAYAT'a, imzalı bir fotoğrafını hediye etmiş. Dergi, birinci sahifesinde çerçeve içinde şöyle diyor: *"— Yeni millî hayatın yaratıcısı ve o hayatın en sağlam mesnedi olan ilim ve sanatın yüksek hâmisi aziz Gazimiz resimlerini vermek suretiyle mecmuamıza büyük iltifatta bulundular. Bu iltifatın asıl muhatabı, mecmuamızın temsil ettiği fikirlerin sahibi olan ve yeni millî hayatı ruhlarında bütün şiddetiyle yaşatan genç zümredir. Mecmuamıza düşen iftihar hissesi, sadece, Büyük Gazi'nin o zümreye tecelli eden iltifatına vasıta olabilmek mazhariyetinden doğmaktadır. Gazimizin kıymetli resmini karilerimize hediye ediyoruz."*

MUSTAFA NECATİ'NİN ARDINDAN

Bugün, yâni elinizdeki derginin tarihi olan 1 Ocak 1966 günü, otuz beş yaşında hayata gözlerini kapıyan Mustafa Necati'nin ölümünün 36 ıncı yıl dönümüdür: Mustafa Necati, 1 Ocak 1929 gecesi, teşhisi konulamıyan apandisit krizi sonunda daha otuz beşinci baharında ve Cumhuriyetin kendisinden nice nice hizmetler beklediği bir çağda hayata gözlerini kapamıştı: Ne kadar garibtir... Fikir, dâvâ, gaye, ideal arkadaşı Vasıf Çınar da, aynı hastalık teşhisi ile, Moskova'da altı yıl sonra hayata gözlerini kapamış, iki ülkü arkadaşı, aynı yerde, yeni devletin sağlam bir temeli olması için didindikleri Ankara'da yanyana toprağa verilmişlerdi.

Son ay içinde gözlerini kapıyan Besim Atalay'dan sonra, Birinci Büyük Millet Meclisinden hayatta kalanların sayısı sadece ON İKİ'ye iniyor. Bir devre kapanıyor... Sadece şahsiyetleri ile değil: duyuşları, görüşleri, sezişleri, ölçüleri ile bir devre kapanıyor... O devre ki, karanlıklar içinden ve elverişsiz şartlar arasından millî kurtuluşun meş'alesini yakmıştı.

Ne biliyoruz o mucize devri için?.. Hattâ, dudaklarında inkârcı ve aşağılatıcı bir tebessüm, emek vermeden şöhret ve refaha erişebilme canbazlığından gayrısına değer vermiyen enâniyetçi, fatalist bir kalabalık içinde o günlerin derinliğine inmek ne kelime, hatırlatmak bile ne mümkün?...

Geçmiş zaman olur ki...

TANZİMAT DEVRİNDE İSTANBUL RAMAZANLARI

YAZAN : SERVER R. İSKİT

Sahur'un davulu, Osmanlı Ramazanlarının vazgeçilmez sesi idi. Allaha huşu ile açılmış ellerin yorgun bedenleri, bu sesle toparlanırlar, on iki ayın sultanının mağfiret gecelerini ziynetlendiren sahur sofrasının çevresinde birleşirlerdi.

RAMAZAN VE İLK ÂDETLER

Ayların Sultanı diye yüceltilen ramazan, asırlarca Müslüman memleketlerinde kutsi duygularla karşılanmış, dinî tezahürlere vücut vermiştir. Geçmiş ramazanların kalpten gelen buluşları bu ayı güzel âdetlerle bezemiş, bir taraftan camiler dolup boşalırken, diğer taraftan hafifliyen ruhları coşturan sevinci türlü zevklerile bu mubarek ayı renklemiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun bilhassa Tanzimat devresinde Ramazan aylarının şaşaasını eskiler anlatmakla bitiremezler. Bunlardan eski Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey merhumun hatıralarındaki o ramazanlara ait kısım, zevkle okunmağa lâyık bir değer taşır. Bu hatıralardan bazı parçalar alarak ve bugünkü dile çevirerek sunuyoruz.

Ali Rıza Bey merhum, yarım asra yakın bir zaman evvel seri makaleler neşrettiği ramazan hatıralarına minarelerde kandil yakılma âdeti hakkında bilgi vermekle girer, Mevlid ve Regaib gecelerinde kandil yakılması usûlünün İkinci Sultan Selim zamanında (1566 - 1574) başladığını bildirir. Berat ve Mirac gecelerinin takdisi usûlü Üçüncü Sultan Murat (1574 - 1595) zamanında konur. Ramazanın birinci gecesinden bayram gecesine kadar minarelerin kandille aydınlatılması ise, Birinci Sultan Ahmet (1603 - 1617) zamanındadır.

Büyük camilerde iki minare arasına mahya kurmak âdeti mahdud bir kaç camiye münhasır iken, diğerlerinin de mahya kurmasına ve bayram geceleri büyük camilerin minarelerine kandillerle yukarıdan aşağı kaftan giydirilmesine Üçüncü Sultan Ahmet devrinde (1704 - 1730) sadrıazam damat İbrahim Paşanın emrile başlanmıştır.

İftar ve imsak vakitlerinde top atma keyfiyeti Sultan Üçüncü Mustafa zamanında (1757 - 1774) konmuş bir adettir.

ON BİR AYIN SULTANI

Ramazan-ı şerifte sarayda **Huzur Dersi** adile bir meclis tertip olunurdu.

Bu mecliste zamanının büyük din ülemasından biri ile karşısında yedi sekiz müderris bulunur, bir kaç ayeti kerime okunup tahlil olunur ve müderrislerle beraber karşılıklı izahlar yapılırdı.

Camilerde hafızlar ramazandan on beş gün evvel mukabeleye başlar, güzel sesli hafızların bulunduğu camilerde dinleyiciler yollara kadar taşarlardı. Büyük zevata ait konakların hemen hepsinde teravih namazları, ayinler ve ilâhilerle eda olunmak adetti. Böyle daireler kendi daimî imamından başkaca, bilhassa ramazan-ı şerif için güzel sesli beş altı hafız ve müezzinler tedarik ederlerdi. Bu konakların geniş divanhanelerine halılar, seccadeler serilir, her taraf şamdanlarla aydınlatılır, ruhani bir büyük zevk içinde cemaatla namaz kılınırdı. Bilhassa şehzadelerin ve sultanların saraylarında harem ve selâmlık arasında kafesler çekilerek erkek ve kadın kısmı böylece ayrılmış olarak, fakat bir arada kılarlardı. Yatsı vakti olunca güzel sesli hafızlar çifte ezan okurken cemaatin kolları sıvayarak abdest alması, sonra âyinler ve ilâhilerle namazın edası tüyleri ürperten ulvî manzara teşkil ederdi.

Ramazan ayının bu kutsi zevkini iftarlar tamamlardı. Zengini, hatta fakiri ramazan ayının erzakını evvelden hazırlar, güllâçına kadar her nevi yiyeceklerle kilerini doldururdu.

Ramazandan evvelki günlerde bakkallar sucuk, pastırma, peynir ve zeytinleri görünecek şekilde teşhir eder, hele şekerci dükkânları ön kısımlarına ufak tabaklarla reçel numuneleri ve şurup şişeleri koyarak müşteri çeker ve dükkânlar arı kovanları gibi işler, Galata ve İstanbul'un bal ve yağ kapanlarile Asmaaltı caddelerinden geçmek zorlaşırdı.

Halkın aldanmaması için İhtisap Nezareti (Şehremaneti, Belediye) tarafından yiyecek ve içecekler narhlarla tesbit olunurdu. Sultan İkinci Mahmud'un (1808 - 1829) son senelerinde ilân olunan bir narh cetveline göre, 1 okka (400 dirhem = 1283 gram) şeker reçeli 4,5 kuruş, kelle şeker 5 kuruş, toz şeker 4,5, iyi nişasta 4,5, güllâç 6, zeytin 1,5, beyaz peynir 2,5, kaşar 3,5, yağ 4,5, en iyi bal 3, un 1 kuruş, nohut ve mercimek yirmi para, soğan on para, yumurta yüz tane 13 kuruştu.

İFTAR SOFRASI

Ramazan ayı bereket ayı idi. İftar sofraları pek zengin ve çeşitli olur, ramazan ayının kutsi zevkini bu sofralar tamamlardı. Konaklarda mevcut aşçılara yedekleri ilâve edilir ve bunların ücretleri iki misli olurdu.

Ramazan akşamları verilen iftar ziyafetlerinin diğer ziyafetlerden farkı, iftar kahvaltısı kısmı olup, bunun en küçük teferruatına kadar ihmal edilmemesine büyük bir dikkat ve itina gösterilirdi. Bu iftar tepsisinde en iyilerinden olmak şartile reçeller, türlü peynirler, zeytinler, sucuk ve pastırmalar, hatta havyarlar bulundurulur, etrafına kazan yağlı, bademli, susamlı simitler, has ekmekler, yumurtalı ve çörek otlu pideler, çörekler konurdu. Alâsından sardalyalar ve çeşitli salataların, turşuların etrafını sardığı bu tepsi, sofranın ortasına konurdu. İlk hamlede oruç bozmak için zemzemle dolu fincanlar ve hurmalar da herkesin önünde hazır dururdu.

Akşam ezanından birkaç dakika evvel misafirler sofradaki yerlerine otururlar, dualarını içten okuyarak sükûnetle ve adeta vecd içinde topu beklerdi. Top patlayınca çerezlerden yenir, bu fasıl bittikten sonra çerez takımı kalkar işkembe çorbası gelirdi. Çorbanın arkasından yemekler akın ederdi; etler, yumurtalar, sebzeler, börekler, hamur tatlılarının bir kaç çeşidi sıra takip eyler, en sonunda kristal kâselerle buzlu hoşaflar gelirdi.

Yemek minderlerde oturulup yenirdi. Pırıl pırıl bakır veya pirinç büyük siniler etrafına oturan misafirler, uzun ve yekpare peşkirleri dizlerine çekerlerdi. Fakat bu uzun peşkirler misafirler oturduktan sonra hizmetkârlar tarafından maharetle balık ağı gibi atılarak misafirlerin dizlerine oturtulurdu.

Çatal, demir kaşık, bıçak yoktu. El ile yenir, fakat parmak uçlarında tırnaklardan birisi yağlanmazdı. Kaşıklar mercan saplı fildişi, sedef bağadan, yahut cilâlı şimşirdendi. Yemekten evvel ve sonra leğen ibrikle eller yıkanırdı. Çatal ve bıçağın kullanışı ondokuzuncu asır ortalarına doğrudur.

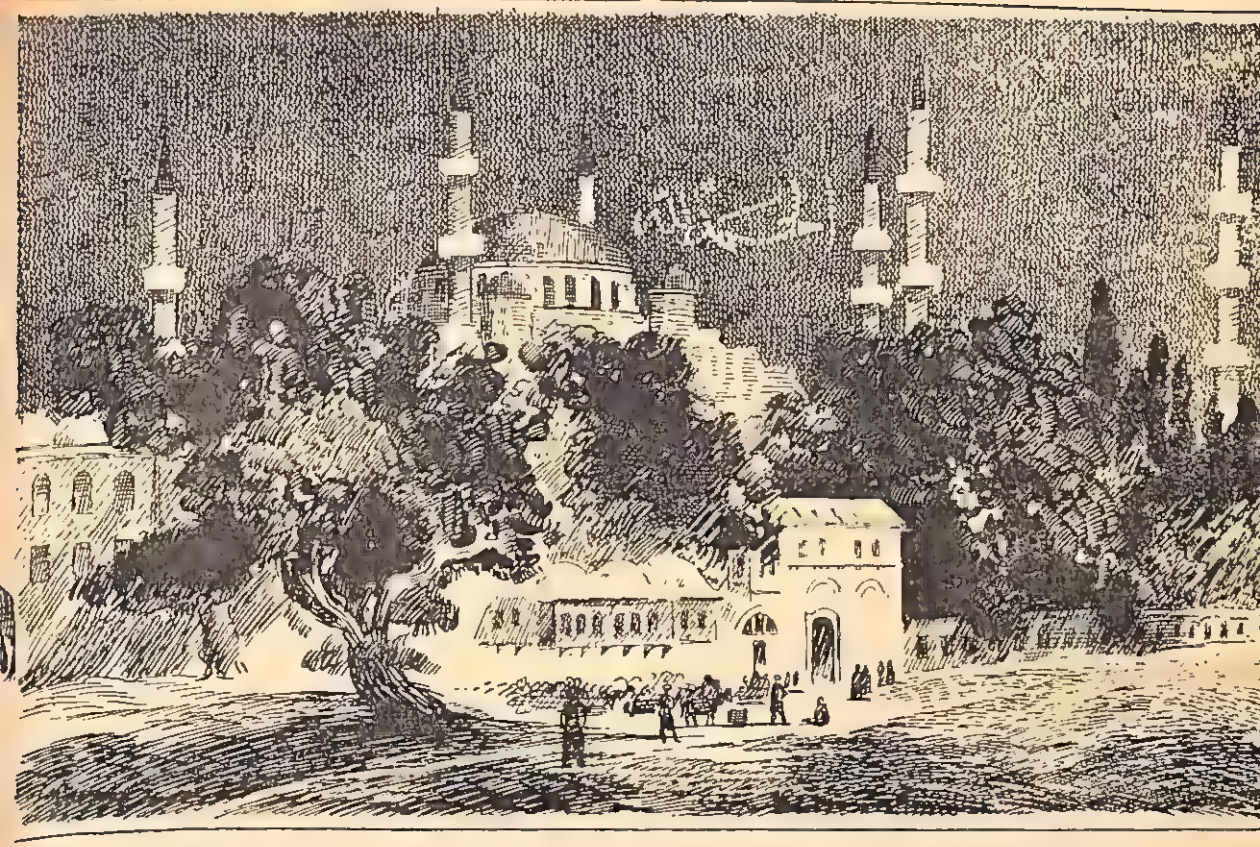

Ramazanda İstanbul aydınlık bir şehir olurdu. Bilhassa cami ve minârelerden taşan ışıklar, mağfiret niyazıyla Allaha dönmüş ruhların aydınlığını tamamlardı. Sanatkâr ellerden çıkmış mâhyâlar zevkle ve hayranlıkla gözleri alırdı.

DAVETSİZLER İÇİN KURULAN SOFRALAR

Devlet ricali, büyük küçük memurlar, tüccar, esnaf, her kısım halk birbirine iftara gider, hatta davetsiz gelen fukara için ihtiyaten ayrıca sofralar bulundurulurdu. Büyüklerin iftarına gitmek, o zamanların âdetine göre bir nevi hürmet gösterisi olduğundan çokları bu düşünce ile gider, böylece büyüklerin kırk kadar sofra kurdukları olurdu.

Şehzadelerle sultanların saraylarına, eski sultanların kadınefendileri sahilhanelerile münasebeti olan her sınıf halk ile hocalar, şeyhler, medreseliler, fakir dervişler her akşam sofraları doldururdu.

Bunun için böyle büyük konakların kâhya, vekilharc, kâtip, kilerci, aşçı, tablakâr, yamak, ayvaz, kahveci ve çubukçular kadrosu ramazanlarda kabarırdı.

İftardan sonra hediyeler, bahşişler verilir ve bunlar dua ederek öpüp başa konmak suretile alınırdı.

Bir zamanların adetine göre, büyük camilerde de iftar edilirdi. Meselâ Tanzimat ricalinden Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa, ahbablarile Ayasofya camiinde iftardan sonra cami yanındaki yanan adliye sarayının üst kat odalarında yemek yerdi. Paşanın yemekleri meşhurdu. Pek çok Frenk ve Türk aşçılarından başka kadın aşçıları da vardı ve balıklar için de ayrı aşçılar kullanılırdı.

Bazı zevat da diğer cami ve tekkelerde iftarı âdet edinmişlerdi. Eyübde Hazreti Halit türbesinde iftar edip ahbab evlerinde veya kebabçı, kaymakçı dükkânlarında yemek yerler, teravihi Eyüb camiinde eda ederlerdi.

Yaz ramazanlarında Kağıthanede İmrahor köşkünde, Küçüksuda, Çubukluda iftar edilir, mehtaplı gecelerde ilâhilerle ve cemaatle teravih kılanlar da çoktu. Hülâsa, o zamanların ramazanları İstanbulu maddi ve manevi nura, sevince garkeden ilâhi ve kutsî aylardı.

İKİNCİ MAHMUD'UN BİR İFTAR VAK'ASI

Bütün bunları, buraya nakledemiyeceğimiz kadar genişlikte hikâye eden merhum Ali Rıza Bey, İkinci Sultan Mahmud'un bir iftar vak'asını da bize anlatır :

Padişah bir cuma günü selâmlıktan sonra Küçüksu kasrına gider. Hava güzel, civar da güzeldir. İftarı orada yapmayı arzu eder. Konak ve sahilhaneleri yakın bulunan devlet ricalinden münasip gördüklerine ayrı ayrı adamlar göndererek yemek göndermelerini ister. Karşı sahilde Bebek'te oturan Şeyhülislâm Dürrü Zade Abdullah Molla Efendiye de haber gönderir.

Haber gönderilenlerden kimi tedarikte bulunmak için İstanbul'a kayık indirir. Kimisi tedariksizliğinden dolayı kâhyasına yol verir, kimisi mutfağa koşar, hulâsa her biri bir suretle telâşa düşer. Fakat Dürrü Zadeye giden memur, huzuruna girdikte efendiyi delâil-i şerif okur bulup iradeyi tebliğ eder. Dürri Zade hiç telâş etmez, bu iltifattan dolayı arz-ı şükran eder ve elini çırpıp kâhyasını celbederek :

"— Cenabı Hak ömür ve şevket-i şahanelerini arttırsın. Efendimiz bizden yemek ferman buyurmuşlar. Benim kendi yemeklerime münasip miktar ilâvesi ile çabucak takdim edelim." emrini verir. Sultan Mahmud her yerden gelen yemekleri bizzat muayene edip Dürrü Zadeninkileri hepsinden üstün bulur.

"— Koca herif, hakikaten kibardır." diyerek takdirlerini ve memnuniyetini sureti mahsusada tebliğ ettirir.

Sultan İkinci Mahmud esasen ramazan aylarında şeyhülislâm ve nazırlarının konaklarına iftara gitmeyi yeniçerileri kaldırdıktan sonraki tarihlerde itiyat haline getirmişti. Şeyhülislâm kapısında Yasinci Zade Abdülvehhab efendinin, Serasker Kapısında Hüsrev, Hocapaşa civarındaki konağında Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir ve Fındıklıda Tophane müşiri Halil Rıfat Paşaların iftarlarında bulunur, teravih namazından sonra sarayına dönerdi. Sultan Aziz'in de sadrıazam Yusuf Kâmil Paşanın Beyazıttaki konağına iftara gitmesi gününün meşhur vak'alarındandır.

O zamanlar ramazanlarının ilk günü devlet daireleri tatil yaparlar, hatta diğer günler de hepsi gelmiyerek nöbet tutarlardı. Bilhassa kış ramazanlarında günler kısa olduğu için iftardan sonra bir kaç saat çalışıp gündüzleri hiç gelmezlerdi.

RAMAZAN GECELERİ

Ramazan günleri halk camilere gidip vaz edenleri ve hafızları dinliyerek cemaatle namaz kılar, sonra Beyazıt camii avlusunda açılan ramazan sergisi ile çarşıları gezerek vakit geçirirdi. Böyle günlerde İkinci Sultan Mahmud'un kıyafet değiştirerek Beyazıt civarında ve Kapalıçarşıda gezdiği görülürdü.

İstanbulun ramazan geceleri bilhassa dikkati çekerdi. Diğer aylarda gece hayatı olmıyan büyük şehir, ramazanda nurani bir hal alırdı. Halk sahura kadar uyumazdı. Bütün dükkânlar açık olur, bunların ve evlerin aydınlıkları caddelere vururdu. Sokaklarda elleri fenerli kafileler; camiler, komşular, eğlence yerleri arasında mekik dokurdu. Hayal ve orta oyunları, çalgılı kahvehaneler adam almazdı. Bu eğlence yerlerinin bulunduğu Aksaray, Divanyolu, Direklerarası, Şehzadebaşı, Galatada Çeşme Meydanı caddeleri dolup taşar, kahvehanelerin önüne atılan iskemlelerin darlaştırdığı caddelerden geçmek mesele olurdu.

Boş arsalarda kurulan salaşlardaki tiyatro ve cambazhanelerin muzikaları, orta oyununun zurna ve dümbelekleri, ince sazın curcunaları, hele hamal kahvehanelerinin davulları İstanbul ufuklarını inletirdi.

Kahve, çubuk, nargile, enfiye hatta afyon tiryakilerinin bu ayda şahlanıp tetikte bulunan sinirleri ufak tefek kavgalara, pek çok da şakalara, muziplikler sebep olur, bu da ramazanlara çeşni katardı.

Hulâsa; ibadetle yıkanan ruhların ve günahlarından affı ümidile şenlenen gönüllerin huzur ve sevinci ile Müslümanlar bu ayda coşar, coşardı..

Kitle halinde namaz, kitle halinde niyaz, kitle halinde heyecan, İstanbulluları kitle halinde sevince boğardı.

Ramazan, ne mubarek, ne müstesna aydır.

Ey Türk Uyan!

Kırk beş sene sonra öğrendiğimiz hakikat

Venizelos'la Loyd Corc'un Gizli Mektupları

YAZAN : CEMAL KUTAY

Elefterios Venizelos... İmparatorluğumuzun, cumhuriyetimize devrettiği sicilli, şifasız Türk düşmanı... Bu sahifelerdeki iç yüzünü okuduktan sonra, O'nun ve benzerlerinin geçmişi unutup dost olabileceklerine inanmak için hafızayı inkâr gerek!..

VENİZELOS LONDRADA

Anadolunun beklenilmiyen mukavemeti ile Damad Ferid Paşanın birinci kabinesinin sukutu, İngilizleri hayrette bırakmıştı. General Harington, Padişah Vahidüddin'i ziyaret ederek, İttihat ve Terakki erkânının Maltaya sürülmesinden sonra, bu mukavemetin nereden ve kimlerden gelebileceğini öğrenmek istemiş, hatta bu mevzu üzerinde Padişahın şahsından olan şüphe ve tereddüdlerini ortaya koymuştu. Erzurum kongresini takip eden günler içinde ve daha elde fiili hiç bir kuvvet yokken, sadece **Hey'et-i Temsiliye** adı altında neyi ve kimi temsil ettiği Bab-ı Âli, Saray ve İşgal Kuvvetlerince meçhul bir kaç kişinin Padişahı (telgraf başına) davet ederek Damad Ferit Paşa kabinesini düşmiye zorlamasının arkasındaki kudret neydi? General Harington, Padişah Vahidüddin'den öğreneceğini öğrenememiş, daha açık tâbirle, Padişahı da aynı şaşkınlık içinde bulmuştu. Müşir (Deli) Fuad Paşanın huzura kabul edilerek, bütün Anadolu'da **"çok vahîm hadiselerin zuhurunun içtinab edilmez hâle gelmesine ve maazallah bütün memleketi mahvedecek şûriş ve kitallerin, ihtilâl ve isyanların zuhuruna mâni olacak yegâne tedbir..."** olarak tavsiye ve telkin ettiği Damad Paşanın iktidardan çekilmesine mesned olan "mukabil kuvvet" in kimler elinde olduğunu öğrenmek, kimse için mümkün olamamıştı.

Huzursuzluk havası, İstanbuldan Atinaya ulaşmıştı: Armastrong'un dediği gibi: **"— Türkiye halkını görünmez kuvvetler teşkilâtlandırıyor, bu yorgun ve peşiran ahali, böyle bir istiîâya zamanlardır hazırlanmış gibi fütûrsuz ve başı dik, düşmanlarının karşısına çıkıyordu."**

Atinadaki endişeyi, bu macera yolunu Yunanistanın başına açan bir numaralı suçlu İngiliz Başvekili Loyt Corc'a, cürüm ortağı Yunan Başvekili Elefterios Venizelos götürdü.

Bir başka müseccel Türk düşmanı: Gladeston'un manevî vârisi Harold Loyt Corc... Allenby, Kudüs'e girdiği zaman: "— Dünya yüzünde son haçlı seferi bitti..." diyordu. Mehmetçiğin elindeki Hilâl, 1922 Otuz Ağustos zaferiyle sandalyasını akılsız başına geçirdi.

"— BU ŞARTLARI TÜRKLERE ZORLA KABUL ETTİREBİLİR MİSİNİZ?"

Loyt Corc, Venizelosla bir masaya oturmadan evvel, Yunan Başvekilini, İngiltere Harbiye Nazırı ile karşı kaşıya getirdi. Bu sicilli Türk düşmanı, Giritli komitacıya karşı bu tedbiri neden almak ihtiyacını duymuştu? Çünkü bizzat İngilterede, Türk millî ayaklanmasını İngiliz silâhıyla bastırmaya kalkmanın aleyhinde olanlar vardı, ve namuslu bir Fransız, Raymon Puankare, Mustara Kemal ve arkadaşları için "asîler" tâbirini kullanan vatandaşı ve Loyt Corc kadar Türk düşmanı Klemanso'nun önüne dikiliyor :

"— **Fransızcada bu haysiyet sahibi insanlar için kullanılacak en güzel tâbir vatanperverlik teşhisidir. Tarihimiz ve mazimiz bize bu vazifeyi hatırlatır.**" diyordu. İngiltere, müttefiklerinde beliren bu havayı, Venizelos'a bildirdi. Venizelos, 19 Mart 1920 tarihinde, 11650 Protokol numarası ile ve **şahsa mahsus, mahrem** kaydiyle kendi Hariciye Nazırına şu telgrafı gönderiyor ve sonuncu cümle ile de, TÜRKLERE KARŞI HARBİN BÜTÜN MES'ULİYETİNİ yükleniyordu. Bizim harb tarihi arşivimiz için çok kıymetli bir vesika olan bu şifreli telsiz şuydu :

Yunanistan Hariciye Nazırına. (şahsa mahsus ve mahremdir)

"— Dün Londraya geldim. Bugün, İngiltere Harbiye Nazırı tarafından davet edildim. Görüşmede İngiltere Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi de hazır bulundu. Harbiye Nazırı bana dedi ki :

"— İngilterenin Başvekili, Türkiye sulh şartlarını kabul etmediği takdirde, muahadenin Anadolu ve Trakya'da Yunanistanı alâkadar eden araziye ait maddelerini cebren kabul ettirmeyi üstünüze alıp almıyacağınızı sormıya beni memur etti. Başvekilimiz, İngilterenin muhtelif teahhütlerinin ve siyasî vaziyetin memleketimize ne Trakyaya, ne de Anadolu'nun Yunanistana terkedilmiş kısmına askerî kuvvet göndermekten men'ettiğini bilmenizi arzu ediyor."

Bu suretle bizim, Anadoluda bize terkedilen toprakları Türklerden icab ederse zorla almak için İngiltereden asker yardımı, yâni insan yardımı göremiyeceğimizi bilmemiz icap ediyor.

İngiltere, kuvvetimizi bir taarruzu kısa zamanda zafere götürecek şekilde hazırlamamızı tavsiye etti. Trakyada Bulgar çeteleriyle karşılaşmamız ihtimali üzerinde durdular. Fransa ve İtalyanın son zamanlarda, Türkiyeye karşı siyasetini değiştirdiğini de ihsas ettiler. Ben kendilerine, Türk topraklarından bizlere bırakılan kısımları elde etmek için her fedakârlığa hazır olduğumuzu ve Türkler bu araziyi müdafaaya kalkışırlarsa cebrî tedbirlere baş vurmıya hazır bulunduğumuzu sarahatle ifade ettim."

"TÜRKLERİ ANADOLUDA BAĞLAMAK..."

Venizelos'un, Yunan Hariciye Nezaretine ikinci şifresi, 23 Mart 1920 tarih ve 12086 protokol numarasını taşıyor.

Atina'da, Heykeli dikilecek olan kanlı papaz Hiristosmos, İzmir'de, Karşıyaka Metropolitliğine çekilen Yunan bayrağı önünde takdîs âyini yapıyor...

Venizelos bu şifresinde, İngiliz Başvekilinin esas itibariyle Türkiyenin taksimi fikrinde samimî olduğunu, fakat Fransa ve İtalya ile bu hususta aralarında görüş ayrılıkları bulunduğunu kaydediyor ve şöyle diyor :

"— Millî tarihimizin bu tehlikeli dakikasında bilcümle şartları doğru bir surette dikkate alarak, Mr. Loyt Corc, İzmit'e bir fırka asker göndermek suretiyle İngilizlere yardım etmekten başka, Mustafa Kemal Paşanın cephemiz karşısında bulunan ordusunu ezmeyi ve Kemal'in akınlarına karşı bütün Marmara sahilinde emniyet ve idareyi elimize almayı teahhüt ettim. Kazanmamız muhakkak ve tabiî olan zaferden sonra, Kemal'in kendiliğinden tasfiye edileceğini, sulh muahedesinin istenilen şartlarla Türklere kabulünün basit hale geleceğini izah ettim. Hatta Yunanistanın bu devre içinde müttefiklerden malî hiç bir yardım da beklemediğini, eğer bu harekât sonunda sulhü istediğimiz şartlarla temin edemezsem, Yunan Ordusunun mevcudunu, hâlen Şark'da bulunan İngiliz askerleri ile tam bir teşrik-i mesaiye imkân verecek miktara iblağ ederek, diğer müttefiklerin endişelerini ber taraf etmiye hazır olduğumuzu da ilâve ettim. Fakat Yunan milletinden bu yeni ve büyük feđakârlığı istemek için Türkiyenin taksim plânının muhakkak tatbikinin ve Türkleri Anadoluda bağlamanın şart olduğunu açıkça söyledim. Mr. Loyt Corc girişeceğimiz fedakârlıkların azametini kabul ve tasdik etti. Bu esaslar üzerinde kendisiyle tam mutabakat halinde olduğumuzu tebşir ederim."

Böylelikle, Yunanistanın, İngiliz

umumî efkârının ordusunun terhisi için Loyt Corc üzerinde yaptığı manevî tazyiki gidermek ve İngilterenin Şark'daki ordusu hüviyetini almasının kararlaştığı anlaşılıyordu. Venizelos, Yunan Hariciye Nezaretine bu hususiaki sevincini anlatmaktan nefsini men'edemiyor:

"— Yakın Şark'da artık askerî muvazeninin Yunan ordusuna dayanacağını ve İngilterenin Yunan ordusunu kendi öz kuvveti telekki edeceğini söylemek hayâl olmaz. Böylelikle İngilterenin Yunanistana kuvvetlenmesi için elinde ne varsa hepsini cömertlikle bezletmesi bir zaruret oluyor."

HAYÂLLERİN ARDINDAN

Fakat bütün bu tatlı rüyâlar, Birinci ve İkinci İnönü'lerle ilk şamarı yiyince, Venizelos'un sarsıldığı anlaşılmaktadır. 1920 senesinin haziran ayı sonlarında, Giritli Komiteci, yine, Loyt Corc'un eteğine yapışmıştır. O buhran günlerinde, bizim kaderimiz için kimlerin neler düşündüğünü anlatan Venizelos'un aşağıdaki şifresi, bir çok gerçekleri ışığa kavuşturuyor. İbretle okuyalım :

Londra, 15 Haziran 1920.

Atinada Yunan Hariciye Nezaretine

(Şahsî ve mahremdir. Bizzat nazır tarafından şifresi çözülmelidir.)

"— Londraya dün akşam geldim. Gelişimden yarım saat sonra Başvekil nezdine davet edildim. Türkiye, sulh muahedesini kabul etmemekte ısrar ederse, cebrî tedbirler için beni görmekden duyduğu memnuniyeti beyan ve İtalyaya artık istinad edilmemesini, hatta Romanın, el altından Türkiyeye yardıma hazırlandığını, Fransanın Şark'a yeniden bir ordu göndermek istemediğini Mösyö Milran'ın açıkça ifade ettiğini izah etti, hatta kendisinin İngiltere Erkânı Harbiyesinin ve Parlâmentonun muhalefeti karşısında bulunduğunu ihsas etti. Mr. Loyt Corc, Türkiyenin endişeye değer kuvveti bulunmadığını ve Yunanistanın azimli hareketi karşısında bu mukavemetin yıkılacağından emin bulunduğunu açıkça ifade etti, benim fikrimi sordu. Eğer kendisi gibi düşünüyorsam İngiltere Erkân-ı Harbiyesinin Türk mukavemeti için beslediği mübalağalı fikirlerden kurtarılması bahsinde yardımcı olmamı istedi.

Bu defa Ben, Yunanistandan güveni sarsılmış olarak ayrılmıştım. Biliyorsunus ki siyasî hasımlarımız, ihtiyat kuvvetlerinin silâh altına alınmasına mukavemet ediyorlar. Endişem şudur ki, müttefikler, sulhün imzası için bizim taleblerimizden fedakârlık yapmamızı istiyeceklerdir. Bu takdirde Yunanistan, tarihi boyunca eline geçirdiği en büyük fırsatı kaçırmış olacaktır.

Ben eminim ki, biz kat'î hareket edersek, Türkiyenin Şarkında Ermenistan kurulacak, Trabzon'da Puntos Cumhuriyeti teşekkül edecek ve Büyük Yunanistan Edremid'e kadar arazisini genişletmiş bulunacaktır. Sulh muahedesinin bu hükümleri ihtiva edip etmemesi bizim elimizdedir. Ancak böylelikledir ki, Türkler İstanbuldan ebediyen uzaklaştırılmış olurlar. Unutmıyalım ki, takip edeceğimiz azimli ve sert siyaset sayesinde, Türkiye üzerinde büyük devletlerinkine müsavî hak ve vaziyete gelmiş olabiliriz. Boğazların kontroluna iştirâk ettirilme imkânımızın da belirdiğini söyliyebilirim. 1917 senesindekine benzer bir malî yardım temin etmemiz ve bunu, bir masarifi harbiye olarak Türkiyeye tahmil etmemiz bugün kuvvetli ihtimal haline girdi. Ona gayret ediyorum."

Venizelos, iki gün sonra, İngiltereden para, malzeme, vasıta temin ettiğini Hariciye Nezaretine bildiriyordu.

★ ★ ★

Bu vesikalar bize, LOZAN'da, bilhassa tamirat ve tazminat almamak suretiyle yapılan büyük hatayı bütün dehşetiyle önümüze çıkartır: Giritli Komiteci, 1920 de, İngiltereden aldığı parayı Türkiyeye yükletmeyi açıkça söylüyordu. Yıkık, harab, zulüm ve vahşet görmüş vatanını kurtaran Mehmetçiğin ahı, dünyanın gidişini değiştirmiş, Versay Nizamını parçalamış, misilsiz bir zaferin mümessili olarak sulh masasına oturan murahhaslarının bu mevzu üzerindeki gafletlerinin yakasındadır.

Kırk Beş yıl sonra ibretle ortaya konulan şu gerçeklerin ışığında, bâtıl'ı hak saymak garabeti daha ne kadar sürecek?...

Türk Süslemelerinde:

Gül (Rozas) ve Gülçe (Rozet) ler

YAZAN : DR. MUİN MUMDUH TAYANÇ

Selçuk ve Osmanlı Türkleri cami, türbe, çeşmelerinde, kervansaray ve medreselerinde, yazma kitaplarının konu başları ve sonlarında ve hele mezâr sandukalarında biribirine benzemiyen sayısız gül ve gülçeleri kullanmış, gerçekten şâh olan san'at eserlerini yaratmışlardır.

San'at tarihinde, tarihten önce ve sonra, bu motiflerin, her millet tarafından kullanılmış olduğunu görüyoruz. Çinden Avrupa içlerine, Siberyadan Mısır'a kadar, bütün eski medeniyet âleminde, bunların kullanılagelmiş oldukları bir gerçektir. Fakat hiç birinde, Osmanlı Türklerindeki kadar değişik ve bol gül ve gülçe yoktur. Koleksiyonumda bunların biribirine benzemiyen 5000 çeşidinin bulunduğunu yazmak benim için büyük bir san'at zevki ve milli kıvançtır.

Folklor ve mitolojiler incelenirse, Tanrı bilinen Güneşin: 1) Ölümsüzlüğü, 2) Hayat verici, 3) Aydınlatıp ısıtıcı, 4) Bereket ve bolluk verici, 5) Hastalıkları önleyici olarak gül ve yıldızların da gülçelerle sembolize edildiğini anlarız.

Osmanlı Türkleri, mezar sandukalarının baş ve ayak taşlarında birer, yan taşlarında ise 2 - 3 - 4 er olmak ve çapları 20 - 80 santim arasında değişen gülleri, çok bol olarak kullanmışlardır. Selçuk rozetlerinin incelikleri, Prof. Gabriel'in (Anadolu'da Türk Âbideleri) adındaki eserinde gösterilmiş bulunuyor.

Rozetlerin içi jeometrik, rumî ve hatâî motiflerle süslüdür. Burada klişelerini sunduğum 16, 17, 18 ve 19 ncu yüz yıllara ait olan örnekler, Eyüp mezarlıklarından alınmıştır. Bunların, seçilerek bir müzede toplanılması gerektir. Dedelerimiz, bize eşsiz bir hâzine bırakıtlar. Aşağılık duygusunun pençesinde kıvranan bizler, çocuklarımıza neyi mirâs bırakacağız?..

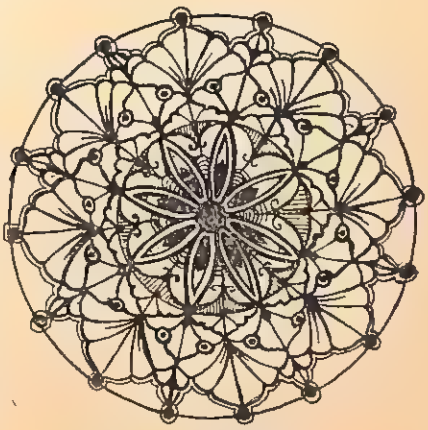

Yukarıda 16 ncı, aşağıda 17 nci asırlara ait rozetler.

Sağda 18 nci, solda, 19 ncu asırlara ait rozetler.

1553 de Avusturya İmparatoru tarafından İstanbul'a gönderilen sefaret heyeti arasında bulunan tüccar, madenci ve aynı zamanda felsefe fakültesi mezunu Hans Dernşvam, imparatorluğumuzun en haşmetli asrı Kanunî Sultan Süleyman zamanını bütün hususiyet ve vak'alarile anlatmaktadır.

Aşağıdaki yazı, bugüne kadar bizim için meçhul olan bu hatıralardan alınmış dikkat değer özetlerin son kısmıdır.

16. yüzyıl Osmanlı Türkleri ve Dernşvam'ın anlattıkları

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

— 2 —

İSTANBUL'DA GEÇEN GÜNLER

Kanunî Sultan Süleyman, İran seferi dolayısile 1554 senesi Ağustos sonunda Amasyaya hareket edince, Busbek'in başkanlığında İstanbul'a gelen heyete de beklemekten başka çare kalmamıştı. Sefaret heyetinin maksadı Osmanlı devleti ile tam bir sulh anlaşması yapmak ve bu taraftan emin olmaktı. Halbuki öte yanda Avusturya imparatorunun kardeşi Ferdinand, gizliden Macarlarla müzakereye girerek şimali Macaristanı ve daha bazı parçaları kurtarmaya çalıştığı Osmanlı padişahının gözünden kaçmadığı, ve bir çok Macarlar da bu haberleri İstanbul'a yetiştirdikleri için, Kanunî de ciddî bir müzakereden ziyade oyalama siyaseti güdüyor ve İranda alınacak neticeye göre karar vermeyi daha doğru buluyordu. Onun için de Avusturya sefaret heyetini kış boyunca İstanbulda tutmuş ve Mart ayı başlarında Amasyaya çağırmıştı.

Bu altı aylık ikamet esnasında İstanbulu en çok gezen, Türk milleti, idaresi, yaşayışı hakkında tafsilâtlı malûmat toplayan sefaret heyeti arasında bulunan tüccar ve madenci, aynı zamanda felsefe fakültesi mezunu Dernşvam olmuştur. Tabiatile verdiği en tafsilâtlı malûmat da yeniçerilere ait olanlardır. Osmanlı devletinin ilk kuruluşlarında fevkalâde bir buluş olan ve sonra gerilemesinde en büyük sebebi teşkil eden bu Hıristiyan asıllı çocuklardan meydana gelen teşkilât, din değiştirerek Müslümanlık ve Türklüğe büyük hizmetler yaptığı için, tabiatile Hıristiyan bir Avrupalının en çok nazarını çekecek şeydi. Onun için hatıraları bu ocağın kuruluşu, işleyişi, şekli, giydiği elbiselerden kullandığı silâhlara kadar her hususta esaslı ve ilmî malûmatlarla doludur.Dernşvam, bunlardan sonra da o zamanların en mühim dahili vak'ası olan Şehzade Mustafa'nın boğdurulmasından mütevellit dahili vakaları anlatıyor.

Şehzade Mustafa, halk ve yeniçeriler tarafından çok sevilen bir şahsiyetti; yaş itibarile de tahta geçecek şehzadelerin başında geliyordu. Fakat padişahın gözdesi Rus asıllı bir cariye olan Kösem Sultan, Kanunî'den sonra oğlu Selim'in tahta geçmesi için zamanın kudretli sadrıazamı ve gene Kösem Sultandan olan bir kızının kocası Rüstem Paşa ile işbirliği yapmıştı. Rüstem Paşa'nın Kanunî

Sultan Süleyman üzerinde yaptığı tesirler ve Mustafa hakkındaki gammazlıkları neticesinde şehzadenin babası tarafından boğdurulması, halk ve yeniçeriler üzerinde çok kötü tesir yapmış, bunu anlayan padişah da Rüstem ve kardeşi Sinan'ı iş başından uzaklaştırmış. Kanunî İstanbuldan gittikten sonra, buraya sadaret kaymakamı olarak Halepten İbrahim Paşa adında birini gönderiyor. İbrahim Paşa İstanbula gelir gelmez âdet olduğu üzre üç gün divanı toplantıya çağırıyor, ne Rüstem, ne de Sinan bu toplantılara katılmıyorlar, hastalık ileri sürüyorlar; zaten İbrahim Paşa da gelmelerini pek arzu etmiyor.

BİR YABANCININ TESBİTLERİ...

Dernşvam, halkla temastan ve bir müddet oturduktan sonra edindiği kanaati şöyle anlatıyor :

"Bu Türkler padişahlarına ve devletlerine o kadar sadık ve itaatkâr kimseler ki, bunun sonucu olarak kendiliğinden bir istibdad doğuyor. İşin tuhafı şu ki, İstibdadı yapanlar Türk halkı değil, aslında hıristiyanlardan devşirilmiş, ocağa ve saraya alınmış, büyük mevkilere çıkarılmış paşalardır. Meselâ şu Rüstem ve Sinan kardeşler Bosna hıristiyanlarından alınarak saraya getirilmiş, hattâ damat ve sadrıazam yapılmış ve yıllarca Osmanlı devletine ve halkına hâkim olmuşlardır. Diğer erkân ve paşalar da hep böyledir. Hattâ saray bunlarla doludur. Öldürülen Şehzade Mustafa'nın anası da Sırp veya Ulah asıllı bir cariye... Asıl halk bu tahakküme iştirak etmediği gibi, malı mülkü de padişahların veya bu müstebidlerin elinde ve emrindedir. Bir hoca veya müftüden fetva aldı mı, kafasını uçururlar ve malını padişaha veya hazineye devrederler.

Din telâkkisi de garip. Kelimei şehadet getirdi mi Müslüman olur, ondan sonra kurnazlık ve kabiliyetine göre işgal etmeyeceği yer yoktur. Meselâ bunlardan birisi Rüstem Paşanın hocası Macar asıllı Corc Hay'dır. Nasılsa İstanbula gelmiş, Müslüman olmuş, aslında Macaristanda papaz mektebinde yetişmiş birisi. Almanca, macarca, sırpçayı türkçeden iyi biliyor. Burada büyük paşaların konaklarında bir de hoca bulunur. Günde beş defa konak halkına ve müstahdemlere namaz kıldırırlar. Müslüman hocalardan bir çoğu pek az okumuş, hattâ okuyup yazması olmayanlar bile bulunduğu için bizim Macar da muhitinde büyük tesir yapmış, Müslüman din adamı olmuş, icrayı saltanat edip duruyor. Meselâ Rüstemin Türklerden ve Müslümanlardan beğenmedikleri hakkında Macar hocanın vereceği fetva kâfidir.

Diğer taraftan bu memlekette en çok para kazananlar hocalar; günde 8, 10, hattâ 12 akça alanlar var.

Dernşvam'ın hatıraları saltanatının en şaşaalı, fakat aynı zamanda veraset kavgalarının gizli ve kanlı safhalarına temas eden Kanunî Sultan Süleyman (Nigârî'nin bir minyatürü.)

ŞARAP İÇENLERE NASIL CEZA VERİLİR ?

Ticaret ve servet ise Türklerden ziyade Hıristiyanlar ve bilhassa Yahudilerin elinde. Türkler Yahudileri kendilerine Hıristiyanlardan yakın görmezler, fakat siyasî bakımdan onların başka devletlerle bağlantıları olamayacağından, karada ve denizde her türlü ticareti yapmalarına müsaade ederler. Hele dinlerini değiştirirlerse erişemiyecekleri yer yoktur. Yahudilerin bizzat saray içinde dahi bir çok hamilerinin, daha doğrusu ortaklarının bulunduğu söyleniyor.

Türkler şarap içmezler, fakat Hıristiyan ailelerin çocukları olan yeniçeriler, ne de olsa çocukluktan alıştıkları için buna düşkündürler. Fırsat buldu mu içiyorlar. 25 Ağustosta üç erkek ve dört kadınla şarap içerken yakalananlar, eşeğe ters bindirilerek İstanbul sokaklarında dolaştırıldılar, önüne gelen vurdu, elbiselerini parçaladılar, kendileri de her halde kurtulamadı.

Türkler hastalandı mı doktordan ziyade hocaya gidip kendilerini okuturlar. Hıristiyanlarda ve Musevilerde doktor var. Hattâ Padişahın da Ruellius adında bir Yahudi doktoru var, karargâhında birlikte götürüyor.

Yeniçeriler nikâhla karı alamıyorlar. Fakat son zamanlarda padişah buna müsaade etmiş. Bir çok münasebetsizlikleri de bu suretle önlemiş."

Merakla anlatışlarından birisi de İstanbulda gördüğü bir zürafadır. Her halde daha evvel görüp işitmediği için olacak ki, bu hayvanın halini uzun uzun anlatıyor. Meselâ iki de fil görmüş amma bunlar hakkındaki anlatışları o kadar meraklı değil.

Nihayet Şubat ayının sonlarına doğru sefaret heyetinin Amasyaya gelmesi bildiriliyor ve Mart başında hareket ediyorlar.

TÜRKLER NEDEN ÇIKMAZ SOKAK YAPIYORLAR ?

Tam altı ay İstanbulda bekledikten sonra 9 Mart 1555 de sefaret heyeti Amasyaya hareket ediyor. 64 kişilik sefaret heyetinin, atlarının, erzaklarının Üsküdara geçmesi kolay olmuyor. Birinci günü Üsküdarda bir kervansarayda geçiriyorlar. İkinci günü ancak Kartala varıyorlar, üçüncü günü Gebze'de, dördüncü gün İzmitte... Bugün otobüsle bir saatte, tayyare ile on dakikada aldığımız bu mesafeyi Dernşvam uzun uzun anlatıyor. Kimi yerlerin boş ve çıplaklığından, kimi yerlerin yolsuzluğundan şikâyet ediyor. İzmit için *"Burası da İstanbul gibi yedi tepe üzerine inşa edilmiş amma, sahası dar ve evler kuş yuvaları gibi birbiri üzerine oturtulmuş"* diyor. İzmit' in sarayları, köşkleri de olduğunu ifade ettikten sonra yollarının, sokaklarının darlığından şikâyet ediyor. En bol ve güzel şeyi de mermerleri olduğunu söylüyor, hattâ İstanbuldaki meşhur camilerin mermerlerinin hep buradan sevkedildiklerini de eklemeyi unutmuyor.

İzmit'ten sonra Kazıklıköprü adında bir köyde kalıyorlar. Buraların hepsinde kervansaray var, yollar da fena değil, köprüler geçid veriyor, sonra İznike geliyorlar. İznik, Hıristiyanların en büyük toplantılarını yaptıkları yer olmak dolayısile her halde kafasında fazla bir yer işgal etmiş olmalı ki, görür görmez:

" Burası Viyana kadar büyük bir şehir değilmiş. Hele sokaklarını Türkler kerpiç duvarlarla çok daralttıkları için hayal sukutuna uğradım.

"— Burayı neden böyle yaptılar?" diye sorunca da:

"— Türkler evlerinin ve karılarının mahremiyetine çok ehemmiyet verirler; bu sebepten de caddelerin bir çoğunu daraltıp çıkmaz sokak haline koydular cevabını aldım" diyor.

15 Martta İznikte kalarak araştırmalar yapıyor.

Ertesi gün Yenişehire geliyorlar. Burası güzel bir ova, etrafı ekili ve iyi toprak. Ahalisi hep asker ve padişah hazinesinden besleniyor.

Sonra Pazarcık, Bozöyük üzerinden eski yolu takip ediyorlar. Dört tekerlekli arabaya hiç raslamıyor, hep iki tekerlekli ve çizdiği krokiye göre bugünkü kağnılar görüyor, yollarda çok katır ve deve kervanlarına rastlıyor, yükler de bunlarla taşınıyor.

En çok uğraştığı şeylerden biri de, yollarda gördüğü Muhaç meydan muharebesinden ve Birinci Viyana muhasarasından esir edilip buralara getirilen çok sayıda Avusturyalı esir. Hemen her yerde bunlardan bir kaçına rastlıyor, ismini, halini yazıyor, elinden geldiği kadar yardım ediyor.

Sonra o günlerin ticareti hakkında da bilgi veriyor: *"Meselâ iki ekmek bir akçaya alınabiliyor. İstanbuldan Amasyaya kadar bir katır ve katırcı 4 dukz altınına kiralanabiliyor. Şarabın batmanı 15 akça, ama Türkler üzümü kurutup çok daha ucuza satıyorlar, ticaret bilmiyorlar"* diyor.

PADİŞAHIN HASRETİ

28 Martta Ankaraya geliyorlar. Ankara kalesinin, yandaki tepeleri ile güzel bir krokisi kitabın içinde. Hele bayıldığı eski Roma eserlerinin krokileri, yazıları, sahifeler dolduruyor. Ankaradan hareketle çıplak bir arazi ve ekimsiz sahalardan geçerek Kızılırmağa ve oradan sonra ormanlık bölgelerden Çoruma ve en sonunda bir aylık yolculukla 7 Nisanda Amasyaya ulaşıyorlar.

Bermutad paşaları ziyaret başlıyor : 10 Nisanda Arnavud Ahmet Paşayı, Ulah asıllı Ali Paşayı, Sırp asıllı Mehmed Paşayı ziyaret ediyorlar. 18 Nisanda sefir tek başına Ahmed Paşayı ziyaret ediyor. 21 Nisanda ise sefir üç paşa ile birlikte huzura kabul ediliyor. Ama hiç bir netice yok. Hattâ padişahın bugünlerde Ali Paşaya :

"— Ah paşam... İranlılarla sulh yaptık, şu güzel Viyanayı göreceğim geldi, oraya kadar bir uzansak ne olur? Sen ne dersin?" diye lâflar ettiği haberi etrafa yayılır.

Dernşvam, 3 Mayısta Kanunî Sultan Süleyman'ı camie giderken görüyor ve müşahedelerini şöyle anlatıyor: *"Üstünde yeşil bir elbise, altında 6 atlı muhteşem bir araba vardı. Önünde askerler ve bunların başında üç paşa... Yeniçerilerin elbiseleri Türklerde adet olduğu gibi çok renkli ve göz çekici... Eğerler, atların takımları, elbiseler altın işlemelere bürünmüş."*

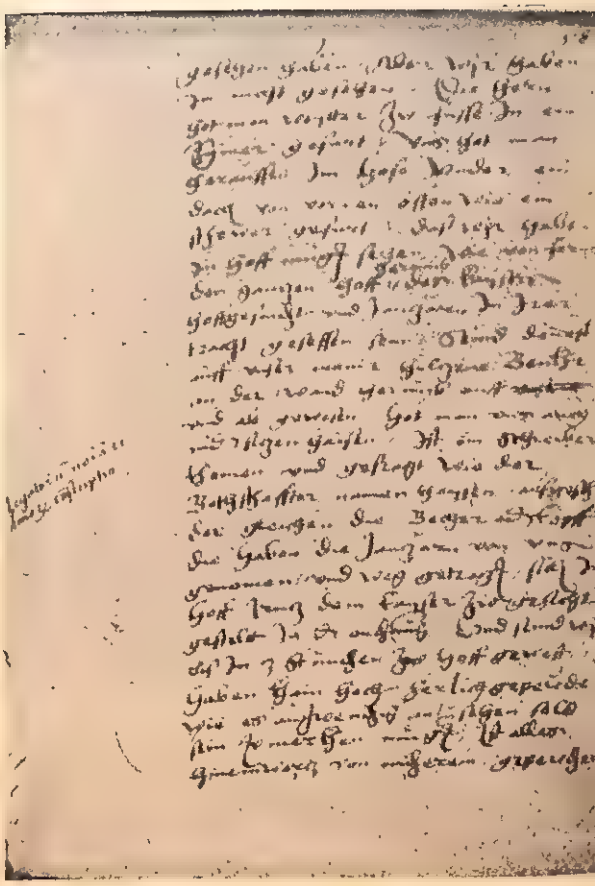

Dernşvam'ın Kanunî Sultan Süleyman tarafından sefaret heyetinin kabul edildiği bölümü anlatan hatıralarından bir sahife.

17 Mayısda İranlıların sefiri, biraz sonra da eski Macar Kralı Yanoş Kadar'ın oğlunun elçisi geliyor. İranlılarla sulh yapıldığı için çok itibar ediyorlar ve Avusturyalıların oturduğu misafirhane karşısındaki çayırda muhteşem bir ziyafet veriyorlar. Dernşvam diyor ki: *"İran şahı memleketini ve köylerini yakarak Türkleri çölde aç sefil bıraktığı için, padişah onlarla sulh yapmayı tercih etti. Fakat bilhassa Macar heyetinin gelmesinden sonra bize iltifat etmediler ve bir anlaşmaya varamadık".*

Haziranda İstanbula geliyorlar, Temmuzda da Viyanaya hareket ediyorlar.

O zamanın tarihi ve vekayiini anlamak isteyenler için Dernşvam'ın kitabı mühim bir kaynaktır.

MEDİNE Diğer adı, Aydınlık Şehir'di. İslâmiyetten gayrı hiç bir din, kendisi için tebliğcisinin yetiştiği şehirden bir başka yeri merkez yapmamış, yapamamıştı. Müslümanlık, dâvâsına bağlı mefkurecileri Mekke'ye uzak bu beldede bulunca, hayatiyetini de isbat etmiş oldu ve sekiz yıllık bir zaman, Arab Yarımadasında, putperestliğin merkezi Mekke'nin batıldan kurtulmasına yetti.

1 OCAK 630

TARİHİN EN BÜYÜK KANSIZ VE KİNSİZ ZAFERİ

YAZAN : CEMAL KUTAY

BİR İLÂHÎ TEBŞİRİN ARDINDAN

Kur'an-ı Kerîmin NASIR sûresinde şu ilâhî tebşir vardı:

"— Allahın nusrat ve zaferine nail olur ve insanların fevç fevç din-i ilâhiye girdiğini görürsen o zaman Allahın lutfuna şükret, mağfiretini iste. Daima hatırla ki Cenab-ı Hak affı ve mağfireti sever."

Bu Tanrı Buyuruğu, İslâm Peygamberinin risâletinin en acı, en çileli günlerinde nâzil olmuştu. Ne çileli günlerdi o günler... İnsanlık için SON DİN olduğu, bin dört yüz yıla yakın zamanın tasdikinde olan büyük gerçeğin eşsiz tebliğcisi, NASIR suresinin bir manevî zaferi müjdelediği günlerde, doğduğu belde olan Mekke'den, karanlıklar ve gizlilikler içinde uzaklaşmıya mecbur kalmış, Medine'de hak yoluna bağlı bir avuç müminin arasında, çevresini kaplıyan inkâr ve küfür selinin karşısına tarihin kaydetmediği sabır ve şuurla mukaddes vazifesini ifaya devam ediyordu. Yıllar, o

dertli, meşakkatli, kederli on yıl arkada kaldığı zaman, NASIR suresinin ilâhî tebşiri ile, 10.000 İslâm askeri, dünya yüzünün ilk mümin zafer ordusu olarak Mekke'ye girdi. Bu giriş aynı zamanda, zulüm, hakaret, haksızlık görmüş bir varlığın zafer gününde nefsini her türlü kin ve intikamdan uzak tutabilmiş olmasının isbatı idi. İsa'dan sonra yedinci yüzyılda bu hareket, cihan içinde yeni bir beşerî faslı açıyordu: Allah insanlara, insanlık haysiyet ve şuurunun en büyük mevhibesi olarak af ve sufhu armağan etmişti, ve İslâm Peygamberi, küfür, şirk, maddî manevî sukutun her tür lüsünün alıp yürüdüğü, insanların birbirlerini fütursuzca öldürdüğü, kız çocuklarının gömüldüğü, ahlâkî redaetlerin mubah olduğu feci bir ülkede ve ilkel insanlar arasında, gelenekleri böylesine reddeden büyük bir değişmeyi, hiç bir menfî neticesinden endişe etmeden tatbik ediyordu: MEKKENİN FETHİ, bir tek sonuçla tetviç edildi: Putlar yıkıldı... Bu yıkılışda, insanlığın, 1 ocak 630 dan sonra, bâtıl'ı temsil eden ve insan elinin ve muhayyilesinin yaptığı hiç bir PUT'a tapılmamasını akıllara emanet eden b ü y ü k inkılâbı gerçekleşiyordu... Evet, İslâm Peygamberinin hareketinde, Mekke'yi, sadece o gün için ve o günkü şartlar altında putlardan temizleme hareketi yoktu: Dünya durdukça, nesiller değişecek, çeşidli zihniyetler gelecek, medeniyet ilerliyecek, buhar, elektrik, atom devirleri yepyeni nesicli zamanların kapılarını açacak, fakat beşeriyet, tapılacak ve bağlanılacak değer aradığı muhasebe günlerinde, ancak ve ancak, BİR ve EBEDÎ varlığın eşiğinde iman ve inancının hasretini dindirecekti. İnsanlar, kendi hemcinslerinde ilâhî kuvvetler vehmetmiyeceklerdi. Eğer bu devirler içinde bazı fâniler, vatanlarına ve beşeriyete büyük hizmetler başarmışlarsa, bunlar, Allahın insanlara nimetleri arasında olan aklı, mantığı, ilim yolunu tercihi, zekâsını ve iradesini hayır yolunda, iyilik ve ululuk için kullanabilmiş bahtiyâr kişilerdi. O kadar!.. Onlar, cüz'î iradelerini, İslâmiyetin temel mantığı olan hayra ve doğruya yöneltebilmiş mutlu insanlar idiler. Emekleri elbette takdir edilecekti, fakat hiç bir zaman putlaştırılmak şirkine sapılmıyacaktı. İslâm felsefesine göre yaratıcı ve ihyâcı olan insan zekâsı, geçmişdeki himmetleri örnek tutar, fakat onları aşmıya ve daha üstün yenilerini vermiye yönelirdi. İslâm Peygamberi, 1335 sene önce ve 1 ocak tarihinde, insanlık için ebedî ve temel fazilet yolunu gösteriyordu:

"— Hak geldi, bâtıl zevâl buldu. Bâtıl zevâle mahkûmdur."

BÂTILIN EBEDÎ MAHKÛMİYETİ :

Bilinenleri tekrar, bu ay, 1335 nci yıldönümünü idrâk ettiğimiz "ebedî netice" önünde gerçekten çâresiz kalır: Çünkü 1335 sene evvel, ve bugün Hiristiyanlık âleminin YILBAŞI olarak benimsediği 1 ocak günü, küfürden ve şirkden kurtulan Mekke'nin fethi ardında, İslâm Peygamberinin vahdaniyet felsefesinin içinde idrâk ve imân dünyasını kurmak için giriştiği emek devri başladı: Rum (Yunan) Kayzeri Heraklıyus'a, ve İran Kisrâsı (Şahinşâhı) Husrev Pervîz'e elçiler gönderdi.

Mağrur ve azametli İran Şahı, *Mekkeli muhacir*'in kendisine hitab etmesine sinirlendi, İslâm Peygamberinin insan elinin neticesi olan put'lara ve Allahın halkettiği dünya yüzündeki dağlara, denizlere, güneşe, aya tapılması yerine bütün bunları yaratmış olanın ebedî ve muhteşem varlığına bağlanmanın, iyiliği, fazileti, ahlâkı, sevgiyi, şefkati, ilmi, doğruyu telkin eden yola girilmesini istiyen davetini reddetti, mektubu parçaladı, elçiyi kovdu. İslâm Peygamberi bu neticeyi öğrendiği zaman sükûnetle dedi ki:

"— Sizler, İran Kisrâsının devletinin parçalandığını göreceksiniz..."

Bu, Halife Ömer'in devrinde gerçekleşmiş tarihî hakikattir: İran Şahinşâhının ateşe ve put'a tapan inancı da, devleti ile beraber yıkıldı. Çünkü bu çöküş'ün içinde, bir başka bâtılın inhizamı vardı. Bizans İmparatoru Herakliyus, İslâm Peygamberinin elçisinin ilettiği *dine dâveti* dikkatle okudu. O sırada Suriyede olan Herakliyus, kendisine ve milletine yeni bir maneviyat dünyasından bahseden insanı yakından tanıyabilme ihtiyacıyla Gazze'de olduğunu haber aldı-

Peygamberden Vecizeler

- **Halka hizmet eden, en büyük sevap almak mertebesindedir.**
- **Kuvvetlerin en güzeli, nefsin hiddet ve gazabını yenebilendir.**
- **Canımız gündüz, bedenimiz gece gibidir. Biz, gece ile gündüz arasındaki sehere benzeriz.**
- **Fazilet de, güneş gibi gizlenemez. Onun nuru daimidir.**
- **Bir adalet, bin ibadete bedeldir.**
- **Oğullarınıza Harp (Savaş) adını koymayınız: Silm (Barış) adını veriniz.**
- **Cennet, anaların ayağı altındadır.**

* * *

ğı İslâmiyetin ünlü düşmanı Ebu-Sufyan'ı huzuruna dâvet etti, sordu:

"— Bu zatın telkin ettiği fikirler ve akideler nelerdir?"

Ebu-Sufyan, Kureyş müşriklerinin lideri ve Peygamberin can ve fikir düşmanı, bu suale şu cevabı verdi:

"— Bizlere, cedlerimizden mevrûs putları bırakıp herşeye sahib ve varlıkların kurucusu ve yapıcısı olarak tanıttığı, BİR ve TEK ALLAH'a ibadeti, zekât vermeyi, devlet kurmayı, hakikate hürmet ve temizliğe riayeti, kız çocuklarımızı öldürmemeyi, kadınlarımıza sahib olmayı, zinâ ve her türlü günah saydığı âdetleri bırakmamızı, kumar oynamamamızı, içmeyi etmemizi, kan dökmememizi istiyor. Hülâsa bize kendisine göre bir yaşama tavsiye ediyor."

Bizans Hükümdarı sormuştu :

"— Muhammedin çevresindekiler çoğalıyor mu? Ona katılanlar arasında eski hayatlarına dönenler var mı?"

"— Etrafındaki kalabalık durmadan artıyor ve ona katılanlar arasında terkedeni hiç duymadım."

Cevabların en doğrusu buydu: Ne Ebu-Sufyan, ne de ondan sonraki vahdaniyet ve hak düşmanlarından hiç kimse, böyle bir dönüş'ü duymıyacak, görmiyecekti.

DİĞERLERİ İLE ARASINDAKİ RUH ve FELSEFE FARKI

Musevîliğin Peygamberi Musa, kavmine *KİN ve İNTİKAM* tavsiye etmişti: Kendi yolu üzerinde yürümiyenlerin kanı helâldi: Kendisi gibi düşünmiyenlere hayat ve hürriyet hakkı yoktu.

Hiristiyanlığın Peygamberi İsa: *"— Benim yer yüzüne sulh için geldiğimi zannetmeyiniz. Ben ortaya sulh değil "kılınç" attım. Çünkü ben âdemi babasına karşı, kızı anasına karşı, gelini kaynanasına karşı koymak için geldim..."* demişti. "— Bir tokat vurana diğer yanağınızı çevirin..." de diyen Hiristiyan Peygamberinin, kendisine zulüm ve ezâ edildiği zaman kalbinde beşeriyete karşı böylesine inkisar duygusu yaratan hadiselerin daha çok acısı ve fecileri İslâm Peygamberinin karşısına dikilmişti. İlk Müslümanlar, Kureyş'in zulümlerinden hayatlarını koruyabilmek için Medineye hicrete mecbur kaldıkları zaman, Mekke'nin en kalabalık bir kaç mahallesi boşalmıştı. İslâm peygamberinin kardeş oğlu ve müşriklerin ön saflarındakilerden Rebia oğlu Atebe, bu boş evleri gördüğü zaman içini çekmiş:

"— Benim biraderimin oğlunda nasıl bir kuvvet var ki, buraların sahiblerini ecdad yuvalarından ayırıp muhacir etti..." demişti. İslâm Peygamberi, hak'ka inananları yerlerinden yurtlarından sürgün eden zulme üstün gelip, Mekke'yi fethettiği zaman, bütün yapılanları unutmuştu. Zâlimler, kaatiller, haksızlar, mütecavizler ve günahkârlar, her devir ve zaman içinde suç sahibi için adaletin verdiği hükmün haklarında tatbikini bekliyorlardı. İslâm Peygamberi bunlara sordu :

"— Zulmettiğiniz, haksızlık ettiğiniz bu insanların Sizlere nasıl muamele etmesini bekliyorsunuz?"

Günah sahibleri başlarını önlerine eğmişlerdi: Dinledikleri geçmişe ait olaylar, böylesine bir hesablaşma gününde kendilerinin düşmanlarına yapacakları kat'î bir imha ve tasfiye idi. Bu sükûtun arkasındaki korkunun devamına bile kalbi razı olmayan *"âlemlerin rahmeti"* bu

Batı, İslâm Peygamberini çok zaman, aslına asla benzeme imkânı bulamamış şekil ve hüviyette hayâl etmiştir. Yandaki klişe, Henri Pirenne'nin Mahomet et Charlemagne adlı kitabının kapağından alınmıştır ve bir gravürde İslâm Peygamberini deve üstünde göstermektedir. Hiç bir tarih gerçeğine uymıyan ve çoğu zaman küçültücü düşünceler ve çizgiler içinde erişilememiş neticelere karşı duyulan Hıristiyanlık taassubunun hıncı...

haksız, zâlim ve günahkâr olanlara, İslâm ahlâk ve felsefesinin özü olan *af* ve *sufuh*'ü tebliğ etti:

"— Müslümanlar Sizden intikam almıyacaklardır. Bundan sonra da hatasını anlıyanlardan Müslümanlar hiç bir zaman intikam almıyacaklardır. Affetmek ve müsamaha İslâm ahlâkının temellerinden biridir. Bunu biliniz. Cenab-ı Hak da Sizleri af ve mağfiretine nail etsin. Erham-ür-rahimîn O'dur."

Ve, bu müsamaha duygusu, tolerans hissi, gerçek Müslümanların yüzyıllar muhafaza ettikleri mübeccel an'ane oldu.

"— Peşiman olan suçlu, günah işlememiş bâkir gibidir." büyük sözü, işte bu tarihî günün unutulmaz hatırası olarak, İslâm felsefesinin özünde yer aldı.

TARİHİN İBRETLERİ

Bilinir ki, yılbaşının 1 ocak oluşu, Hıristiyan âleminin Noel Baba'ya bağladığı ve Putperestlik devrinden kalan, şekil değiştirmiş efsanedir.

Fakat ötede tarihî bir gerçek var: İslâm Peygamberi (*1*), sekiz sene önce yeisli ve çâresiz terkettiği Mekke'ye 1 ocak 630 Milâdî tarihinde *(Hicretin sekizinci senesi 12 ramazanında)*, maddî manevî mutlak bir zaferin ümid ve şevk dolu havası içinde girmişti: Bu, sadece YILBAŞI değildi: İnsanlık için YENİ BİR DEVİR'di.

Tarihin üzerine dikkatle eğilinirse ne muhteşem ibret levhaları vardır: Acaba bugün İslâm âlemi, Hıristiyan YILBAŞI gününün, Mekke'nin, yâni küfür, inkâr, putperestliğin mihrakı sayılan beldenin müşriklerinden kurtarılarak İslâm dünyasının *"mukaddes şehri"* olduğunu hatırlıyor mu? Allahın kendi takdirinin bu ibretli tecellisinin farkında mıdır?

Hafızalar nisyana saplanmış olabilir. Ne çıkar? Ebedî hakikat yürüyor...

---

(1) Dünyanın en gerçek Müslümanları olan Türkler, çocuklarına MUHAMMED adını vermezler. MEHMET derler. Bu ayırışta, Peygamberimizin büyük ve mukaddes varlığına olan tâzim duygusunun dikkatli, hassas bir tecellisi vardır. Araplar ve Arap kültürü tesirleri altında olan diğer Müslüman milletlerde MUHAMMED ismi kullanılır. Şahsî kanaatım, Peygamberimizin meziyet, haslet ve faziletlerinin, dünyanın hiç bir dilinde ifadelenmiyecek kadar eşsizliği önünde, ben, bu âciz kalem sahibi, dünya yüzünde sadece O'nun mubarek adı için şu ifadeyi kullanmakla, şahsına ve eserine minnetimin zerresini ifade etmiş olabiliyorum: E F E N D İ M İ Z.

Büyük İsimler:

MUHİDDİN İBN-i ARABÎ

YAZAN : İBRAHİM HAKKI KONYALI

İslâm dünyasının büyük ve muhterem adı: Şeyh-i Ekber Muhittin İbn-i Arabî.

MUHİDDİN İBN-İ ARABİ KİMDİR?

Muhiddin İbn-i Arabî, islâmın istediği çapta yetişmiş, olgunlaşmış, etrafına ışık saçmış, kelimenin bütün kavramı ile kâmil bir insandı. Hal tercümesi kitapları onun adını, yerini ve dedelerini şöyle tesbit ederler:

Ebu Abdullah Muhammed İb-i Ali ibn-i-il-Hatemey-il-Endülüsî.

H. 560, M. 1164 yılında Endülüs'ün Mursiyye şehrinde doğmuştur. Endülüsün meşhur bilim kutuplarında esaslı bir tahsil gördükten sonra doğu illerine incelemeye çıkmış, irfan merkezlerini gezmiş, islâmın otoriter ilim adamlariyle temaslar yapmış, Şam'ı, Bağdat'ı ve Mekke'yi gördükten sonra çağının en büyük bilim merkezi olan Konya'ya gelmiştir. Gezdiği ve uğradığı yerlerdeki bütün islâm hükümdarları, beyleri gibi Konyada da Selçuk hükümdarı kendisini saygı ile karşılamış ve ağırlamıştır.

O, gezdiği yerlerde islâmın uluslararası birleştirici, ve toplayıcı içtimaî âmil olduğu fikrini yaymıya çalışmıştır. Bu ana fikrin hararetli bir terviccisi olmuştur. İslâmiyetin ırk ve milliyet toplayıcılarının üstünde gök kubbe kadar geniş ve derin bir toplayıcılık amili olduğu, başka bir ifade ile ulusların bu büyük otağ altında mini mini çadırcıklar olduğunu ve irili ufaklı bütün müslüman devletlerin ve beylerin iç siyasetlerinde özgürlüklerini ve egemenliklerini muhafazada tamamen serbest olmakla beraber, dış siyasetlerinde müşterek düşmana karşı birleşik bir cephe tutmalarını tavsiye etmiştir.

ŞEYHİ EKBER VE BATILI BİLGİNLER

İstanbuldaki Sultan Ahmet camiinin büyük Mimarı Mehmet Ağa, hocası Mimar Sinan'ın tavsiyesiyle yapıp Padişaha takdim ettiği bir Kur'an rahlesini anlatırken der ki:

"— Ki o mimberin en zarif şekilleriyle hazırlanan bu rahlenin hangi tarafından bakılsa başka başka, fakat çok güzel şekillerle gözleri ve gönülleri büğülerdi."

İslâm dünyasının şahikası Muhiddin ibn-i Arabî böyledir. O, iç ve dış âlemlerinin bir kutbudur. Bir tasavvufçu Onu tasavvuf zirvesine erişmiş görür, o filozofların büyüğüdür. O belâgat, ferahatın da büyük üstadıdır. Manzum parçalarının içinde o kadar yüksekleri vardır ki, Arapların cahilî devirlerinde yaşasaydı jüri onları Kâbenin duvarlarına asardı. Geniş görüşleri, umman kadar derin zekâlı idi. Hafızası fotograf plâkası doğruluğuyle okuduklarını, işittiklerini dimağına nakşederdi.

(Şeyh-i ekber = Büyük Şeyh), onun en doğru ve ifadeli vasfıdır. Kitaplarını

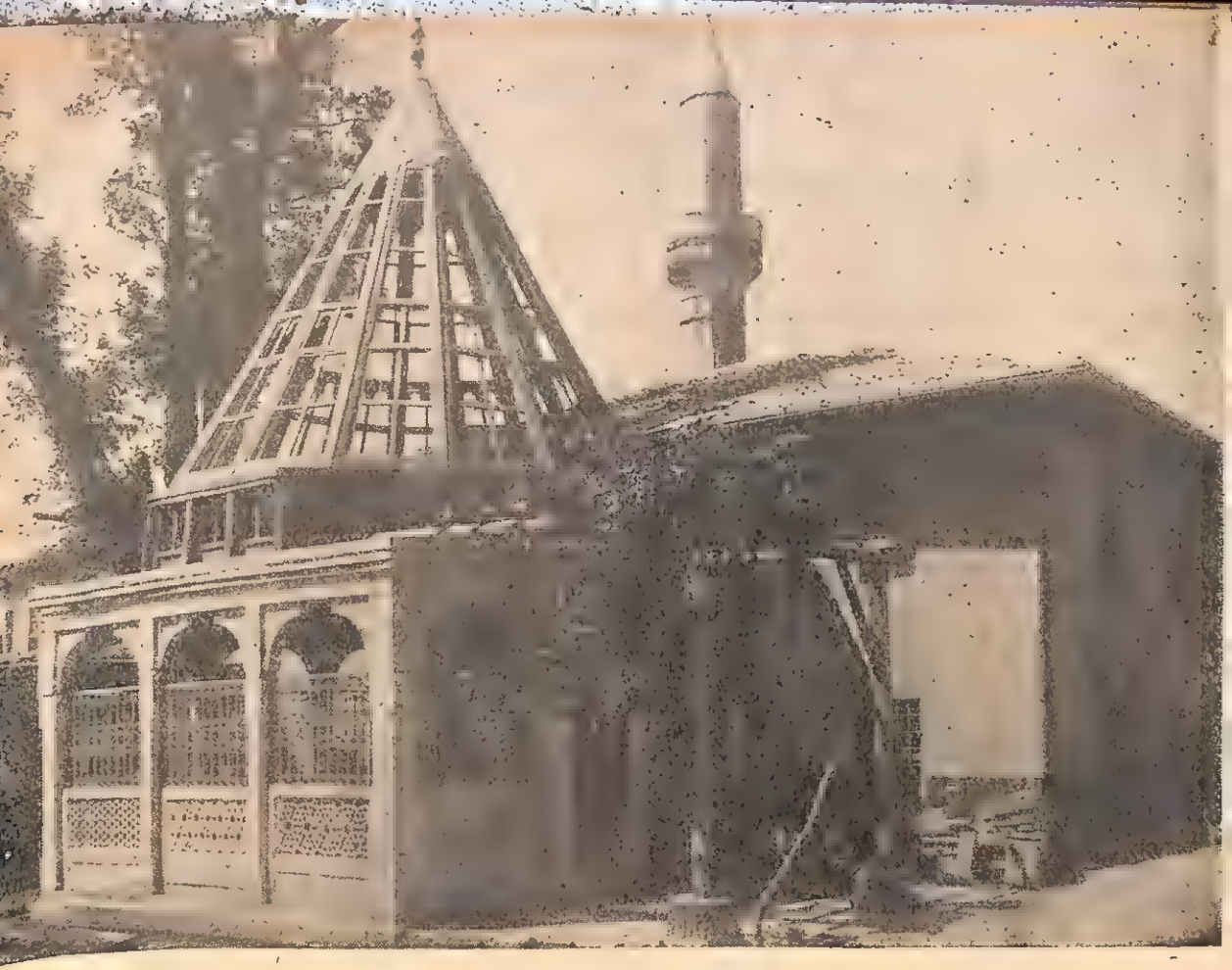

Şeyh Sadrettin Camii ve Türbesi.

inceleyen bir batılı bilgin, Hazreti Muhammedin Peygamberlerin hatemi olduğunu bildiği, onun büyük eseri islâmiyeti incelemediği için demiş ki:

"Muhiddin cihan çapında bir büyüktür. Onun niçin Peygamberliğini ilân etmediğine şaşarım!."

Hazreti Muhammedi taşlayıp mübarek ayağını yaralıyanlar olduğu gibi, bazı (dişçi = zevahirci) bilginler onun görüşlerine taş atmışlar, bazı eserlerine dil uzatmışlardır. Bazı taassubcu softalar ona (gâvurluk = tekfir) satırını bile sallamışlardır. Fakat hakikî bilginlerin verdikleri kandırıcı cevaplar onun satırlarını kırmış, dillerini kökünden kesmiştir.

(Şeyh-i Ekber = Ulu Şeyh) Konya'ya geldiği zaman Sadrettin'in dul olan anası ile evlenmiştir. O, Sadrettin'in aynı zamanda feyz babası olmuştur. (Konevî) klişesiyle meşhur olan Sadrettin, onun Türk ve İslâm âleminə hediye ettiği bir bilim kutbudur. Konya'dan sonra Şam'a dönen Ulu Şeyh, H. 628 M. 1240 yılında orada ölmüş, Cebel-i Kayran'da gömülmüştür. Birinci Sultan Selim, Mısır seferinde kabrinin üstüne bir türbe, yakınına bir imaret yaptırma kadirbilirliğini göstermiştir.

KAYBOLAN HIRKASI VE SECCADESİ

Büyük İslâm bilgininin el yazısı ile kitapları Konya'da üvey oğlu Sadrettin Konevi'nin kütüphanesinde bulunuyordu. Sonra bunların bir kısmı, İstanbuldaki Türk ve İslâm eserleri müzesine, bir kısmı da Mevlânâ müzesine alınmıştır. Bunlardan bazıları Akşehir'deki Hasan Paşa kütüphanesine ve daha başka

(Sonu 2014 ncü sahifede)

MALÛMDUR ki, Sultan Aziz hal'inin 3. günü Topkapı sarayından Fer'iye dairesine nakledilmiş ve o gün intihar etmişti. Ölümü intihar mı, katil mi olarak iki ayrı ihtimali ortaya çıkarmış ve çeşitli zamanlarda hadise, bir çok vak'alara, bu arada padişahın hal'inde baş rolü oynayan Serasker Hüseyin Avni Paşanın Çerkes Hasan tarafından öldürülmesine ve yıllar sonra da Mithat, Mahmut Celâleddin, Nuri Paşaların idama mahkûmiyetlerine sebep olarak gösterilmiştir.

Aşağıdaki yazıda, muhterem ilim adamımız Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, aradan bunca devir geçmesine rağmen, bazılarınca hâlâ istismar edilen mevzua ait hocalarından dinlediklerini anlatıyor.

Sultan Aziz ve oğlu Yusuf İzzeddin Efendi Nelerle İntihar Ettiler?

Yazan :
ORD. PROF. DR. A. SÜHEYL ÜNVER

Sultan Aziz'in intihar ettiği makaslar.

DEĞİŞMİYEN DUYGU

Yalnız İstanbul'da değil, memleketimizin her tarafında umumî denecek bir saygı vardır: O da büyüklerin yanına gitmekte çekingen olmamızdır. Bu yerindedir. Fakat biz hürmeti yalnız büyüklerimizin belki istemezler düşüncesile yanlarına yaklaşmamakta gösteririz. Böylece uzak kalmakla da kendimizi bir çok şeylerden istifadeden mahrum ederiz. Çekingenliğimiz bunda âmil olur. Bu cihetledir ki, öğrenciler sırf bu yanlış, belki istemezler düşüncesile hocalarının yanına yaklaşamazlar, sohbetlerinden mahrum kalırlar.

Biz de 1915 - 1920 yılları arasında tıbbiye sıralarında iken sırf bu yanlış mülâhazalarla hocalarımızın yanına varamaz ve güzel konuşmalarından mahrum kalırdık.

1929 da öğretim üyesi sıfatiyle Tıp Fakültesine intisabımızdan sonra, talebeliğimde iken sohbetinde bulunmayı çok istediğim, değerli ve kültürlü oto-rinolarenkoloji hocamız Müderris Dr. Ziya Nuri Paşa, ekseriya yandan çarklı vapurla Haydarpaşa'ya geçerken, eğer yalnızsa arkadaşlarla yanına giderdik. Ekseriya umumî konular üzerinde konuşulur, ben de bunları mutlaka kaydederdim.

Geçenlerde, 1930 senesine aid defterlerimden birinde muhterem Ziya Nuri

Paşa Hocamızın sohbetinde aldığım şu not gözüme çarptı.

Şimdi hatırlamadığım bir vesile üzerine rahmetli demiş ki:

"— Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazırı Dr. Marko Paşa, Saraya mensup hekimlerden olduğundan, bir vesile ile Sultan Aziz'in intihar ettiği makası elde ederek mektebin müzesinde saklamış. Bunu biri duymuş, Saraya jurnal etmiş ve *"Fesad menbaı olan Mekteb-i Tıbbiyede elyevm Sultan Aziz'in intihar ettiği makas saklanıyor. Öyle bir yerde, böyle bir âletin bulunması çok mahzurludur."* demiş, Sultan Hamid'in vehmini ayaklandırmış, nihayet hafiyeler mektebe gelip camekânda bu makası bularak alıp götürmüşler".

ÇEŞİTLİ RİVAYETLER

Arada yazılanları okudukça, söylenenleri dinledikçe, Sultan Aziz'in intiharında tereddüd etmezdim amma, intihar etti diyenler yanında, öldürüldüğüne inananların da konuşmaları dikkatimi çekerdi.

Birgün bir toplantıda, çok hürmet ettiğim, kültürlü, birkaç lisan bilen, daima okuyan ve bence her bilim sahasında aforizmasını yapan Esad Fuat Bey dostumuzun yanında bu bahis açıldı. Herkes Sultan Aziz'in intiharında müttefikti. Dediler ki: *"Bursaya gittiği zaman cedlerinin türbeleri meyanında,* "intihar edeceğine züll-ü esareti tercih etti" *diye Yıldırım Bayezid'in mezarını ziyarete gitmiyor. Son senelerinde müdhiş bir azamete ve marazî bir kibre kapılıyor. Maiyyetinden yanına girenler, huzurunda secde bile ediyorlardı. Hep biliriz ki, izzeti nefislerine, azemet satmağa düşkün olanlar, kendilerini büyük bir adam sanan delilerdir; akıllı gibi görünürler de anlaşılmazlar.*

Anlaşılıyor ki, kendisinin hal'inden izzeti nefsi kırılmış, üzüntüsünden anî bir cinnet nöbetiyle intihar etmiştir. Nitekim oğlu Veliahd Yusuf İzzettin Efendi de intihar etmiştir. Bunda irsiyetin büyük tesiri görülmektedir."

Bir gün Aziz Hocam Dr. Âkil Muhtar Beyle görüşüyorduk. Bu bahis açıldı. Düşüncelerini şöyle söylemişlerdi:

"— Sultan Aziz intihar mı etti, yoksa öldürüldü mü diye gençliğimizde, daha tıbbiye sıralarında iken münakaşasını yapardık, amma zaman zaman ya biri, veya diğeri diye zıt düşüncelerden de kurtulamazdık. Evet intihar amma, öldürülmüş de olabilir, derdik.

Sultan Aziz'in oğlu Veliahd Yusuf İzzettin Efendinin hayatında titizlikle sakladığı ve intiharında kullandığı usturalar.

Oğlu Veliahd Şehzâde Yusuf İzzettin Efendiyi tıbbî müşaverelerimizden bir kaçında meslekdaşlarımla birlikte gördüm. Zaman zaman resmî toplantılarda karşılaşırdık. Ustura ile damarlarını kesip intihar ettiğini duyunca, Sultan Aziz'in de intihar ettiğine artık hiçbir şüphem kalmadı. Zira bunda atavik tesirin mühim rolü vardır". Yani veliahdın intiharı, Sultan Aziz'in öldürülme ihtimalini kaldırıyordu.

TARİHİN HÜKMÜ

Mabeyin-i Hümayun kâtiplerinden Hattat ve Ressam Murtaza Elker bir gün Yusuf İzzettin Efendiye:

"— Peder-i âlinizin sebeb-i vefatı nedir?" diye sorar.

"— İntihardır" cevabını alır. O da babasının intihar ettiğine inanmıştır.

Artık tarih kararını vermiştir: Osmanlı tarihinde bir padişahın ölümünden ve tahttan indirilmesinden mes'ul olanları, ikinci ve yıkıcı bir kuvvet olmakta devam etmesinler diye mutlaka bir vesile bulup yok ederlerdi ki, kimse bir daha böyle bir teşebbüsde bulunmağa cesaret edemesin.

(Sonu 2014 ncü sahifede)

UNUTULMAZ SAHNELER **Gazi Osman Paşa denilince, Plevne'yi hatırlamamak mümkün müdür? Plevne, 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşında sayısız kayıplar ve dertler içinde gönüllere kahramanlık gurur ve inancı veren Türk dayanışı idi. Bu sahifelerde savaşın kumandanı Gazi Osman Paşanın son günlerinin acı sahnelerini hatırlarken, yukarıdaki klişede de, Türk safları önünde eriyen bir Moskof saldırışını görüyoruz.**

PLEVNE KAHRAMANI GAZİ OSMAN PAŞA'NIN SON GÜNLERİ

YAZAN : CEMAL KUTAY

YILDIZ DUVARLARI İÇİNDE GEÇEN SENELER

1897 Osmanlı - Yunan savaşı başladığı zaman Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa, Sultan Hamid'in **"Mabeyn Müşiri"** idi. İngiliz sefaretinin, adı Sultan Hamidin son yılları ile İttihad ve Terakki devrinin olaylarına yakından karışan ve anlattıkları çok zaman "ifşaat" sayılan baş tercüman Firtz Morris'in hatıralarında, Osman Paşanın son seneleri için söylenenler çok acıdır:

"— Şöhreti Türkler arasında senelerin unutturamadığı kadar derin ve büyük olan Gazi Osman Paşanın son seneleri, Yıldız sarayında hapis hayatı içinde geçmiştir. Paşa ancak bayram günlerinde Göztepedeki konağına gidebilmek ve geceyi orada geçirmiyerek Yıldız sarayına dönmek mecburiyetinde idi. Plevne'de esir olmasından sonra, Rus Çarının şahsına olan iltifatı ve şahsiyetinden Avrupa mahafilinin hayranlıkla bahsetmesi, Padişahın vehmini ayaklandırmış ve Osman Paşayı devamlı surette gözhapsinde tutmak için kendisini evvelâ "Serasker" yapmış, fakat bu vazifesi, Sultan Azizi hal'eden Hüseyin Avni Paşayı hatırlattığından kısa zaman sonra kendisini Saraya kapamak için ona mü-

said bir unvan ve makam bulmuştu: Mabeyn Müşirliği... Nitekim, Osman Paşa, vefatına kadar bu makamda kalmış, fakat ölümünden sonra Sultan Hamid bu makama hiç kimseyi tâyin etmemiştir. 1897 deki Yunan muharebesinin galibi Müşir Ethem Paşa için de, aynı sebeblerle Yıldız sarayına kapatılarak mabeyn müşiri olacağı şayiaları çıkmışsa da, Ethem Paşanın mizâcı dolayısiyle Padişah böyle bir tedbire lüzum görmemiş, sadece kendisini, münasip vazife icad ederek Mısır'a göndermiş, ancak hadiseler unutulduktan sonra avdetine müsaade etmiştir. Osman Paşa ise, yedi sene içinde ancak yedi defa Saraydan çıkabilmiştir.

1895 senesinde, Vladya'dan Yat'la Karadeniz'de gezintiye çıkan Grandük Nikola, İstanbul limanına geldiği zaman, Rus Sefiri Nelidof, Sadrıazam Hayrettin Paşaya, Grandük'ün, şahsen tanıdığı Osman Paşayı görmekten memnun olacağını bildirmiş ve tertip edilen resm-i kabule Osman Paşa'nın davet edilmek istenildiğini, fakat Paşa'nın (malûm sebeblerle) gelmemesi halinde Grandük'ün müteessir olacağını söylemiştir. Hayrettin Paşa, cevab için zaman istemiş, fakat gece yarısı bizzat Rus sefirini ziyaret ederek, Gazi Osman Paşanın rahatsız olduğunu, bu rahatsızlığının heyecanlanmasına imkân vermediğini, doktorların böyle temaslara sıhhî sebeblerle mâni olduklarını anlatmıştır. Fakat ne kadar garibtir ki, aynı Osman Paşa, iki gün sonra, Padişahın arabasının karşısında yer almış olarak, Hamidiye camiindeki Cuma selâmlığında görülmüştür!.. Bu hadiseden sonra ise, Osman Paşaya, Yıldız sarayı haricinde pek rastlıyan olmamıştır."

SON VATAN YOLCULUĞU

Fitz Morris'in anlattıklarını, merhum Osman Nuri Bey (**Abdülhamid-i Sani ve devri saltanatı, Hayat-ı hususiye ve siyasiyesi**) isimli eserinde teyit eder. Yıldız'da ele geçirilen vesikalar ve resmî evrakın ışığı altında hazırlanmış olan bu eserde, Plevne kahramanının son yurt seyahatı için de dikkatdeğer hakikatler vardır:

"— Sultan Hamid, adetâ bir emrivâki ile Yunan muharebesini kabul ettiği zaman, büyük bir telâş ve endişe içinde idi. Tesalya Ordusu Başkumandanı Ethem Paşa'ya Mabeynden verilen bir emirle, harekât hakkında en ufak teferruata kadar evvelâ Saray-ı Hümâyuna malûmat vermesi irade edilmişti. Mabeyn Müşiri Gazi Osman Paşanın riyasetinde devamlı olarak toplantı halinde olan ve yedi müşir (**mareşal**), otuz dört birinci ferik (**orgeneral**), on dokuz ferik (**korgeneral**) den müteşekil **Meclis-i Âli-i Askerî** haberleri kıymetlendiriyor ve Ethem Paşaya icab eden emirleri veriyordu. Rus muharebesinde, harbin saraydan idare edilmesinin binbir felâket ve faciasını bizzat görmüş olan Gazi Osman Paşa, bütün kudret ve nüfuzunu kullanarak Ethem Paşanın harekâtında serbest bırakılmasını müdafaa ediyor, fakat, Meclis-i Âli-i Askerî'nin müzakerelerini devamlı olarak takib eden Mabeyn İkinci Kâtibi ve Sultan Hamid'in en mutemed adamı olan Arap İzzet (Holu) Paşa, ikide bir meclisden ayrılarak huzura giriyor ve padişahın çok zaman birbirini tutmaz fermanlarını Meclise tebliğ ediyordu.

Böyle bir ânda, Gazi Osman Paşa, dayanamamış, huzura çıkarak, merkezden verilen emirlerle harbin idare edilemiyeceğini Sultan Hamid'e arz etmişti. Osman Paşa, bu tarihte, kendisini devamlı olarak rahatsız eden **zıyk-ı sadır** (astım) dan mustaribti. Padişah, aynı zamanda, iki kızının da kayınpederi, yâni dünürü olan Osman Paşa'nın bu itirazı karşısında nasıl bir hisse tâbi olduğu bilinmez, kendisine, harp sahasına bizzat giderek vaziyeti mahallinde tetkik etmesini irade etti. Osman Paşa, kendisi için ölüm tehlikesini sarahatle gösteren bu seyahata itiraz etmedi, kalbindeki hakikat ve vatan muhabbetinin icabı olarak irade-i saniyyeyi hürmetle telekki etti ve hemen hazırlığa başladı. Yine Padişahın iradesi ile, Osman Paşa'ya, seyahatı sırasında Müşir Şakir Paşa, Birinci Ferik Kenan Paşa ve kalabalık bir yaverân kadrosu refakat edecekti. Bu gönderilenlerin asıl vazifesi de, Osman Paşa'nın her hareketini kontrol etmekti. Padişah evvelâ şehzadelerinden Burhanettin Efendinin de seyahate iştirâk ettirilmesini istemiş, fakat sonra, bilinmez ne sebeple vaz geçmişti."

Kapağımızdaki Klişe

Gazi Osman Paşa

(1832 - 1897)

Plevne savaşlarının ikinci ve en kanlı devresinde, askerinin başında klişesini kapağımızda gördüğünüz Gazi Osman Paşa 1832 de Tokat'da doğdu. Babası Yağcıoğullarından Hasan efendidir. İstanbula hayatını kazanmıya gelen babası, kendisini askerî rüştiye mektebine verdi. 1852 de Harbiyeden piyade teğmeni olarak çıktı.

1854 de Erkân-ı Harb sınıfına ayrıldı. 1855 de çıkan Kırım savaşında yararlığı görüldü, yüzbaşı, bir yıl sonra da kolağası oldu. Riyaziyesi çok kuvvetli idi. Bursa ve çevresinin haritasını yaptı, Lübnan Tabur Kumandanı iken Binbaşı, Girit ayaklanmasını bastırmıya memur alayın kurmay başkanı iken kaymakam (yarbay), Serdar-ı Ekrem Ömer Paşanın maiyetinde iken miralay (albay) oldu.

Yemen'de çıkan ayaklanmayı bastırmaya memur edilen Miralay Osman Bey, bu çetin vazifeyi de başarı ile tamamladı ve Paşa oldu. 1875 de, rütbesi Korgeneralliğe yükseltilerek Vidin kumandanlığına getirildi. 1876 da Rusların tahrikiyle savaş açan Sırpları Zayçarda büyük bir bozguna uğrattı. Bu zaferi ile Mareşal (Müşir) oldu.

1877 - 1878 Osmanlı - Türk muharebesinde, Vidin kumandanı Osman Paşa, düşman Ziştovi'yi geçince Plevneye kapandı ve burada, son yüz yılın en şerefli, en muhteşem, baştan sonuna kadar yiğitlik, feragat, hamaset dolu bir savaş verdi.

Elinde 50.000 askeri ve 100 topu olan Osman Paşa, 150.000 kişilik Rus - Rumen ordusunun 800 topuna karşı dört buçuk ay dayandı, üç devreye ayrılan Plevne savaşlarını Türk merdliğinin ve kahramanlığının destanı yapan bir akış içinde ve yaralı olarak düşmana esir oluncaya kadar devam ettirdi.

Rus Çarı İkinci Aleksandr Plevneye kadar gelerek bu şanlı esire kılıncını vermişti. Ayastefanos muahedesinden sonra İstanbula dönünce, Sultan Hamid, O'nun halk kalbindeki yerinden ürkerek önce Serasker, daha sonra Mabeyn Müşiri unvanıyla Yıldız sarayına "misafir" etti. Ailesini de, sarayın çok yakınındaki bir konağa yerleştirdi.

Doktorlar, tedavi için 1896 da Avrupaya gitmesini ısrarla tavsiye etmelerine rağmen gidemedi. Son yurt yolculuğu ve ölümü elinizdeki sahifelerin içindedir.

* * *

ZAFER HABERLERİ GELİYOR

Gazi Osman Paşa, Padişahın iradesiyle, cepheye hareket hazırlığını tamamlamış ve hazırlanan hususî trenle Çatalcaya kadar varmış idi ki, dört gündür devam eden muharebe ordumuzun zaferiyle neticelenmiş, küstah ve mağrur Yunan ordusu, lâyık olduğu akibete uğramış, Narda ve Larissa, kuvvetlerimiz tarafından zaptedilmişti. 1877 yılından beri Haliç'de ve Çanakkale'de çürümiye mahkûm edilmiş donanmamızın fecî ve yürekler acısı hâli olmasaydı, karada muzaffer olan ordumuz, donanmamızdan da yardım görerek Pire'ya ihraç yapmak da mümkün olacaktı. Fakat, Tesalonki ve Yenişehir savaşlarını da kazanan Ethem Paşa için Atina Yolu açılmıştı.

Yıldız Sarayına zafer haberleri gelin-

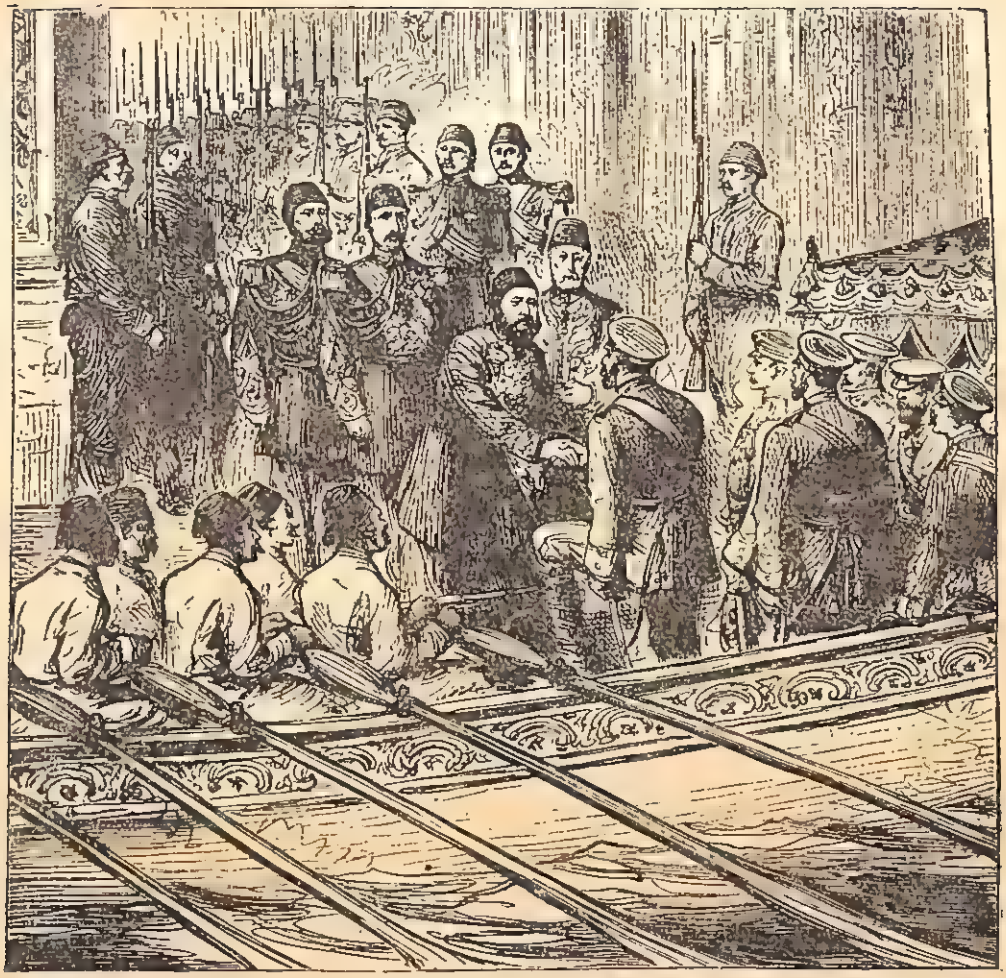

Berlin muahedesinden sonra İstanbula gelen Grandük Nikola'nın Osman Paşa tarafından karşılanışı.

ce, Gazi Osman Paşanın cepheye gidişine, bu şanlı askeri senelerce Yıldızda hapsetmesine rağmen nasıl ve ne gibi ruh hâleti ile karar verdiği bilinmiyen Sultan Hamid, kararından vaz geçmiş ve Osman Paşa'ya derhal İstanbula dönmesi irade edilmişti.

Padişahın iradesi, Edirneye doğru Çatalca'dan hareket etmiş olan katara Çorlu istasyonunda tebliğ edilmiş ve heyet, aynı trenle İstanbul'a dönmüştü. Osman Paşa, giderken hasta idi. Yolda daha çok rahatsızlanmıştı. Hiç dinlenme ve tedavi imkânı bulmadan, Ethem Paşaya yeni talimat vermek için toplanan Meclis-i Âli-i Askerî'ye riyaset etmiş, başta kendisi olarak Serasker Rıza ve Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşalar, kuvvetlerimizin ileri hareketlerine devamı tercih etmişler, fakat İngiliz, Rus, Fransız sefirlerinin müşterek yaptıkları teşebbüs karşısında Sultan Hamid, mütareke komüsyonunun toplanmasını irade etmişti. Bu heyecanlı hadiseler, yaşlı ve yorgun kumandanı daha çok yıpratmış ve üzmüş, aynı yılın beş nisanında, altmış beş yaşında hayata gözlerini kapamıştı.

SEMİH MÜMTAZ BEYEFENDİNİN ANLATTIKLARI

Gazi Osman Paşa, rahmetli üstadım Semih Mümtaz Beyefendinin teyzesinin kocası idi. Semih Mümtaz Beyi kendi o-

ğullarından çok sevdiğini, bir çok vesilelerle söylemiş, hattâ yazmıştır. Semih Mümtaz Bey, Reşid Mümtaz Paşanın oğlu idi.

Gazi Osman Paşanın ölümünü ve Sultan Hamid'in güç inanılır bir vehimle, Plevne kahramanının mezarını nasıl açtırdığını şöyle anlatır:

1897 yılında Beyrutta idik. Hükûmet konağında, bir gün vali olan pederim Reşit Mümtaz Paşanın yanına girdiğim zaman ağlıyordu. Karşısında Vilâyet Defterdarı Ethem Efendi vardı, birşeyler söylüyordu. Beni görür görmez önlerine baktılar. Pederim mühürdarlığını bana da yaptırdığı için elimdeki kâğıtlarda mühim bir şey olup olmadığını sordu. "— Mühim bir şey yok, fakat sizde ne var?" *dedim. Defterdar Ethem Efendi lâkırdıya karıştı.* "— Osman Paşa çok hasta imiş. Zat-ı Şahane izin vermiş sizin Bebekteki yalıya götürmüşler", *dedi. Derhal kıpkırmızı olmuşum, alt tarafını söyleyin demişim.. Söylediler... Ailemizin büyüğü, teyzemin zevci, hepimizin ayrı ayrı hayırhahı, amcamla babamın bacanağı, bilmem ki, nasıl arzedeyim: Canımız kadar sevdiğimiz, senelerce beraber oturduğumuz Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa vefat etmişti.., Bir sene geçti geçmedi, babamın ağabeyi Ali Rıza Mümtaz Paşa da çöktü, gitti... Bu elemler üzerine ben İstanbul'a geldim.*

HASTA İKEN...

Kendisinde senelerdenberi devam eden göğüs darlığı (zıykı sadr) vardı. Bırakamadığı sigarayı içtikçe öksürür, öksürürdü. Yüzü kıpkırmızı olurdu. Ufak tefek ilâçlar, haplar almakla beraber, itina ile kendisine pek bakmazdı. "— Buna da alıştık" *der, tevekkül gösterirdi. Yalnız senelerce Yıldız sarayının yakınında bulunan konağında oturmaktan, serbestçe gezmemekten bihakkın rahatsız olurdu.* "— Ah bir Bebeğe, yalıya gidebilsem" *dediğini kaç kere duymuşumdur. Ancak ramazanlarda İstanbula inebilir, camileri ziyaret ederdi. Bu da ancak üç, dört defa olurdu.*

Vefatından bir buçuk sene evvel hastalığı müz'iç krizler yapmağa başlamıştı. Hiç uyumaksızın sabahlamak keyfiyeti sıklaşmıştı. Deniz kenarındaki Bebekteki yalımızda ikameti icap ediyordu. Hünkâr İkinci Hamid'in vehmi buna müsaade ve imkân vermemişti. Hekim üstüne, iltifatlar ve selâmlar boldu.

Fakat tebdilhavaya izini yoktu. Osman Paşa saraydan uzaklaşırsa tehlike vardı, vehmi uyanırdı. Biçare hasta aylarca evinden saraya, saraydan evine gitti, geldi. Nihayet büsbütün yatağa düştü. Birkaç zaman da böyle geçti. Saraydan gece gündüz hatır sordular, hastayı gördüler. Hakikaten hasta mı, değil mi diye tahkikler yaptılar, doktorlar yanlış şeyler de söylediler, yazdılar, külâhlar yapmaya güya yol buldular. Hem padişahı rahatsız ettiler, hem de hastayı iz'aç eylediler ve gösterilen telâşı görenleri ikrah ettirdiler. Nihayet yalanları, müzevirleri meydana çıktı. Çünkü hasta, son namazı düşe kalka edayı müteakip yine yatağına serildi, belki kendine de bir Fatiha okudu, "Allah" *dedi, öldü.*

CENAZE ALAYI

Sarayın içi dışı mahşer gününe dönmüştü. Padişahın dünürü öldü.. Ağladılar, kadınlar ve erkekler... Padişaha arz-ı tâziyet ettiler. Hacı Ali Paşadan duyarak biliyorum: Hünkâr da Osman Paşanın vefatına bin türlü yalan ve jurnallara rağmen, kendisine bir fenalık etmeksizin ölen dünürü için mahzun olmuştu, onu rahmetlerle yâde başlamıştı. Fakat casuslar vehmini o derece tahrik etmişlerdi ki, Osman Paşa kaçıyor endişeleri galebe ediyordu. Merhumun gaslinde, tekfini işinde, tabuta tevdiinde fevkalâde dikkat gösterildi. Acaba ölen hakikaten Osman Paşa mı idi? Yoksa ona benzer birisi vardı da onun yerine mi kondu gibi tezvirata inanan İkinci Sultan Hamid, muvakkaten bir cinnete esir olmuş, adeta bocalamıştı. Yıldız sarayı ile Osman Paşa konağının arası adamakıllı kalabalıklaşmıştı. Giden gelenin hesabı yoktu. Padişahın kendisi Osman Paşa konağının selâmlık bahçesine bitişik köşkte otururak etrafı kolluyordu. Konağın içindeki kadınlar ve erkekleri ağlarken ve cenazenin bulundurulduğu mahalde hatim duaları edilirken Padişah uykusuz bir halde ve telâş içinde sabahlıyordu...

Bu derde munzam bir dert daha vardı: Cenaze nasıl kalkacaktı?.. Ya bin-

Acaba Nerede ?

Sultan Hamid, Gazi Osman Paşanın iki oğluna, iki kızını vermişti. Daha sonra damadı Kemalettin Paşa'yı, Bursa'da ikamete memur etti. Yâni, daha açık deyimi ile sürdürdü.

O tarihte rahmetli Süleyman Nazif, Bursa'da vilâyet mektupcusu idi. Kemalettin Paşanın devamlı olarak kontrol altında yaşamasının sebebleri arasında, babasının Mabeyn Müşirliği sırasında gizlice yazdığı hatıratının ele geçirilme gayretleri olduğunu söyliyen Süleyman Nazif şunları ilâve eder :

"— Zannediyorum ki, bu hatıralarda merhum, Osmanlı - Rus harbinin Saray'dan idaresinin elîm tecellileri ve feci netayici hakkında, kendisine hâs ihlâs ve cesaretle adetâ ifşaat denilebilecek hakikatleri tesbit etmekte imiş. Eğer bu hatırat neşredilmiş olsa idi, o mağdur ve mazlum Süleyman Hüsnü Paşanın iade-i muhakemesi için harekete geçenler en kıymetli şehadete nail ve sahib olacaklardı. Tarihimiz için, bu gibi hatıratın akl-ı hayâle gelmez suikasıdlarla huzur-u tarihten mahrum bırakılması veya huzur-u tarihin bunlardan mehcuriyeti ne elîm âkibettir!.."

"Abdülhamid-i Sanî ve Hayat-ı Siyasiyesi" **isimli eserin sahibi olan Osman Nuri Bey de, Gazi Osman Paşanın neşredilmemiş hatıratının mevcudiyetinden bahsediyor ve hattâ bunun mevzuunu da veriyor.**

Acaba ne oldu bu hatıralar?

* * *

lerce adam toplanır toplanmaz Osman Paşa meydana çıkar, halkın başına geçiverirse? Veya cenaze alayı vesilesile bir izdiham ve peşisıra bir isyan olursa? Yahut, saklanan Osman Paşa halk cenaze ile meşgul iken kaçarsa gibi evham ve hayalât padişahı rahatsız ededururken jurnaller tevali ediyordu... Saray bu halde iken şafak sökmüştü. Osman Paşanın cenazesi Serencebey yokuşundan kaldırılarak Fatih'e götürülecekti... Fakat bir mesele de bundan çıkmıştı! Cenaze nerelerden geçecekti? Yolun en kısası hangisiydi? Halkı gafil avlamaklığın yolu ne idi?

Buldular... Gazeteler yarım yamalak bir haber verdiler... Halk Sirkeci - Babıâli - Divanyolu - Bayazıt meydanında bekleyedursun, cenazeyi Beşiktaştan bir çatanaya irkâp ettiler ve bir iki kişi başka çatana ile de önünü, arkasını takip ederek cenazeyi Halice, Unkapanı civarında bir yere çıkarttılar. Saraçhane başına çıkan caddeden geçirerek Fatihe götürdüler ve türbenin bahçesinde ayrılan yere defnettiler. Aileden ve cenazede bulunanlardan ayrı ayrı duyarak ve bulunamıyanlardan ferden ferda işiterek biliyorum: Bu böyle oldu, koca Gazi Osman Paşa'nın cenazesinde hemen hemen kimse yoktu.

CENAZE ALAYINDAN BİR GÜN SONRA

Bir gün evvelden alevlenen evham ve hayalât bir gün sonra büsbütün feveran ederek akıl ve hayale gelmeyen tezahürlere sebep oldu. O kadar ki, saray halkı âdetâ iğrendiler. Ne olursa olsun dediler, söylendiler, korkmadılar... Osman Paşa Hünkâra fenalık etmek isteseydi, Yunan muharebesinde Tesalyaya gönderildiği zaman fırsattan istifade eder, Selâniğe muvasalâtile beraber alınan haber üzerine saraya bir telgraf çekerek "Hamdolsun orduyu hümayun muvaffak olmuştur. Ethem Paşa kulunuzu mahzun etmek efendimizin şanına yakışmaz, müsaade buyurulsun, "orduyu hümayunları serdarlığını deruhde etmiyeyim demezdi" *dediler.*

Akıl ve hayale gelmiyen tezahürler de şöyle idi: "— Cenazenin defninden bir gün sonra Hünkâr irade etti. Osman Paşanın saraydaki odasında ve kırılan masasında taharriyat yapıldı, tek bir Tan gazetesi (Le Temps) bulundu. Yaverlerden Kabasakal Mehmet Paşa Fatih'e kadar yollandı. (Bundan dolayı Mehmet Paşa'nın fevkalâde müteessir ve müteezzi olduğunu kuvvetle söylerler). Osman Paşayı arattırdı... Gittiler, mezarı açtırdılar, tabutun kapağını kaldırdılar, kefenini açtılar, cenazeyi gördüler ve hemen koşa koşa saraya dönüp derhal huzura çağrıldılar. "Gözlerimizle gördük, ellerimizle dürttük, mezarında ölü olarak yatan Osman Paşadır" dediler, yemin ettiler.

Arada sırada, şiddetlenen cinneti vehimesine (monomanie) hükmedemiyen İkinci Sultan Hamid, Plevne kahramanı ve büyük kızının kayınpederi Gazi Osman Paşanın cenazesini işte böyle kaldırtmış, mezarını böyle karıştırtmıştı...

Ölümünün üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen, Bolşevik İhtilâli söz konusu olduğu zaman Lev Troçki'nin adı hâla sık sık geçmektedir. Stalin tarafından yurdundan kapı - dışarı edildikten sonra diyar diyar dolaşan, bu arada Türkiye'de de kalan Troçki'nin ölümü hâlâ kalın bir serar perdesiyle örtülüdür. Jean Jacoby aşağıdaki yazısında bu perdeyi tarih meraklıları için aralamaktadır.

TROÇKİ'nin ESRARLI ÖLÜMÜ

Üzerinden çeyrek asra yakın zaman geçmiş olmasına rağmen, bu kanlı olayın içyüzü hâlâ aydınlanmamıştır

Lev Troçki Sovyetler Birliği'nden ayrıldıktan sonra sıra ile çeşitli ülkelere sığınmış, son olarak da Meksiko'nun dış mahallelerinden Coyoacan'da bir villaya yerleşmişti.

23 Mayıs 1940 günü Meksika Gizli polis şefi Albay Sanchez Salazar'a düşük sovyet liderinin bir suikaste uğradığı telefonla haber verildi. Troçki, Meksiko banliyösünde oturmakta olduğu villayı gerçek bir kale haline sokmuştu. Villanın çevresinde yüksek duvarlar, yer yer gözetleme kuleleri vardı. Bu kulelerin mazgallarından, muhtemel bir "düşman" taarruzunu her zaman gözetlemek mümkün oluyordu.

Ayrıca, Meksika hükûmeti de evin kapısının karşısına bir polis karakolu kurmuştu. Troçki'nin taraftarı olan iri - yarı birkaç kişi, evin içinde muhafızlık etmekteydiler.

Böyle sıkı muhafaza altında olan bu villânın karşısındaki karakolda bulunan polislerin silâhları alındıktan sonra elleri, ayakları bağlanmıştı. Bu işi yapanlar yirmi kadar üniformalı şahıstı. Mütecavizler bu işi yaptıktan sonra duvardan bile atlamamışlar, evin kapısını çalarak içeriye girmişlerdi.

Ev halkı olup bitenlerden pek heyecana kapılmış görünmüyordu. Troçki'nin kendisi ile karısı, gizli polis şefini pijamalarının üstüne robdöşambr giymiş oldukları halde, gülerek karşıladılar. Fakat Troçki'nin anlattıkları, Albay Salazar'ın şaşkınlığını büsbütün arttırdı. Troçki dışarıdan gelen silâh sesleriyle uyanmış, fakat bayram günleri kullanılan kestane fişekleri atılıyor diye aldırmamış, biraz sonra odanın içinde patlamalar duymuş, karanlıkta ateş şimşekleri görünce iki kapıdan ve pencereden çaprazlama ateş edildiğini anlamıştı.

Bunun üzerine karı - koca bir köşede kendilerini yüzü - koyun yere atarak canlarını kurtarmışlar, tam o sırada bir yangın bombası odanın içinde patlıyarak bir yangın başlangıcına sebep olmuş tu. Sonra herşey birden sâkinleşmiş, mütecavizler çekilip gitmişlerdi.

SUİKAST HÂDİSESİ BİR TERTİP ESERİ MİYDİ ?

Troçki'ye kimden şüphe ettiği sorulunca: "Stalin'den" dedi. Fakat başta Albay Sanchez'le Meksika hükûmeti ilgilileri bütün bu suikast hikâyesinin bir tertip olduğunu sandılar. Basının bir kısmı da onlara katıldı. Aşçı Carmen Palma ile oda hizmetçisi Belen Estrada da bu işi Troçki ile sekreterlerinin yaptıkları düşüncesindeydiler. Sekreterler tevkif edildi ama Troçki'nin şiddetli itirazı üzerine serbest bırakıldı.

Yalnız, o gece nöbetçi olan Robert Sheldon Harte adındaki sekreter ortada

yoktu. Onun mütecavizlerle birlikte gittiğini görenler vardı. Harte'ın mütecavizlerle suç ortağı olduğu sonucuna varıldı. Uzun soruşturmalardan sonra tecavüzü komünist partisinin nufuzlu üyesi Alfaro Sipueiros adında bir ressamın tertiplediği anlaşıldı. Sonradan iki olay daha cereyan etti: Kayıp sekreter Robert Sheldon Harte'ın ölüsü, ücra bir evin bahçesinde gömülü bulundu. Hakkında tevkif kararı verilen ressam Sipueiros ortadan kayboldu. Sonradan Harte'ı öldürmekten, Troçki'yi de öldürmeye teşebbüsten tevkif edildi ama tahliye olundu, ilk işi de Meksika'yı terketmek oldu. Böylece, Coyoacan'daki villâda başlıyan facianın birinci perdesi sona ermiş oldu.

İşin başındanberi Troçki bunda Stalin'in parmağı olduğunu iddia ediyordu. Bilindiği gibi Troçki, Lenin'in "Veliahdi" idi, fakat Lenin öldükten sonra Stalin bu tehlikeli rakibi ilkin Kafkasya'ya sürgün etmiş, sonra da Rusya'dan kovmuştu. Troçki çeşitli ülkelerde dolaştıktan sonra nihayet Meksika'ya sığınmış bulunmaktaydı. Troçki Meksika makamlarına son tecavüz olayı ile ilgili olarak yazdığı mektuplarda kendisinin, ailesinin ve taraftarlarının yıllardır Stalin'in baskısı, zulmü altında olduklarını iddia ediyordu. Troçki'nin ilk evlenişinden doğma kızı Zenaid Volkova ile Serger ve Lev Sedov adlı iki oğlu, kendisinin "esrarlı" diye nitelendirdiği şartlar altında ölmüşlerdi. Fakat bu ölümlerle Gepeu arasında belirli bir bağ kurmak güçtü. Ama Troçki yine de bu işlerin, Stalin'in başının altından çıktığı kanısındaydı: "Kader bana bir süre daha yaşama şansı verdi ama bu, uzun olmıyacak," diyordu.

AŞILMAZ BİR KALEYE BİR ADAM GİREBİLİYOR

Evin çevresindeki savunma tedbirleri daha da arttırıldı. Bir müstahkem mevki haline gelen bu yeri zaptetmek için bir alay askeri harekete geçirmek gerekiyordu. Fakat bir tek insan bu işi hiçbir güçlükle karşılaşmadan başardı. Bu nasıl oldu?

Troçki'nin sekreterleri arasında Rus yahudisi, Ruth Agelov adlı bir kız vardı. Onun kızkardeşi olan Sylvia da Troçki tarafından kurulmuş olan IV. Enternasyonal hesabına propaganda faaliyetinde bulunuyordu. Sylvia 1938 de Paris'e yaptığı bir yolculuk sırasında düzgün görünüşlü, Jacpues Mornard - Vanderdrechd adlı bir gençle tanıştı.

Delikanlı eskiden Tahran'da büyükelçilik yapmış olan çok zengin bir Belçikalı diplomatın oğlu olduğunu söylüyordu. Sylvia'ya ilgi göstermeğe başladı, her isteğini yaptı. Sylvia çirkin bir kızdı. Bu yakışıklı delikanlıya ilgisiz kalmadı. Mornard'ın, kendi aracılığı ile Troçki'ye yaklaşmak isteyişinden şüphelenmedi. Nitekim Sylvia New York'a dönünce Mornard da gelip onu buldu. Sylvia'nın gözü aşktan kör olmuştu galiba: Sevgilisinin birçok acaip hallerini

Uğradığı kanlı suikasttten sonra Troçki'nin ölüm döşeğinde çekilmiş resmi.

farketmez görünüyordu çünkü. Mornard büyük bir İngiliz firmasının müdürü olan Peter Lubeck adlı bir kimsenin yanında çalıştığını söylemişti. Sylvia bu firmanın nenin nesi olduğunu araştırıp soruşturmadı. Mornard'ın Amerika'ya bir Kanada pasaportu ile, sahte bir ad altında, Babich adı ile girdiğini, fakat soranlara: "Adım Jacson'dur" dediğini görünce biraz şaşırdı. Fakat sevgilisinin verdiği izahatle yetindi.

HESAPSIZ KİTAPSIZ HARCANAN PARALAR

Jacson: **"Bizim patronun Meksika'da bir bürosu var, beni de oraya gönderiyor"** dediği zaman Sylvia da hiç ses çıkarmadan onun peşine düştü. Fakat nasılsa akıl ederek bu büronun adresinin doğru olup olmadığını inceledi, adresin sahte olduğunu anladı. O zaman içinde bir kuşku uyandı: Sakın bu Jacson Intellignece Service'in bir ajanı olmasındı? Jacson avuç dolusu para harcıyordu. Kendini hiçbir şeyden yoksun bırakmamakta idi. Hatta:**"Al sende dursun,"** diyerek, Sylvia'ya üç bin dolar vermişti. Genç kız: **"Bu paraları nerden buluyorsun?"** diye sorunca Jacson: **"Annem gönderiyor,"** demiş, Sylvia da işi fazla üstelememiştir.

1940 yılı martının sonlarına doğru Sylvia bir süre New York'a gidecekti. Yola çıkmazdan bir gün önce Troçki ailesiyle vedalaşmaya gitti. Kızkardeşi dolayısile aileyi tanıyordu. Jacson da bu ziyarette Sylvia'nın yanındaydı. Genç kızın belki de bilmeksizin oynadığı rol sona ermiş, müstakbel kaatil, kurbanının evine girmenin yolunu bulmuştu.

Jacson Troçki'lerde, hele liderin eşinde hiç de iyi bir duygu uyandırmadı. Troçki delikanlıya biraz daha hoşgörür davrandı: Kendisine yeni bir taraftar bulmuş olmaktan hoşlanıyordu. IV. Enternasyonal'de pek fazla kimse yoktu, üstelik bu kuruluş, bir takım iç uyuşmazlıklar yüzünden parçalanmış bulunmaktaydı. Böylece Troçki'ye yaklaşmak imkânını bulan Jacson, eve gidip geldikçe onun iç taksimatını, çalışma ve yemek saatlerini öğrendi ve kendi çalışma plânını hazırladı. Beri yandan ufak tefek hizmetlerle ailenin gözüne de girmişti. Troçki ne derse "evet" diyor, onunla birlikte gezintiler yapıyordu. Eski lider görünürde sâkin bir hayat sürmekteydi ama günün birinde ölümün kapısını çalacağından emindi. Fakat ölümün kendisini bu otuz altı yaşındaki hafifçe esmer ve temiz yüzlü, siyah saçlı, düzgün giyimli, nâzik ve terbiyeli gencin eliyle yere sereceğini düşünmekten uzaktı.

Jacson New York'a yaptığı bir yolculuktan sinirli ve bitkin döndü ama onun bu halinin sebebi herşey olup bittikten sonra anlaşıldı: Çünkü genç adam artık harekete geçmek, Troçki'yi öldürmek emrini almış bulunmaktaydı. Troçki'yi öldürmek kolay görünüyordu ama Jacson bu işi bitirtikten sonra evden nasıl savuşacaktı? Ancak kurtulma umudu iledir ki bu ağır işi yüklenmiş, plânını da ateşli bir silâhla değil, eski liderin başına şiddetle vurarak gerçekleştirmeyi tasarlamıştı. Böylece Troçki âni olarak ölecek, ya da geçici olarak kendini kaybedecek, bağırmağa imkân bulamıyacak, Jacson da evden ayrılıp ortadan kaybolacaktı.

Bütün mesele, kullanacağı silâhı eve kimseye sezdirmeden sokabilmekte ve Troçki ile yalnız kalabilmekteydi. Onun için bir süredir Jacson, müstakbel kurbanının evine başında şapka, kolunda katlanmış bir pardesü ile gelir olmuştu, pardesünün kıvrımları arasında da izcilerin kullandıkları cinsten, ufak bir kazma gizliyordu. Kolunda pardesüsü olan bir adamın başında şapka olması da tabiiydi.

"ÇABUK GEL! JACSON İHTİYARI YARALADI!"

Nihayet 20 ağustos günü Jacson'la nişanlısı Sylvia Troçki'nin evine gideceklerdi. Söylediklerine göre maksatları kendisine veda etmekti, ikisi birlikte New York'a gideceklerdi çünkü. Fakat Sylvia buluşacakları yerde nişanlısını boşuna bekledi. Jacson ortalıkta yoktu. Sylvia onun Troçki'nin evine yalnız gitmiş olmasına ihtimal veremiyordu. Oraya daima birlikte gitmişlerdi. Aradan zaman geçip Jacson yine görünmeyince Sylvia dayanamadı. Troçki'nin evine telefon etti. O zaman şu korkunç cevapla karşılaştı :

"— Çabuk gel. Jacson ihtiyarı yaraladı."

Meksiko şehri banliyösünde Coyoacan'da kiraladığı, bir müstahkem mevkii andıran villâsında Troçki sekreterlerine hatıralarını yazdırırken.

Bunun üzerine hemen eve gitti, işin tafsilâtını öğrenince polis müdürlüğüne koştu, orada da kendisini tevkif ettiler.

Troçki o gün saat yedide gayet zinde olarak uyanmış, her günkü işleriyle uğraşmıştı. Akşam saat beş buçukta Jacson çıka geldi. Troçki o sırada bahçede, beslemekte olduğu tavşanlara yiyecek vermekle meşguldü. Karısı Jacson'un geldiğini görünce bahçeye, kocasının yanına indi. İçine bir şeyler doğmuştu. Jacson'un hali de bir acaipti. Yüzü kurşuniye çalar bir renk almıştı. Tıkanıklık geçiriyormuş gibi bir hali vardı. Bir bardak su istedi. Kolundaki yağmurluğu sımsıkı göğsüne bastırmıştı. Bayan Troçki :

"— Niçin şapka giyip yağmurluk aldın?" deyince :

"— Galiba bugün yağmur yağacak," diye cevap verdi.

ÇALIŞMA ODASINDAN GELEN KORKUNÇ FERYAT

Jacson:**"Bir yazı yazdım, size okumak için getirdim,"** demişti. Troçki istemiye istemiye tavşanlarının yanından ayrıldı. Karı - koca ve Jacson eve doğru yöneldiler. Bayan Troçki çalışma odasının kapısı önünde kocasıyla misafirinin yanından ayrıldı. Aradan birkaç dakika geçince de korkunç bir feryat duyuldu. Bayan Troçki odaya koştu, kocasını yüzü gözü kan içinde, kapının pervazına dayanmış buldu. Troçki hafif bir sesle :

"— Jacson!" diyebildi. Sonra karısının yardımıyla yere uzandı. Kadın kocasının başı altına bir yastık koydu. Yüzündeki kanları sildi. Yaranın üzerine buz bastırdı.

O sırada yeniden feryatlar duyuldu. Troçki'nin sekreterleri kaatilin üzerine çullanmışlar, kıyasıya dövüyorlardı. Troçki:**"Onu öldürmeyin, konuşturmağa çalışın,"** diyebildi. Fakat Jacson boyuna birbirini tutmaz sözler söylüyordu. Alelacele çağırılan bir hasta arabasıyla hastaneye götürüldü. Kendisine bir kafatası ameliyatı yapıldı. Ertesi akşam saat 19.25 te de hayata gözlerini yumdu. Asrın en büyük ihtilâlcisi ölmüştü. Altmış yaşındaydı.

TROÇKİ'NİN ÖLÜSÜNÜ DE KİMSE İSTEMİYOR

Ölüsünü geçici olarak Meksika'da gömdüler, sonradan Amerika'ya götürmek istediler, fakat Amerikan hükûmeti cenazeyi kabul etmedi. Bunun üzerine cesedi yakıldı.

Beri yandan soruşturma başladı. Jacson'un üzerinde bir kazma, bir bıçak, bir de tabanca çıkmıştı. Jacson'un da kurbanından kalır hali yoktu. Öyle sunturlu bir dayak yemişti ki, onu da hastaneye kaldırmak gerekmişti. Talihin garip bir cilvesi ile kaatil ve kurbanı yanyana iki ayrı odaya yerleştirilmişlerdi. Orada Troçki'yi nasıl öldürdüğünü anlattı. Anlattıkları ile olay yerindeki keşifte tesbit edilenler arasında çekişmeler görüldü. Fakat zaten adamın hangi sözünün doğru, hangisinin yalan olduğu belli değildi ki! Bir ara Troçki'nin kendisine Stalin'i öldürtmek istediğini, hatta Troçki kendisini öldürmek isteyince meşru müdafaa halinde onu öldürdüğünü dahi söyledi.

Jacson'un kendisi hakkında söylediklerinin de asılsız olduğu anlaşıldı. Belçikalı bir diplomatın oğlu olduğunu yalanladı. Dixmude'deki askerî okulda okuduğu asılsızdı, böyle bir askerî okul yoktu. Geri kalanlar da hep böyle yalanlardı. Adı Frank Jacson değildi. Bu ad, kendisine Paris'te tedarik edilen sahte bir pasaportun üzerinde yazılıydı. Kendisine sözlerindeki aykırılıklar hatırlatıldığı zaman: **"İster inanın ister inanmayın,"** diye cevap veriyordu. Yalnız iki şeyi hep tekrarlamaktaydı: Sylvia'nın bu işten haberi yoktu, kendisi de Gepeu ajanı değildi. Bu iki noktanın içyüzünü öğrenmek de mümkün olamadı.

KAATİL HAPİSTE ÇOK RAHAT ÖMÜR SÜRÜYOR

Jacson'un duruşması 1943 yılı nisanında başladı. Avukatları Jacson'u kurtarmak için çok uğraştılar, asıl onun Troçki'nin tecavüzüne uğradığını, kendisini savunurken Troçki'yi öldürdüğünü iddia ettiler ama nafile. Sonunda Jacson kanunda yazılı en ağır cezaya, yirmi yıl hapse mahkûm edildi. Cezaevi hoş bir yer değildir ama, oranın hekimi olan Esther Chappa adında bir kadın doktor, Jacson'un rahatını sağlamak için herşeyi yaptı.

Troçki'nin (solda) karısı ve bir dostu ile birlikte Meksiko'daki evinin bahçesinde çekilmiş resmi.

Sonunda mahpuslar ayaklandılar. Dr. Chappa başka bir göreve atandı, Jacson'un elinden de o acaip imtiyazları alındı ama adam yine de hayatından memnundu: canı tehlikede olduğuna, Troçki taraftarları onu nasıl olsa öldüreceklerine göre, hapishane onun için en emin yerdi. Nitekim mahkûmiyet süresini kazasız belâsız bitirip hapisten çıktı ve kayıplara karıştı.

Troçki öldü, kaatili mahkûm oldu ama yine de ortada cevapsız kalmış birkaç soru var: 3 mayısta yapılan tecavüz tertip miydi, yoksa yarıda kalmış gerçek bir suikast mi? Sylvia bu işte suç ortağı mıydı? Suikast kim tarafından düzenlenmişti? Jacson'un gerçek kimliği öğrenilmiş miydi?

Bütün bu sorular hâlâ cevapsızdır, bu yüzden de **"Troçki olayı"** çağımızın en esrarlı hâdiselerinden biri olarak kalmağa devam etmektedir.

Kısaltarak çeviren: S. T.

Karanlığa itilen temel hadiselerin son şahitlerinden bir emektar dosta:

AÇIK MEKTUP

YAZAN : CEMAL KUTAY

O günlerde Necmeddin Sahir... Kafası, kalemi, kültürü, vatanseverliği gördüklerini, duyduklarını, öğrendiklerini ve yaptıklarını, bugünün nesline katıksız ve gerçek yüzüyle anlatmıya yeter, ve artar...
Peki... Neden susar ?

BİR DEVRİN PANORAMASINDA SON DEKOR

Başta Sultan Mehmet Vahidüddin olarak, İttihad ve Terakki'nin sukutunu özliyenler Birinci Dünya Harbine girişimizin mes'uliyetini 1914-1918 devresi içinde iktidarı temsil etmiş kabinelere yüklıyerek ,mağlûbiyetin neticelerini mümkün olduğu kadar hafifletmek peşinde idiler. Elbetteki bu kararlarında şahsî kinler, inkisarlar ve rekabetlerin de büyük payı vardı. Bilhassa, Damad Ferit Paşanın sadrıazamlığı devrinde bu duygular, birinci sebebi unutturdu.

Ve, Padişahın iradesi ile, kendilerine kısaca "Harb Kabineleri" denilen Mehmet Sait Halim ve Mehmet Talât Paşalar kabinesinde vazife almış nazırların hepsi, divân-ı âlî mahiyetinde, Meclis Tahkikat Heyetlerinin huzuruna çıkarıldılar. Ne kadar garib idi ki, muhakeme edenler, bu **devrin mebusları** idiler!...

Mahiyet ve bünye itibariyle birer yüce divan, selâhiyet ve karar yetkisi olarak divan-ı harb, parlâmento hukuku an'aneleri bakımından Meclis Tahkikat Komüsyonu niteliğini taşıyan bu mahlût müessesenin, 1908 İkinci Meşrutiyet inkılâbından sonraki devrenin gizli kalmış hadiselerini bir bir ortaya koyması bakımından, tarihî gerçeklerin karanlıklardan kurtarılması gibi, bu teşebbüse

girişenlerin belki düşünemedikleri, düşünmek istemedikleri hayırlı bir sonucu oldu.

Mütarekenin karışıklıkları içinde, bu hareketi, asıl bünyesi ve iç yüzü ile görebilmek, ele almak mümkün olmamıştı. Zaten, iktidarın dâvâsı da, **hakikate ve tarihe hizmet** gibi, ancak normal devirlerde, ard düşünceleri olmıyan politika ve devlet adamlarından beklenebilecek hizmet de değildi: Dâvâ, İttihad ve Terakki'yi harbin mes'ulü olarak mahkûm etmekti. Böylelikle, İttihadcıların aleyhindeki blok, umumî efkâr önünde olduğu kadar, galib devletlerin Osmanlı İmparatorluğu için sulhün **şartlarını** tesbit etmesi arifesinde, **savaş suçlusu** olanların millet tarafından mahkûm edildiği ve bu hareketin teşrîî mekanizmanın tavsibinden geçirilmeden, İttihad ve Terakki'nin ön plândaki mahdud şahsiyetlerinin aralarına aldıkları ve devrin Padişahı Beşinci Sultan Mehmet Reşad'ı da tazyikle harb iradesini istihsal ederek tatbik ettikleri ferdî ve zümrevî hadise olarak tescil ettirme, böylelikle sulh şartlarının ağırlığını mümkün olduğu kadar hafifletmek arzusunda idiler. Varılmak istenilen gayenin arkasında ise, İttihad ve Terakki'yi tamamen tasfiye edebilmenin gizli maksadı da yatıyordu. Bu olup bitenler, İmparatorluğumuzun son devir panoramasında son dekor'du!..

PERDE ARKASINI ANLATABİLECEK KİM KALDI ?

Bu, çeşidli gayeleri olan siyasî dekor'un perde arkasını, perdenin önünde vazife almış olanlardan dinliyebilmek elbet de imkânsızdı: Fakat bu tahkikat komüsyonu önünde söylenenler, sorulanlar ve sorulamıyanlar, anlatılan ve anlatılamıyanlar, kulis'i ve gizli celseleri ile **İMPARATORLUĞUMUZUN SON ON YILININ TAM VE DOĞRU TARİHİ** idi. Bu gerçekleri, karanlıklarda kalmaktan kurtararak, yarının ibreti ve ışığı olarak bugüne verebilecek bir şahsiyet yok mu idi ?

Sualimizin cevabını kendimiz verelim: Vardı, ve vardır da... Gerçekten ibrete değer hadisedir ki, İmparatorluğumuzun son on yılının hesabını soranlarla bu hesabı vermek için mahkeme huzuruna çıkarılanların hepsi, bugün hayattan ellerini çekmişlerdir. Fakat, bu hakikatlerin geçit resmi yaptığı tarihî dekorun "zabıtlarını" tutmuş olan şahsiyet hayattadır, ve tarihî kader, kendisini yanlışlardan ve meçhullerden kurtarmak için zaman zaman nefsini müdafaa eden gerçek tarih, aynı şahsiyete, daha sonraki hizmet ve hayat devresinde de, yine aynı değerde vazifeler vermiştir: Ki, bu devre, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devrinin de en enteresan, en dikkatdeğer safhalarını teşkil eder...

Kendisinden önceki devirlerin tarih huzurunda muhasebesini yapmayı, iç duyguları bakımından tehlikeli gören hiç bir yeni iktidar, selefinin mirâsı üzerinde ciddî ve samimî muhasebe yapabilme cesaretini gösterememiştir: İttihad ve Terakki, Sultan Hamid idaresi için böyle düşündü, Cumhuriyet Halk Fırkası da iktidarı devir aldığı İttihad ve Terakki için böyle düşündü. Hatta, kendisine vücud veren Müdafaa-ı Hukuk devrini bile gerçek dokularıyla değerlendirebilme cesaretini gösteremedi: Çünkü, zaferle beraber, hiyerarşi kavgası başlamıştı. Politika meydanına düşmiyen ve söz-kalem çatışmasına inmiyen, fakat ruhda ve mantıkda yer eden bu kavgadır ki, Millî Mücadele liderleri arasında hayat boyu sürmüş ayrılıklara sebep oldu. Siyasî verâsetin bahis mevzuu edilmemesi yolu, politikanın eyyamcılık ve vefasızlık nesninin temel örgüsünü teşkil eder ve hiç bir politikacı ondan dertlenmez: İcap ettiği zaman, aynı yola girebilme hakkını muhafaza bakımından!...

Fakat **"Hakikî Tarih"** asıl hüviyetini meydana koyabilecek ferdî müşahede ve şehadetler için sağlam yed-i eminler bulur. İşte ben, bu sahifelerde bugün, böyle bir kişiyi, hem de, yaşı kırkın altında olanların ismini pek hatırlıyamıyacakları bir emektarı, **Tarihi aydınlatmıya** davet edeceğim...

KÖPRÜ BAŞINDA BİR FİKİR ADAMI

Bu çağrı, muhterem Necmeddin Sahir Sılân'adır...

Rahmetli Ali Fethi Okyar ile Necmeddin Sahir Sılan Musul müzakeresine memur heyet-i murahhasanın çalışmalarına tahsis edilen eski bahriye nezareti binasından çıkarlarken.

Yukarıda, 1908 le 1918 arasında, İmparatorluğumuzun son on yılının didiklenmesi, ve Birinci Dünya Harbine girişimizin mes'ullerini bulabilme şeklî sebebi içinde, bu son on yılın üzerindeki kılıflardan kurtularak, o güne kadar kulakdan kulağa bile söylenmesinden çekinilen hadiselerin, Yüce Divan önünde bir bir ortaya atılması sırasında, bunları, kanunî ve hukukî anlamı ve şekli ile **"zabta geçiren"** şahsiyetten bahsetmiştim: İşte bu zat, Necmeddin Sahir Sılân Beyefendidir ve hâkim mevkiinde olanlarla, müttehimler mevkiinde olan sabık devletlû'lardan, hayatta kalabilmiş tek kişidir: Zaten, diğerlerinin ferd olarak anlatacakları, Necmeddin Sahir Beyefendinin anlatacakları yanında yarım, eksik ve noksan kalırdı: Çünkü, bu **şekli muhakeme**'nin arka tarafından elde edilmek istenen gerçekler de, onun önünde, hafızasının ve tesbitlerinin vicâhında cereyan etmiştir.

Necmeddin Sahir'in vazifesi, bu safha ile de bitmemiştir: Kendisi, Millî Mücadelenin en buhranlı günlerinde, Mustafa Kemal'in yanında ve emrinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde hizmet görmüştür. Bu vazife tâbiri içinde, Meclis'le Çankaya arasındaki irtibatı temin etmiş, fikir ve edebiyat sahasında, gazetecilikte ve muharrirlikte yeri olan insan olarak da, Kuvay-ı Milliyye devrinin fikrî hayatı içinde sadece bulunmamış, **Çankaya'nın güvenilen genç unsurlarından** biri olarak da bu yolda gerçekten çok faydalı hizmetlerde bulunmuştur. Z a t e n o m ü s t e s n a günler, böylesine himmetlerin yörüngesine sokabildiği buhran devri değil midir ?

Necmeddin Sahir'i Mustafa Kemal daha sonra, Başvekil Ali Fethi Beye **"Hususî Kalem Müdürü"** olarak tavsiye etti. Kısa gazetecilik hayatında ve İttihad ve Terakki Umumî Kâtipliği devrinde Necmeddin Sahir'i tanıyan Ali Fethi Bey, bu tavsiyeyi kendi kararı içinde bularak, Başvekâletten ayrılıncaya kadar Necmeddin Sahir'le, bir Hükûmet Reisinin bir Hususî Kalem müdürü ile resmî münasebetlerinin çok üstüne çıkan hava içinde çalıştı. Bu devre, hatırlanmalıdır ki, Lozan'ın ancak "Birinci Büyük Millet Meclisinin seçimleri yenilemesi ile

tasdikinin mümkün olabildiği ve rejim sancılarının memleketi dertlendirdiği buhran devresi" dir.

İSMET PAŞA İLE BERABER

Cumhuriyetin ilânından sonra, İsmet Paşa tekrar başvekil olmuştu:Hususî Kalem Müdürlüğünün, şahsiyet ve vazife olarak temsil ettiği özel havanın, İsmet Paşanın mizâcında büsbütün ehemmiyet bulan değeri içinde, Necmeddin Sahir, yerinde kaldı... Bu olay, denilebilir ki, Cumhuriyet devrinde TEK olan hadisedir: Ne ondan önce, ne ondan sonra, Hususî Kalem Müdürlüğü için böyle bir "devam" a rastlanmadı!

İsmet Paşanın ilk Başvekilliğinden nasıl trajik bir hava içinde ayrıldığı, Ali Fethi Beyin Başvekâlete nasıl geldiği, ve Halk Fırkasının içindeki kaynaşmalar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu ile "Millî Mücadele Liderleri arasındaki hiyerarşi çekişmesinin siyasî sahada aleniyete sürüklenmesi" nin binbir hadisesini, Şeyh Sait isyanı **(daha doğru bir tâbirle isyanlaşma hüviyetine zorlanmış hadiseyi)** takip etti. Bu kritik safha içinde, Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu Ali Fethi Beye güvensizlik oyu verdi, kabine istifa etti ve İsmet Paşa tekrar Başvekil oldu. İnönünün bu Başvekâleti 1937 senesi eylül ayına kadar süren ve Cumhuriyet devrinde en uzun olan Hükûmet Reisliğidir. Ki, o meşhur "SERBEST FIRKA" denemesi de, bu tarih safhası içinde cereyan etti: Necmeddin Sahir, gerçek sebepleri hâlâ millî tarih ve âmme efkârı önüne çıkarılmamış olan bu dikkatdeğer olayın içinde mühim rol oynadı: Stratejik noktadaki vazifesi artık yeter görülünce, Meclise girdi, Bingöl mebusu olarak teşrîî hayata döndü. Bu safha, kendisi için bir kalem ve fikir adamı hüviyeti içinde **"zevk ânın mir'at-ı ibretten temâşasındadır."** devri oldu: Eski dostlarla samimî alâkası eksilmeden ve sarsılmadan devam etti, içyüzü bilinenlerden büsbütün başka olan o buhran ve yerleşme devirlerinin olaylarına ait hafıza ve arşivini tamamladı, sonra köşesine çekildi.

NE ZAMAN ?

Yaşı ve başı olgunluk safhasının kemâlinde olan bu emektar, halâ inzivâ köşesindedir: 2 yıl evvel, çok sevgili ve aziz hayat arkadaşını ebediyete teşyi etmenin acısı ile hassas kalbi zedeli idi. Şifayı, Allahın tesellisinde bulan bu aydın Müslüman ruhu için, sanırım ki, şu fânî dünyaya vedâ ederken bütün hizmetleri eksiksiz olarak ifâ etmiş olmak, vaz geçilmez ihtiyaçtır. İşte bu duygu ile kendisine bu satırlarla açık bir hitabda bulunmakdan nefsimi alamadım: Necmeddin Sahir Beyefendi, bu elli yılın arşivinde ve hafızasında, rüyetinde ve şehadetinde biriktirdiği bergüzâr hatıraları ve hadiseleri, tarihin sinesine ne zaman tevdi edecektir? Son yarım yüzyıllık tarihin yanlışlardan ve bilir bilmez hatalardan sıyrılmasında, kendisine mevdû olan hizmeti ne zaman yerine getirecektir?

Tekrar edeyim: 1908 le 1918 arasındaki İmparatorluğumuzun son on yılına ait muhasebelerin en doğrusu ve açık söylenmişi olan harb mes'ullerini tesbit için adalet divanı önüne çıkarılan olayların tesbit mekanizmasının başında o vardı ve o iktidar kadrosundan hayatta kalan da yine sadece O'dur: Millî Mücadelenin en buhranlı günlerinden Serbest Fırka macerasınının sonuna kadar olan safhada ise bir başka köprübaşında idi.

Ve sanırım, başta rahmetli Ali Fethi Okyar gibi, ne himmeti, ne şahsiyeti, tarihteki yerini gereği gibi alamamış olan emek sahiplerinin ruhu, birgün birleştikleri zaman, Necmeddin Sahir'den, bu vediayı ne ölçüde yerine getirdiğini soracaklardır. Bu bilinenlerin ortaya konulması, olaylara adları ve emekleri karışanlardan bazılarının, son hayat safhasında olmaları ile, daha da değer kazanıyor.

Bazı insanlar için inzivâ, ihtiyarî olamaz: Hayatları ve emekleri, onlardan böyle bir hakkı nez'etmişlerdir. Fakat bu esirgeyişte vatanın hayrı ve huzurla göz kapıyabilmenin teminatı vardır.

Kıymetli ve aziz dost acaba ne düşünüyor ?

OSMANLI İmparatorluğumuz ile Polonya arasındaki siyasi münasebetlerin 550 nci yıldönümü dolayısiyle Varşova Üniversitesi Türk Tarihi Profesörü Prof. Dr. Jan Reychman değerli bir etüd neşretmiştir.

Altı asıra yaklaşan bir münasebetler devresinin meraklı safhalarını da derliyen bu incelemeyi sütunlarımıza alıyoruz.

550 inci Yılında

Türk - Polonya Münasebetleri

— 2 —

SAVAŞLAR ve TAZELENEN DOSTLUK

Godlewski'nin gelecek elçi heyeti için Babıâli'de yaptığı temaslar sonunda Şansölye Yardımcısı Hieronim Radziejowski heyet başkanı olarak gönderilmiştir. Bu heyet büyük itibar gören büyükelçiliklerden biri oldu. Elçinin yanında çok kalabalık ve çeşitli rütbelerde şahıslardan müteşekkil bir heyet vardı. Elçilik heyeti başkente törenle girmiştir. Büyükelçi, seyahatını kendisinden evvelkiler gibi yapmış: 8 Mayıs 1667 tarihinde Yaş'a varmış, 20 Mayısta İbrail şehri aşağısında Tuna'yı geçmiş, 8 Haziranda Edirne'ye gelmiştir. 22 Haziranda Dimetoka kampında Sultan tarafından kabul olunmuştur. 28 Haziranda bir kabul merasimi yapılmıştır. Kendisine Babıâli'de bir paşanın sarayı tahsis edilmiştir.

Büyükelçi Radziejowski vazifesi esnasında 6 Ağustos 1667 tarihinde Edirne'de ölmüştür. Elçinin ölümünden sonra onun sekreteri olan Franciszek Wyoscki elçilik vazifesini deruhte etmiş ve muvaffak olmuştur. 1668 yılında Wysocki Polonya'ya dönmüş ve bir kere daha haberci olarak 1671'de Türkiye'ye gönderilmiştir. Ondan sonra 1672'de haberci Bienkowski ve Jan Wieniawski gönderilmiştir.

İnsbruck kilisesinde, on ikinci yüzyıldan kalan bir Polonya şövalyesi statüsü.

XVII. asrın ikinci yarısındaki savaşlardan sonra eski dostluk münasebetlerinin yenilenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Yeni aktedilmiş Zurawno antlaşmasını tasdik etmek için 1677 yılında Chełm valisi olan Jan Gninski Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu elçi 13 Ocak 1678 senesinde resmî merasimle İstanbul'a gelmiştir. Daha önce Radziejowski'nin elçiliğinde tatbik edilen günlük raporlar tanzimine bu yeni zamanında da devam edilmiştir. Bu raporlar o günkü protokol hakkında da bir fikir veriyor. Gninski görevini iyi başarmıştı. Türkiye ile Polonya arasında o zamanki sulh şartlarının tasdikli nüshasını almıştır.

XVII. asrın sonunda karşılıklı savaşlar bitiyor. Orta Avrupa'daki ihtilâfların halli için 1699 tarihinde Karlofça'da yapılan barış müzakerelerinden Türkiye, Avusturya, Venedik, Rusya, Hollanda ve İngiltere temsilcileri yanında Polonya temsilcisi Poznan valisi Stanislaw Malachowski bulunmuştur.

Polonya'nın özgürlüğünü kaybetmesine kadar Polonya ile Türkiye arasında mevcut münasebetlerin esası olan Karlofça Muahedesinin tasdiki için Polonya'dan Türkiye'ye hususî bir büyükelçilik heyeti gönderilecekti. Ancak daha önce Stanislaw Rzewuski isimli bir "orta elçi" gönderilmiştir. Kendisine Edirne'deki Defterdar Ahmet Paşanın sarayı tahsis edilmiştir.

Rzewuski, muahedenin tasdiki için gelecek büyükelçi heyeti için hazırlıklar yapmıştır. Bu büyükelçiliğin başında Polonya Maliye Bakanı ve müstakbel Polonya Kralı Stanislaw Leszczynski'nin babası Rafal Leszczynski vardı. Bu elçilik heyetinin gelişi İstanbul'da 1700'de bir törenle karşılanmıştır. Elçiye müstesna bir ikametgâh tahsis edilmiştir. Burası Atmeydanında Sultan Ahmed Camii karşısında yeni tamir edilmiş olan İbrahim Paşanın sarayı idi. Bugün bu saray yoktur, yerinde kadastro binası vardır. Kendisinden evvel gelen elçiler gibi Rafal Leszczynski, Sultana çok zengin hediyeler getirmiştir. Bunlar arasında büyük gümüş bir saat, gümüş bir masa, fıskıye ve iki küçük gümüş masa (giridan) vardı.

Leszczynski'nin elçiliği âdetin dışında kalabalıktı. Sefaret mensupları, arkadaşlar, askerler, hizmetçilerden ibaret olmak üzere tamamı 853 kişi idi. Bunların ihtiyacı 262 at ve 63 araba idi. Daha evvel gelen elçiliklerden Radziejowski'nin maiyeti 300 kişi ve Gninski'nin maiyeti 860 kişiydi.

İBRAHİM ve MUSTAFA AĞALAR

Karlofça Muahedesinden sonra fasılasız Türk - Leh münasebetlerinin devri başlamıştır. Bu münasebetlerin gayesi, ortak meselelerin halli ve iyi komşuluk münasebetlerinin gerçekleştirilmesi idi. Daha evvel yapılan Hotin Antlaşmasına göre Polonya'nın İstanbul'da devamlı bir elçi bulundurması lâzım gelirken, böyle bir durum vakî olmamıştır. Ancak XVII. asrın sonunda İstanbul'da uzun müddet zarfında Dzierzek ve Samuel Proski isimli küçük rütbeli kişiler bulunmaktaydı.

XVIII. asırda Leh - Türk münasebetlerinin mahiyeti yavaş yavaş değişmektedir. Buna rağmen iki memleketi, ortak düşmanlara karşı müdafaa, ilgili bulundukları diğer devletlerin herhangi bir istilâya uğramaması, barışın muhafazası ve karşılıklı iyi münasebetlerin idame ettirilmesi konuları bir araya getiriyordu.

Böylece, çeşitli yönlerde gelişen ve zaman zaman değişen siyasî cereyanlara rağmen Leh - Türk münasebetleri müspet bir yolda gelişmekte idi. XVIII. asrın başlangıcında Polonya Kralı Stanislaw Leszczynski'den Mazowsze valisi ve gelecekte Polonya Kralı Stanislaw August'un babası olan Stanislaw Poniatowski Türkiye'ye gönderilmiştir.

Ondan az sonra 1712 - 1713 yıllarında Polonya Kralı II. August tarafından Sultan III. Ahmed'e, daha önce aktedilmiş olan dostluk antlaşmasının tasdiki için Mazowsze valisi Stanislaw Chometowski gönderilmiştir. Bu elçiye, Eflâk voyvodasının sarayı tahsis edilmiştir.

O zaman Türkiye'nin diplomatik temsilcileri de Polonya'ya geliyordu. Böylece 1704 yılında III. Ahmed, Polonya Kralı II. August'a dostluk taahhütleriyle, bir tersane emini olan İbrahim Ağayı göndermiştir. Polonya Kralı II. August, Sultan'a cevaben yazılmış bir namede, bu dostluğun korunması ve de-

Zenta savaşından bir sahne... Bu savaşta Polonyalılar, Macarlarla birlikte idiler.

rinleşmesi için Polonya tarafından her türlü gayretin sarfedileceğini taahhüt etmiştir. 1719 yılında ise, Varşova'ya Mustafa Ağa gönderilmiştir.

Polonya'nın Türkiye'ye gönderdiği elçilerden başka, İstanbul'da devamlı surette tuttuğu görevliler de vardı. Bunlardan Gorski ve ondan sonra 1718 yılında II. August tarafından ticari ve Polonya tüccarlarını korumak için atanan Jerzy Lomaka isimli bir zat zikredilebilir. Yıldan yıla daha çok gelişmekte olan ticarî bağlantılar bu gibi münasebetlerin kurulmasına ihtiyaç gösterdi. Söz konusu olan görevliler bugünkü konsolosların işlerine benzer bir vazife görüyorlardı. Yani onlar, Polonya Krallığına tabî olanlar ile Hıristiyanları korumakta, gümrük ve hudut ihtilâflarında müdahale etmekte idiler. O zaman iki memleket arasında ticarî mübadele devamlı olarak gelişmekte idi. Polonya'dan Türkiye'ye hububat, balmumu, bal, deri, hayvan, at, tuz, ve bazı mensucat mamulleri, Türkiye'den Polonya'ya ise, kuru üzüm, meyva, çeşitli kumaş, tütsü balığı, ilâç ve losyonlar ihraç edilmekte idi. Polonya'dan Türkiye'ye grup halinde tüccarlar gelmekteydi ve buralarda şirketler tesis etmekteydiler, Türk tüccarları ise Polonya'da geniş bir faaliyet göstermekteydiler. Mallar kervan halinde Buğdan'dan veya Karadeniz üzerinden nakledilmekteydi.

XVIII. asrın başlangıcında Orta Avrupa'yı sarsan mücadelelerden sonra, 1721 - 1722 yıllarında II. August'tan III. Ahmed'e, Krzystof Popiel isimli yeni bir elçi gönderilmiştir. Kısa bir müddet sonra I. Mahmud tahta cülûsunu bildirmek için 1731 yılında Varşova'ya resmî bir elçi olarak Mahmud Efendiyi göndermiştir. Buna karşılık, Lehistan Kralının tebriklerini takdim etmek maksadiyle Krallığın Büyük Muhafızı olan Jozef Sierakowski 1732 yılında yola çıkmıştır. Bu elçi 6 Kasım 1732 tarihinde geleneksel bir törenle İstanbul'a girip Beyoğlundaki bir yerde oturmuştur. Onun ikametgâhı Fransa Sefaretine yakın olup, belki de Leh sokağında idi.

O zamanlarda İstanbul'a gelen Leh elçilerinin diğer yabancı elçiler gibi Beyoğlunda oturması bir âdet haline gelmişti. Bu âdet Polonya'nın özgürlüğünü kaybetmesine kadar devam etmiştir.

MÜŞTEREK BİR SİYASET

1737 yılında Polonya ile aktedilmiş olan eski ahitnameler Türkiye tarafın-

dan Reis-ül Küttab Mustafa, Ruznameci Ümmi, Sadrazam'ın sekreteri ile Silâhdar'ın sekreteri olan Mehmed Said vasıtasiyle merasimle tasdik edilmiştir. Bu tasdikname ile Polonya Kralı III. August'a, Münif Mustafa Efendi isimli bir elçi gönderilmiştir.

Türkiye, o zaman mevcut olan siyasî duruma göre Fransa ve İsveç ile bir ittifak sisteminde bulunmuştur. Polonya bu ittifaka kısmen eğilmiş bulunuyordu. Bu yüzden Avusturya'ya ve Çara, Türkiye ile Polonya birlikte karşı koymaya çalışıyorlardı. Bu durum XVIII. asrın yarısına kadar devam etmiş, ve Polonya ile Türkiye'nin, siyasetlerinde mevcut olan ortak unsurlar münasebetlerinin canlanmasına sebep olmuştur. Türkiye, Polonya'nın özgürlüğünü ve dış bir istilâya uğramamasını yakından izliyordu. Polonya, Türkiye'nin 1736 - 1738 yıllarında yapmış olduğu muharebeleri mânen destekliyor du. Bu savaştan sonra bazı meseleleri halletmek maksadiyle 1742 - 1743 yıllarında Türkiye'ye Pawel Benoe isimli bir elçi gönderilmiştir. Onun elçiliği meşhurdur, çünkü büyükelçi iyi Türkçe konuştuğundan, tercüman istememiştir. 5 Mayıs 1743 tarihinde Sultana veda hitabesini Türkçe olarak söylemiştir.

O tarihlerde tahta çıkma ve tebrik teatisi elçiliklerin mübadelesine esas sebep oluyordu. Ancak bu dış ve resmî ziyaretler vesilesiyle bir sürü ticaret, hudut ve başka mevzuda meseleler halledilîyordu.

1755 yılında Sultan III. Osman'dan Polonya'ya Ziştovili Hacı Ali Ağa isimli bir elçi gönderilmiştir. Bu elçi evvelâ Bialystok şehrinde Krallık Büyük Hetmanını ziyaret etmiş ve ondan sonra Varşova'dan geçip Dresden şehrine varmıştır. Orada Polonya Kralı III. August tarafından kabul edilmiştir. Elçilikte bulunan bir kâtip bu elçiliğe ait bir sefaretname yazmıştır. Bu sefaretname Türk tarihçileri tarafından neşredilmiş ve son zamanda da Leh diline çevrilmiştir. Sefaretname, o zamanki Polonya'ya karşı Türkiye'nin ilgisini göstermektedir. Polonya Kralı III. August tarafından gönderilmiş olan Litvanya Nazırı Jan Mniszech 1756'da İstanbul'a varıp III. Osman tarafından kabul edilmiştir. Bu elçilik, 146 diplomatik personel, 70 hizmetçi, 9 saltanat arabası, 82 araba ve 356 at'tan ibaret idi. Elçi, eski iyi komşuluk münasebetlerinin devamını taahhüt etmesi ve eski dostluk antlaşmalarının tasdik edilmesi ile görevlendirilmiştir. Hediyeler için çeşitli şeyler arasında zengin kumaşlar vardı. Elçi eski dostluğu tasdikten başka Sultandan, çeşitli hudut paşalarına ve Buğdan voyvodalarına Polonya ile ticaretinde kolaylık gösterilmesine dair fermanlar almıştır. Mniszech diğer elçiler gibi Beyoğlunda oturmuş, onun maiyeti ise Belgrat ve Domuzderede yerleştirilmiştir.

Yukarda söylediğimiz gibi Türkiye, İstanbul'da Polonya Sefaretinin kuruluşunu resmî olarak tasdik etmemiştir. Mamafih, Polonya'nın daimi temsilcileri İstanbul'da oturmuşlardır. Yukarda bahsettiğimiz Lomaka'dan sonra bu vazifeyi bir tercüman olan Guiliani, sonra da Albay Stankiewicz görmüşlerdi.

III. Osman'ın ölümünden sonra yeni Sultan III. Mustafa tahta geçtiğini bildirmek için Mehmet Ağa isimli bir elçiyi Polonya'ya göndermiştir. Bu elçi 1758 yılında Polonya'ya varmış ve ondan önce gelmiş olan Hacı Ali Ağa gibi, Kral tarafından merasimle kabul edilmiştir. O da diplomatik protokola ve Polonya'daki hayat tarzına ait kıymetli teferruatı ihtiva eden bir sefaretname yazmıştır. Mehmed Ağanın ziyareti karşılığında Polonya Kralı III. August 1759'da Jozef Podoski isimli bir elçiyi göndermiştir. Podoski İstanbul'a merasimle girdikten sonra Beyoğlundaki ikametgâhında misafir edilmişti; bu münasebetle sekiz konak tahsis edildiği biliniyor. Çeşitli makamlarla konuşma yaparak Babıâli'ye, Batı Polonya topraklarında Almanların Polonyalılara karşı girişmiş oldukları tecavüzkâr hareketleri ve onlar tarafından sahte Leh parası sürüldüğünü açıklamıştır. Ayrıca, Babıâli'den Polonya tüccarlarına çeşitli ticaret ve gümrük tavizleri elde etmiştir.

DİL OĞLANLARI OKULU

1764 yılında yeni Polonya Kralı Stanislaw August, tahta çıkmasını bil-

dirmek için III. Mustafa'ya kaymakam Tomasz Aleksandrowicz'i göndermiştir. Bu elçilik heyetinin gelişini iki daimî temsilci olan Karol Boskamp Lasopolski ve Everhardt hazırladılar. Alenksandrowicz 7 Mart tarihinde top atışları ile Dniestr'i geçti, 4 Haziranda Lüleburgaz'a gelip, 18 Haziranda İstanbul'a merasimle bir giriş yaptı. Beyoğlundaki bir sarayda yerleştirildi. Elçi, Türk - Leh dostluğu hakkında taahhütler getirmekte olup ayrıca yeni Polonya Kralının Türkiye'de eskiden elçilik yapmış olan babası Stanislaw Poniatowski'yi hatırlatarak Sultana selâmlarını nakletmiştir.

Aleksandrowicz, o zamana kadar iki memleket arasında aktedilmiş olan eski antlaşmaların ve dostluğun tasdikini Babıâli'de temin etmiştir. İstanbul'da Polonya'nın daimî görevliliğine Gottlib Everhardt isimli bir zatı vazifelendirmiştir. Ayrıca Leh gençlerinden, tercüman olabilmelerini temin maksadiyle bir "dil oğlanları" okulu açmıştır. Bu okul Lehistan özgürlüğünü kaybetmesine kadar devam etmiştir. Okulda Türk diplomatik dili, fermanların dili, Türk diplomatik nizamı ve hukuk kaideleri, diplomatik mektuplaşma ve buna benzer sahalarda tedrisat yapılıyordu. Öğretim kurulu Türk hocalar ve tecrübeli tercümanlardan teşkil edilmişti. Doğudaki Polonya diplomatik müesseseler için bir kadro yetiştirilmesinde bu okulun büyük bir mâna ve rolü vardır.

1769 - 1774 yıllarında Türkiye, Leh harbi sırasında Polonya topraklarında Rusya'ya karşı çıkan "Bar Konfederatları" hareketini desteklemekte idi. Bu muharebeden sonra çeşitli meselelerin çözülmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple 1776 yılında Türkiye'ye Karol Boskamp isimli bir elçi gönderilmiştir. Bu elçi birkaç sene evvel başka bir elçinin ziyaretini hazırlamak için Türkiye'de bulunmuştur. Lasopolski 9 Ekim 1776'da Varşova'dan hareketle 12 Şubat 1777 tarihinde İstanbul'a varmıştır. 14 Nisan 1777 tarihinde Sultan tarafından törenle kabul edilmiştir. Kabulünde hazır bulunan elçilik mensuplarından ressam Kamsetzer, törenden bir sahneyi çizmiştir.

Elçiliğin gayesi, I. Abdülhamid'in tahta çıkmasını tebrik etmek idi. Elçilik heyeti Beyoğlunda birkaç binaya yerleşip 1778 yılına kadar İstanbul'da kalmıştır. Bu elçiliğin neticesinde Karlofça ve daha önce aktedilmiş dostluk ve iyi komşuluk antlaşmaları bir kere daha tasdik edilmiştir. Ayrıca ticaret, hudut ve tazminat gibi bir sürü meseleler bu arada halledilmiştir.

Aynı zamanda Sultan I. Abdülhamid tarafından tahta çıkışını bildirmek için Polonya'ya bir elçilik heyeti gönderilmiştir. Elçilik heyetinin başında Seyyid Numan Bey bulunuyordu. Elçilik, Polonya'da iki sene kalıp 1778'te memlekete dönmüştür. Numan Beyin maiyeti Varşova'da "Kırmızı Sarayda" kalmış ve bu olay Varşovalıların hatırından silinmemişti. Numan Bey, bir sürü hediyeler arasında güzel bir Arap atı, kıymetli kumaş, tütün ve kahve getirmişti. Polonya Kralı tarafından Sultana götürülmek üzere Türkçe bir yazı ile süslenmiş porselen bir masa takımı Numan Beye teslim edilmişti. Bu masa takımı bugüne kadar Topkapı Saray Müzesinde muhafaza edilmektedir. Aynı şekilde, yukarda bahsettiğimiz gibi, elçi Boskamp, Sultana Türk melodileri çalan bir saat, altın bir kutu, porselen eşya, Vezire ise kıymetli at koşumu, elmaslarla süslenmiş bir altın saat vs. getirmiştir. Ayrıca Babıâli yüksek makamlarına da hediyeler gönderilmiştir.

Boskamp'ın İstanbul'dan ayrılmasından sonra aracılık vazifesini Polonya görevlileri yapmışlardı: 1778 - 1780 Antoni Dzieduszycki, 1780 - 1785 dragoman Pichelstein ve maslahatgüzar (Charge d'Affaires) unvanı ile Kajetan Chrzanowski. Polonya'da Türkiye'nin daimî diplomatik temsilcileri bulunuyordu. Ancak böyle temsilciler bulunmadığı zaman onların vazifelerini La Roche ve Saul isimli Buğdan ve Eflâk temsilcileri görmüştür.

XVIII. asrın sonunda yeni bir siyasî durum üzerine Polonya ile Türkiye arasında yeni bir yaklaşma oldu. O zaman Szczerzec kaymakamı Piotr Potocki elçi olarak Türkiye'ye gönderilmiştir. Gitmeden evvel büyük bir titizlikle bütün hazırlıklarını yapmış, kalite ve kalabalık bir kadro toplamıştır. Elçi, Türkiye - Avusturya - Rusya arasında bir harp

sebebiyle geleneksel kara yolu kapalı olduğundan, Venediğe gidip oradan deniz yolu ile 1790 yılında İstanbul'a varmış, bu sırada I. Abdülhamid vefat etmiş ve tahta III. Selim geçmiştir. Bu durum üzerine yeni Sultana tebrikleri bildirmek için Potocki görevlendirilmiştir.

POLONYA'NIN TAKSİMLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE

Potocki, Babıâli huzurunda Polonya ile Türkiye arasındaki sağlam bir ticaret anlaşması için çeşitli teşebbüslere geçmiştir. 1792 yılında Potocki memleketine geri çağrılmıştır. 1793 yılında ise Polonya ikinci defa olarak taksim edilmiştir. Potocki gitmeden evvel İstanbul'da görevli olarak Chrzanowski isimli bir zatı bırakmıştır. Chrzanowski'nin ölümünden sonra onun görevi Chabert isimli bir dragomana devredilmiştir.

1794 yılında Polonya'da Kosciuszko başkanlığında bir isyan olmuştur. O zaman mevcut olan milletlerarası durumda Fransız İhtilâline karşı koyan Müttefik kuvvetler ile Fransa arasında meydana çıkan bu savaşta Türkiye Fransa'ya karşı bir sempati göstermiştir. Polonya'daki isyan bu ittifaka karşı olduğundan Fransa İhtilâline yardımcı olmuş, Fransa'ya karşı sempati duyan Türkiye aynı zamanda Polonya'daki isyanı da desteklemiştir. Polonya, Türkiye vasıtasiyle Fransa ile münasebetlerini kurmak istemekte idi. Bu maksatla Polonya Hükûmeti Türkiye'ye Kruta isimli bir dragomanı gönderip Babıâli'den bazı teminat almıştır. Ancak isyanın kısa bir zaman sürmesi Türkiye'nin yardımına ihtiyaç bırakmamıştır.

Bu tarihlerde Polonya'nın üçüncü taksimi olmuş ve Polonya hür devletler arasından uzun bir müddet ayrı kalmıştır. Türkiye bu taksimi kabul etmemiştir. Polonya tarihindeki bir rivayete göre Sultan yabancı diplomatları kabul ettiği yerde bir yer boş bıraktırmış ve bu yer için şöyle demiştir: "Polonya elçisi yoldadır, ancak yollardaki müşkülât yüzünden gecikmiştir". Hikâye böyledir. Ama hakikat olan şey Türkiye'nin Polonya'ya beslediği sempatidir. Polonya'nın son sefaret binası Sultan tarafından muhafaza altına alınmıştır. Binanın üzerindeki Polonya arması muhafaza edilmiştir. Polonya'daki Kosciusko isyanının temsilcileri vaktiyle bu binada oturmuşlardır. Polonya'nın son taksiminden sonra İtalya'ya ve ihtilâlcı Fransa'ya iltica edip bir Leh Ordusu teşkil etmek için yabancı memleketlere giden Polonya askerlerinden bir kısmı, İstanbul'a gelip burada 1796 - 1797 yıllarında Polonya armasını taşıyan eski sefaret binasında kalmışlardır. Bu durum XIX. asrın başlangıcına kadar devam etmiş, bir yangında sefaret binası yanmıştır. Binanın bulunduğu sokak "Leh Sokağı" veya "Polonya sokağı" adını taşıyordu. Bugün buraya Nuruzziya sokağı deniyor. Sefaretin bulunduğu arsa bu güne kadar boştur.

Böylece Türkiye'deki bu Polonya diplomasisi devresi kesilmiştir. Yeni diplomatik münasebetler 1918 yılında kurulmuştur. Polonya ilk zamandan itibaren Atatürk hükümetiyle temasa geçmiş ve 1923'te Polonya ile Türkiye arasında dostluk antlaşması imzalanmıştır. 1924 yılında uzun yıllardan sonra Varşova'ya ilk Türk elçisi gelmiştir. Varşova'ya gelen Türk elçiler arasında Türkiye'nin şöhretli şairi ve yazarı olan Yahya Kemal de vardı. Elçi Varşova'da "Kar musikileri" adlı şiirini yazmıştır.

O zamanlarda iki hükümetin ortak gayeleri neticesinde Türk - Polonya işbirliği çeşitli sahalarda kendini göstermiştir. II. Dünya Harbi sırasında bu iyi münasebetler hiç kesilmemiştir. İkinci Dünya Harbi sırasında yüz elli sene öncesi gibi kaba kuvvet tesiri ile Polonya'da yapılmış olan değişikleri Türkiye kabul etmemiş ve diplomatik münasebetlerin devamını sağlamıştır. Türkiye, Polonya milletine samimi bir sempati beslemiş ve Türkiye'ye gelen kalabalık mülteci kütlesine yardımcı olmuştur. Ayrıca Polonya'ya çeşitli yardım teşebbüslerinde bulunmuştur.

Polonya ile Türkiye arasında münasebetlerin gelişmesi yalnız diplomatik münasebetlerde değil, aynı şekilde iki memleketin ticarî, ekonomik, ilmî ve kültürel münasebetlerle teknik işbirliğinde de vücut buluyor. Bu münasebetler, bugün kutladığımız 550 senelik diplomatik münasebetlerin derinleşmesi ve devamını sağlıyor.

Millî Mücadele, dengesini kaybeden bir savaş sonu dünyasında ve mantığın gerçekleşmesini imkân görmediği menfi şartlar içinde başlamıştı. Bir coğrafî ve tarihî zaruret olarak da Rus Bolşevik ihtilâlinin maddî ve manevî tesirleri altında idi.

Mustafa Kemal bu kaçınılmaz tesirleri, Türk istiklâl ve milliyet şuurunun içinde tehlikesiz hale getirmek ve tedbirlerini bir Komünist Partisi kurmak gibi münteha gözüken neticeye bağlamış ve kendi güzel tabiriyle daha o zaman Komünizm'i "görüldüğü yerde" ezmiştir.

Bugüne kadar ilk safhalarıyla ele alınmamış olan mevzuu, üstdat Feridun Kandemir yakın tarihimize armağan ettiği kıymetli mesaisi arasına alarak bir müstakil kitap halinde hazırlamıştır. Ricamız üzerine yakında çıkacak olan eserden dikkate değer bir bölümün mecmuamızda yayınlanmasına müsaade etmişlerdir.

Mustafa Kemal'in kurduğu:

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

KADERİN İŞBİRLİĞİNE ZORLADIĞI GÜNLER...

Türk'ün Millî Mücadelesi, baştan başa ufukları kararmış ve ağır bir ümitsizlik havasile bunalmış harap ve perişan vatanda, ilk adımdan itibaren, son derece müşkül şartlar içinde, aşılması imkânsız görünen engelleri yenme gücünü kendinde bulanların azim ve imanile başlamıştı.

Atatürk, daha Samsunda Anadolu toprağına ayak basıp da, Havza'da ilk molasını verip, Amasya'da ideal arkadaşları ile başbaşa, girişecekleri Millî Mücadele dâvâsını çeşitli imkânsızlıklar ve yoksuzluklar içinde yürütmek için nereden, kimlerden ve ne suretle yardım beklenebileceğini uzun uzadıya düşündükleri cidden müşkil ve tarihî karar günlerinde, bilhassa maddî yardımın olsa olsa ancak, Doğuda muâzzam bir inkılâpla Çarlığı yıktıktan sonra varlığını korumak yolunda Batı Emperiyalistleri ile yaman bir savaşa girişmiş olması itibarile, bir nevi kader birliğinin tabiî müt-

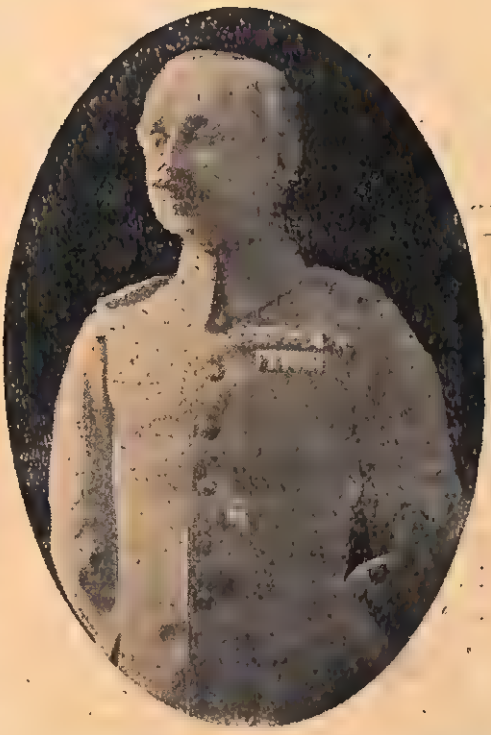

Türkiye Komünist Fırkasının ilk müteşebbis heyetinden Refet Bey (merhum General Refet Bele).

tefikimiz haline getirmiş olduğu Bolşevik Rusya'dan sağlanabileceği ümidine varmışlardı.

Ondan sonraki günlerde, bu ümidi tahakkuk ettirmek için girişilen çeşitli teşebbüsler neticesinde Sovyet Rusya'nın da, durumu aynen bizim gibi görerek, kendi çıkarının da Batı Emperiyalizmine karşı istiklâl ve hürriyetini koruma yolunda dişile, tırnağile boğuşmak azminde olan Anadolu Millî Hareketini destekleyerek kuvvetlendirmekte olduğu kanaatine vardığı anlaşılınca, doğrudan doğruya temaslarla bir an evvel anlaşıp müsbet bir neticeye varılması için esaslı çalışmalar başlamıştı.

KARABEKİR'İN MEKTUBU

Bu esnada, Ruslardan yardım sağlamak için Moskovaya gönderilmiş olan Halil Paşa'ya, Erzurumdan Kâzım Karabekir Paşanın yazdığı mektupta kelimesi kelimesine şu satırlar bulunuyordu :

"Namussuz İngiliz emperyalizmi ile, memleketimizin başına musallat ettiği Yunanın hedefleri belki de can evimiz olan Ankara'dır. Binaenaleyh takdir buyurursunuz ki, gün geçtikçe zavallı vatanımızın hali daha elîmdir. Herkes son fişeğini, son dişini, son akçesini sarfediyor. Elde avuçta ne varsa ikmâl-i namus için sarfolunmuştur. Gözlerden yaş değil, kan akıyor. Biz burada, hâlâ Garp Cephesine yardım edemediğimizden yas tutuyoruz. Mel'un Taşnaklar, vaktiyle kendilerine yaptığımız iyiliğin karşılığı olarak teşekkür edeceklerine, bizimle anlaşmaya bile yanaşmayarak, yolumuzu kapamakta devam ediyorlar.

Müttefiklerimiz olan Ruslara karşı bütün kalblerde samimiyet ve hürmet nâmütenahidir. İttifakımız ve Rus - Türk kardeşliği artık ebedî olacaktır. Bu sebeble Sovyetlerin bizden pek ziyade emin olmaları ve düşüncemizin (Türk ittihadı) değil, (Rus - Türk ittihadı) olduğunu bilmeleri lâzımdır.

İşte kardeşim, umumî harpten zaten pek zayıf bir halde çıkan zavallı milletimizin bir çok silâh ve cephanesi elinden alındıktan sonra, bir yandan İngiliz, Fransız ve Yunan kuvvetleri ve içeriden de inkılâba karşı olanların çetelerile mücadele için ne büyük fedakârlıklara katlandığı meydandadır. Buna göre siz de elbette üzerinize düşen vazifeden geri kalmazsınız."

Lakin, gene o günlerde Sovyet Rusyanın Ankaraya tayin ettiği ilk Büyük Elçi Medivani Yoldaş, bir başkumandanlık karargâhından da kalabalık ve telsiz istasyonlariyle mücehhez, kadınlı erkekli maiyeti erkânile, hududu geçip Kars'a gelir gelmez, sadece bir iki güncük dinlenip mola vereceği zannedilen bu yerde, - vazifesinin Ankarada başlayacağını ve orada olduğunu da unutmuş gibi - bir aydan fazla kalarak, gece gündüz propagandalarla, gittiği köylerde bile Enternasyonal marşlı törenlerle, teşkilât yapıp durmaktan bir lâhza vaz geçmemiş ve ancak Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşanın, kendisine vazifesini hatırlatmak mecburiyetinde kalışı üzerine, Ankara yoluna çıkmak zorunda kalmıştı.

TÜRKİYE'NİN MUKADDERATI

Sovyet Rusyanın resmî memurları işte böyle, Türkiyede asıl vazifelerinin *"Halkı aldatıp kandırarak, Komünizm Teşkilâtı içine alıp, kendilerine bağlamaktan ibaret"* olduğunu açıkça belirtirlerken, öte yandan Üçüncü Enternasyonalin emri altında bulunan Bakû'daki Türkiye Komünist Fırkası Lideri Mustafa Suphi Yoldaşın mutemet murahhasları ve nihayet bizzat liderin kendisi de Trabzona gelip doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşaya müracaatle :

"Haris ve zalim emperyalistlerin tecavüzüne uğrayan zavallı Türkiyenin kurtulması için, savunma gücünü kuvvetlendirmek ve Türkiye mazlumları ile müdafaa teşkilâtlarının milletlerarası Cihan İnkılâp Teşkilâtı - yani Üçüncü Enternasiyonal - ile el ele vermesini sağlamak suretiyle işe başlayacağız.

Fakat bu arada sosyal inkılâp esaslarını hazırlamak maksadile, müdafaa kuvvetlerine zarar vermeden, memleket içinde halkın manevî kuvvetini arttırıp, yükseltmeye yarar ilmî ve içtimaî mahiyette propagandalarla teşkilât da yapacak olan heyetimizin, sizce ve arkadaşlarınızca nasıl karşılanıp, kabul edileceğini

Türkiye Komünist Fırkasının ilk müteşebbis heyetini teşkil eden altı zattan üçü. Soldan sağa: Kâzım Paşa (sayın Özalp), Ali Fuat Paşa (sayın Cebesoy) ve rahmetli Kâzım Karabekir Paşa.

bizim gibi Türkiyenin durumunu dikkatle takip eden milletlerarası Cihan İnkılâp Teşkilâtının da - Üçüncü Enternasiyonalin - mutlâka bilmesi lâzımdır.

Bugün Türkiyenin idaresi başında bulunanlar arasında pek karışık hadiselere bulaşmış bazı kimselerin yapmaları muhtemel uygunsuz hareketlerle Neuzübillah, her mazlum milletin son kurtuluş silâhı olan inkılâp kuvvetinin memleketimizdeki teşebbüsünü dahi berbat edip, milleti bu silâhtan mahrum bırakmalarına meydan verilmemesi için teminat elde etmek istiyoruz." diye, Türkiye'nin mukadderâtına behemhal el koymak istediklerini açıkça söylüyorlar ve bir yandan da *"biz de bu memleketin evlâdıyız"* iddiasile, yurd içinde ve Ruslarla işbirliği halinde - hattâ bir takım mebusları da saflarına katarak - teşkilât yapıp duruyorlardı.

DOSTLUK MASKESİNİN ARKASINDAKİ EMELLER

Fakat işin işte bu safhasında, Sovyet Rusya'nın, müşterek düşman Batı Emperiyalizmine karşı, kendisi gibi mücadeleye girişmiş olduğundan dolayı, son derece samimî duygularla yakınlık göstererek her türlü yardım vaitlerinde bulunduğu Anadolu'ya, bir başka gözle de bakarak, gizli açık çeşitli teşebbüslerle, dört bir taraftan sızdırdığı ajanları ile halk ve münevverler arasında sinsi sinsi propagandalarla teşkilâtlar yaparak Bolşevizm yolu ile fiilen hakim olmak istediği görülmüştür.

Böylece karşılıklı çıkarlarımızın bizi birbirimize yaklaşdırdığı gerçeğini takdir ettiğini zannettiğimiz Sovyet Rusya'dan samimiyet ve dostlukla silâh, mühimmat ve hattâ para ve saire yardımı göreceğimizi beklerken, memleketin elden gitme tehlikesi ile karşı karşıya kalmışdık.

Birdenbire pek fecî şekilde kendini gösteren bu durum karşısında: *"İngiliz-ler nasıl dahilî propagandalarla memleketimizi kısmen ellerine geçirmişler ve geçirmek istiyorlarsa, Ruslar da her şeyden evvel dahilî sademelerle memleketimizi ele geçirmek istiyorlar. Gerek Batı'ya ve gerek Doğu'ya karşı biz dahilden yıkılmağa mani olarak Yunan taarruzunu her hangi bir noktada tevkife muvaffak olabilirsek, dâvâmızı halledecek istiklâl kararı bulacağımız muhakkaktır.*

Kayıtsız şartsız Rus tabiiyeti demek olan dahilden Komünizm Teşkilâtı, gaye itibarile tamamen bizim aleyhimizdedir. Gizli Komünist Teşkilâtını her surette tevkif ve teb'it etmek mecburiyetindeyiz" diyen Atatürk'ün, işte o günlerde nasıl çaresizlikler içinde bunalarak, yalnız politika hayatının değil, hattâ belki ömrünün en buhranlı, en müşkül safhasını yaşadığını anlamak mümkündür.

Atatürk, Sakarya'dan sonra, Gazi ve Müşir MUSTAFA KEMAL PAŞA olarak.

KIZIL TAHRİKLERİ FİLİZLENİYOR...

Yunan taarruzunu, bir noktada durdurabilsek!.. Lâkin ne ile? Silâh yok, mühimmat yok... Para yok... Öte yanda, hattâ değil bu taarruzu, yer yer patlak veren ayaklanmaları ve bilhassa Ankarayı doğrudan doğruya tehdit eden son Yozgat İsyanını bile güç halle bastırabilen *Millî Kuvvetler* dediğimiz başı bozuk çetelerin derli toplu, hatırı sayılır görüneninin başındaki Çerkez Ethem, yani (Umum Kuvayi Milliye Kumandanı) bile çoktan komünist olmuş, yeni (Yoldaş Ethem) hüviyetile kadrolar kurmuş, gazeteler yayınlayarak, ne Mustafa Kemal, ne Büyük Millet Meclisi, ne hükûmet dinliyor. Peşine taktığı bir takım mebuslarla hüküm sürdüğü cephe boylarından, Kütahyalara, Eskişehirlere, hattâ Ankaralara kadar - kendi tâbiri ile (üstadâne bir ahenkle) bestelettiği - marşını dillerde dolaştırıyor :

Güneş, ay gibi ülkeyi parlattı
Kahraman Ethem, cihadın senin
Garbı, cihanı yerinden oynattı
Kahraman Ethem, nejadın senin!.

Yurdun Kafkastır, uludur oymağın
Kalblerde böyle yadların vardır!
Gönlün yücedir, dünyadır oynağın
Âlemde böyle ad'ların vardır.

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI KURULUYOR

İşte, bu vaziyet karşısında, daha bir kaç ay evveline kadar memleket çıkarlarını hakkile takdir edip kendisine bağlılıklarından hiç şüphe etmediği bazı yakın arkadaşları da dahil olmak üzere, bir çoklarının artık dış tesirlere kapılıp sürüklendikleri aşırı cereyanlardan kurtaramıyarak, ipin ucunu elinden kaçırmak üzere olduğunu tam vaktinde anlayan Atatürk :

"Komünistliğin memleketimizde değil, henüz Rusya'da bile tatbik kabiliyeti hakkında sarih kanaatler hasıl olmadığı anlaşılmakla beraber, dahilden ve hariçten muhtelif maksatlarla bu cereyanın memleketimiz içine gelmekte olduğu ve buna karşı makul tedbir alınamadığı takdirde, milletin pek ziyade muhtaç olduğu birlik ve sükûneti ihlâl edici hallerin çıkması imkân dahilinde görülmüştür. En makul ve tabiî tedbir olarak, aklı başında arkadaşlardan hükûmetin malûmatı altında bir Türkiye Komünist Fırkası teşkil ettirmek olacağı düşünüldü. Bu takdirde memlekette bu fikre müteallik bütün cereyanları bir muhassalaya irca etmek mümkün olabilecektir.'. diyerek zamanın, durumun gerektirdiği en isabetli kararı vermiş ve 1920 Ekiminin 18 inci Cumartesi günü, gerektiği şekilde Dahiliye Vekâletine resmen müracaatle, usulü dairesinde kaydını yaptırıp müsaadesini alarak *"doğrudan doğruya Üçüncü Enternasyonale bağlı ve onun programına dayanan "Türkiye Komünist Fırkası"* nı kurmuş ve başında bulunduğu fırkanın müteşebbis hey'eti ile umu-

mi merkezine *"aklı başında güzide arkadaşlar"* diye aldığı Fevzi (Çakmak), Kâzım (Özalp), Ali Fuat (Cebesoy) Paşalar ve Refet (Bele), İsmet (İnönü) ve eski Dahiliye Vekili Hakki Behiç Beylerle birlikte derhal faaliyete geçerek, bütün ordu kumandanlarına da *"Yoldaşlar"* hitabı ile yazdırdığı bildirilerle, hepsinin bu fırkaya bizzat çalışarak yar dımcı olmalarını istemişdi.

ATLATILAN TEHLİKE

Yarım yüz yıla yakın bir zaman sonra bugün, biliyorum buna kolay kolay inanılmayacaktır. Hattâ yakın tarihimiz konusunda durmadan yazan ve konuşan bir çoklarınca da belki yadırganacaktır.

Fakat yukarıdan beri anlattığım gibi gerçek budur. Ve eminim Atatürk ömrü vefa edip de, sükûn ve huzur içinde, istediği gibi hatıralarını yazmak imkânını bulabilseydi, politika hayatının bu ayrı ve pek çetin safhasını da bizzat kendi elile tarihe tevdi etmek lüzumunu duyacaktı.

Çünkü bu, o büyük ve eşsiz önderin; Türke diş biler kesilen bütün bir cihanın, canımıza kasd ile, yer yer üstümüze saldırttığı tepeden tırnağa silâhlı sürülerle, ya ölüm, ya kalım boğuşmasına koyulduğumuz 1920 nin o ana-baba günlerinde, tek medet umulur komşu ve dost düşüncesile elini uzattıklarının da, gerçi can ciğer dost nikâbı altında, fakat bir başka hırs ve telâş içinde, bizi bir hamlede, yaman bir tuzakla birbirimize düşürüp yok etmek teşebbüslerine, tam vaktinde - o kendine hâs öngörüş, cesaret ve ustalıkla - set çekip, bu vatan ve milleti tarihinin belki de en korkunç badiresinden kurtarışının - şimdiye kadar nedense aydınlatılması cihetine gidilmemiş - öylesine önemli ve o nisbette de ibret verici hikâyesidir ki, artık her kesce bilinmesi zamanının çoktan geldiğine şüphe yoktur.

Bu hikâye, aynı zamanda tarihin birbirine amansız düşman kıldığı çarlık Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğunun, kaderin bir garip cilvesile hemen ayni zamanda yıkılışlarından sonra, yerlerinde her ikisi de inkilâpçı olarak kurulan Sovyet Sosyalist Rusya ile Milli Mücadeleci ve Halkçı Türkiyenin, en halis niyetlerle birbirlerine sokulup, mukadderatlarını birleştirmeyi hayatî bir zaruret sayarak gaye edinir gibi oldukları günden itibaren karşılıklı davranışlarile bir nevi deneme devresi geçirirken, birinin yıktığı Çarlık idaresinin miras bıraktığı kadar, diğerinin yıktığı Osmanlı saltanatının hiç bir düşünce ve emelini benimsemiyerek, yepyeni ve tamamen halk hâkimiyetine dayanan bir demokrat Türkiye halinde göründüğünü safha safha bütün delilleri ve olaylarile açıkça ortaya koymaktadır ki, asıl enteresan ve cidden önemli olan da, işte budur.

Türkiye Komünist Fırkasının ilk müteşebbis heyetinden İsmet Bey (sayın İsmet İnönü).

Gelecek Sayıda

ATATÜRK'ÜN KURDUĞU "TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI" KARŞISINDA SOVYET RUSYA NE VAZİYET ALMIŞ VE NE YAPMAK İSTEMİŞTİR.

AHMET Rıza Bey, İkinci Jön - Türk hareketinin lideri olarak ismi ve emeği Meşrutiyet tarihimizde yer etmiş şahsiyettir. Kendisi Bursa Maarif Müdürü iken Avrupaya gitmiş, bir daha dönmiyerek Sultan Hamid idaresine karşı mücadeleye girişmişti. Meşrutiyetle beraber Mebusan Meclisi Reisliğine seçilmiş, 1914 de İttihat ve Terakki ileri gelenleri ile görüş ayrılığına düşerek Ayan Meclisine âza olmuş ve harbin sonunda Ayan Riyasetine getirilmişti.

Aşağıda, Ahmet Rıza Beyin Avrupa'da iken Sultan Hamid'e gönderdiği dikkat değer bir lâyihasını okuyacağız

Ahmet Rıza Beyin Sultan Hamid'e verdiği lâyihada vatanın umumî hali

Yazan :

NİYAZİ AHMET BANOĞLU

KAPANMAYAN YARALAR...

Bu vatan ne acılar çekmiş, bu vatanın refah ve saadeti için kimler nelere katlanmış, neler söylemişler, neler yazmışlar.. Fakat hemen hepsi unutulmuş.. Yaralar kapanmamış...

Tam 79 yıl önce, Ahmet Rıza Bey tarafından Sultan Abdülhamid'e yazılmış bir lâyıha var.. 79 yıl önce söylenmiş bu sözler, o zaman dinlenseydi, elbetteki bu milletin kaderinde bambaşka değişiklikler olur, o devirde yaşıyan babalarımız, dedelerimiz, torunlarına daha mesut bir vatan bırakabilirlerdi.

İstibdat idaresine isyan ederek Avrupa'ya kaçıp orada mücadele eden, Abdülhamid istibdadını yıkmaya savaşan Jön Türklerin başına geçip yayınlar yapan, Meşrutiyetin ilânından sonra vatana dönerek Meclis Reisliği gibi bir makam işgâl eden Ahmet Rıza Bey'in Paris'ten Abdülhamid'e gönderdiği lâyıha yakın tarihimizin çok kıymetli bir vesikasıdır. Bazı yerlerini Türkçeleştirerek yayınlıyorum :

"Vatanın haline ve Maarifi Umumiye'nin ıslahına dair Sultan Abdülhamid Hazretlerine takdim kılınan birinci lâyıhadır." dendikten sonra şu satırlar gelmektedir :

Valideme,

Yazarlar, duadan sonra âdettir, eserlerini büyük tanıdıkları kimselere verirler. Benim senden büyük, senden mukaddes kimsem yoktur. Vatan ve aile sevgisi ve insanlığa hizmet etmeyi bana sen öğrettin. Bu kitap o faziletli dersin bir küçük meyvasıdır. Sana bir hizmet ve şükran nişanesi olsun. Altı yıldanberi senden ayrı gurbette hazin bir iştiyakla geçirdiğim ömrün acısını Mösyö Piyer Lafiyet adında bir bilginin hakîmane sözleri hafifletti. Ona da ayrıca minnettarım.

Oğlun : Ahmet Rıza

ANADOLU'NUN PERİŞAN HALİ

Bu satırlardan sonra lâyıhanın başlangıcı gelmektedir. Ahmet Rıza Bey bu lâyıhaları Sultan Abdülhamid'e gönderdikten sonra ileri sürdüğü fikirlerin padişah tarafından göz önüne alınacağı umuduyla beklemiş, hiç bir ilgi görmediğine kanaat getirdikten sonra İngiltere'de yayınlamış... Diyor ki :

"Paraya ve mevkie tapılan bu fesad dünyasında vatan ve insanlık için çalı-

şanların bile iyi niyetlerinden şüphe ediliyor. Kimsenin sözüne itimat olunmuyor. Böyle bir şüpheye yer vermek için maksada girmeden önce vatandaşlarıma fikir ve mesleğimi, Paris'e niçin geldiğimi bildirmek isterim :

Gençliğimde Anadolu'nun bazı taraflarını gezmiş ve ahaliyi her tarafta perişan, köyleri ve kasabaları viran görmüştüm. Musibetler ve felâketleri doğuran, asıl menşeini anlayamadığımdan ziraat usulleri ıslah edilecek olursa köylü fakirlikten ve zaruretten kurtulur zannetmiştim. Bahçeye, bağa merakım olduğundan ziraat vasıtasıyla vatanın servetini arttırıp gelişmesine çalışmak ve bu yolda hayırlı hizmetlerde bulunmak arzusu ile Paris'e gelmiş ve üniversitenin Ziraat Fakültesinde çiftçilik öğrenmiştim. Memleketimizde maarifin kasaba ve saltanat merkezinin ihmal ve fesadı gitgide devlet dairelerine de sirayet ettiğinden İstanbul'a döndüğüm zaman Ziraat Nezaretini terakkiye, vatan ve milletin ihtiyaçlarına hizmet edecek hal ve iktidarda bulmamıştım. Rençberin cehaleti, yeni usülde çiftçiliğin lüzum ve faidesini anlamağa ve fakrü zarureti yeni ziraat âletleri alarak kendi başına iş görmeye müsait değildi. Sermaye ve ilim, hususile emniyet ve âsayiş olmayan yerde ziraat ilerlemeyeceğinden, toprağı kazıp imara çalışmaktan önce efkârı umumiyeye izah etmek için Maarif Nezaretine müracaat eylemiştim.

Sultan Hamid'in İllüstrasyon mecmuasının 5 Mayıs 1909 tarihli sayısının iç kapağında çıkan tipik ve pek görülmemiş resmi.

HÜKÛMETİN HALİ VE AHALİNİN GAFLETİ...

Beni önce Mülki İdadi Müdürlüğüyle Bursa'ya gönderdiler, Sonra Maarif Müdürü yaptılar. Maarif Müdürü tayin edildiğim zaman memur ünvanı ile devletin hâkim kuvvetince, yükselmeye hevesli bir müptedi sıfatıyla terakkiye susamış vatanseverlerin yardımına mazhar olurum ümidinde idim.

Mahalli hükûmetin bu haleti, ve ahalinin gafleti bu büyük dileklerimi tahakkuk ettirmekten beni menetti. Bu halde o mevkiin lüzumu kalmamıştı. Çünkü memuriyet umumun menfaatine bir vasıta olursa makbul bir hizmet olur. Faidesiz bir memurun yol kesiciden farkı yoktur. Milletin beyhude parasını almak, istibdat ve ihtilâslara alet olmak meşreb ve mesleğime uymadığından iş görebilecek zamanı bekliyerek hafiye şerrinden korkusuz bir yere çekilerek ilmî araştırmalar yapmayı devletin verdiği makamlara tercih ettim.

Altı yıldanberi Paris'teyim. Bir taraftan türkçe okutmak, tercüme yapmak gibi işlerle nafakamı kazanmağa, öbür taraftan ileride vatanımın faydalı bir yardımcısı olarak çalışıyorum. Bu müddet zarfında maarife ve medeniyete dair ne okudumsa hepsini vatanın hal ve ihtiyacını, memuriyetim sırasında gördüğüm şeyleri daima mukayese ederek okudum. Bizim gibi tehlikeli bir mevkide iken diğer milletlerin ne vasıta ve tedbir kullanarak terakki etmiş olduklarını aradım. Mülk ve milleti bu tehlikeden kurtarmak, sanayii ve ziraatın lüzumu-

nu halka anlatmak için terbiyeden, ilimden başka vasıta ve çare olmadığına tamamiyle kanaat hasıl ettim. Amelsiz ilmin topluma faydası olmayacağından, maarifi ıslaha dair topladığım malûma tm yazılmasını faydalı bir yol düşündüm. Devlet ve milletime ait kötülükleri ve noksanları yabancıların alaylı nazarları önüne koymak bana çirkin göründü, kendi kusurumuzun gene edep ve milliyet dahilinde düzeltilmesini arzu ettim.

İlkokuldan akademiye kadar ilim ve edebiyatın her şubesine ait mütalâalarımı altı lâyıhada toplayarak padişaha bildirdim. Bugüne kadar hiçbir faydası görülmedi. İlk lâyıhada "anasından, babasından ellere şikâyet eden bir evlâd, ailesine sevgisi olmadığını gösterir, evinin acıklı halinden önce büyüğünü haberdar etmek, o ev âzasının borcudur. Tesiri görülmezse dışarının yardımına baş vurulması vacip olur" demiştim. Toplumun yardımına başvurmak bana çoktan farz olmuştu. Lâkin Hilâfet ve Saltanat makamını pek büyük tanıdığımdan öyle bir makamda bulunan zattan ve bu Sultan İkinci Abdülhamid de olsa açıkça şikâyet etmek vicdanıma ağır geldi. Neşriyata başlamadan evvel bu yolda bir defa daha talihimi denemek istedim, aşağıdaki mektubu yazdım :

"MİLLETİN GELECEĞİ TEHLİKE İÇİNDEDİR"

Maarifin ıslâhına dair yazdığım altı lâyıhanın hiç bir faydası görülmedi. Bununla memleketimizde maarifin terakisini istemediğinizi sebep göstermektense, mektuplarımın hulûs kâğıdı zannedilerek dilenci torbasına atılarak, size takdim kılınmadığına ihtimal vermeyi daha ehven buldum. Şahsi menfaatime ait bir iş için müracaat etmiş olsaydım, mektuplarımı tekrarlamaya izzeti nefsim mani olurdu. Lâkin Osmanlılığın hakiki menfaatine hizmet gibi mukaddes bir vazifeyi yerine getirmekten kaçınmak, ne kadar müşkülâta uğrarsam uğrayayım susmak yoluna sapmak mesleğim dışındadır.

Mektuplarımı Mabeyn Başkitabetine göndermiştim. Sonra Başvekâlete uzun bir mektup yazdım. Gene bir netice çıkmadı. Bundan sonra işi neşriyata döke-

Nasıl Yazıldı?

Ahmet Rıza Bey, Abdülhamid'e gönderdiği bu lâyihaları hangi şartlar içinde kaleme aldığını şöyle anlatır :

Avrupa'da her parlayan şeyi altın sananlardan değilim. İnsaniyet, mürüvvet ve diyanet namına imâl edilen yaldızlı haplardan, kapalı tuzaklardan sırası geldikçe bahsedeceğim. Bu lâyihamda maarifin kökleşmesi için bir padişaha farz olan cihetleri kaleme aldım. Umuma mahsus bir eseri dile getirmek için evvelâ o esere dair bütün ilimleri uzun müddet çalışıp öğrendikten sonra rahat bir kalble mukayeseler yapmak icap eder.

Dekart, Monteskiyö gibi büyük bilginler, fevkalâde servet ve iktidara malik oldukları halde, ufak bir kitabı yazmak için senelerce çalıştıklarını itiraf ediyorlar. Meternih, eserini bastırmadan evvel on beş kere yazıp bozmuş. Göte Faust'u yirmi iki yılda bitirmiş.

Halbuki ben bu birinci lâyihayı yazdığım zaman gelecek ay ne ile geçineceğimi düşünüyordum. Gurbette hiçbir yardımcım yok. Aksine Padişah'a doğru söyleyeni ezmek isterler, himaye edeni olmaz, hattâ yazılanları da okumazlar. Böyle diyerek beni de vaz geçirmek isteyenler oldu: "— Sen mi kaldın ey Efendi, dehre vermek için nizam" gibi efsanelerle beni bir kat daha mahzun edenler çoktu. İşte lâyihaın böyle hüzünlü üzüntüler içinde yazılmıştır.

Ailemi, memuriyetimi ve her türlü rahatımı terkederek, sadece vatanın saadet ve selâmetine hizmet ümidiyle hazırladığım bir makale, ne kadar kusurlu ve fena da olsa, gene süslü salonlarda kumar oynamakla milletin hazinesini yiyip bitirenlerin mükâfat almak niyetiyle tanzim ederek sundukları methiyelerden ve hafiye jurnallerinden elbetteki daha namuskârânedir.

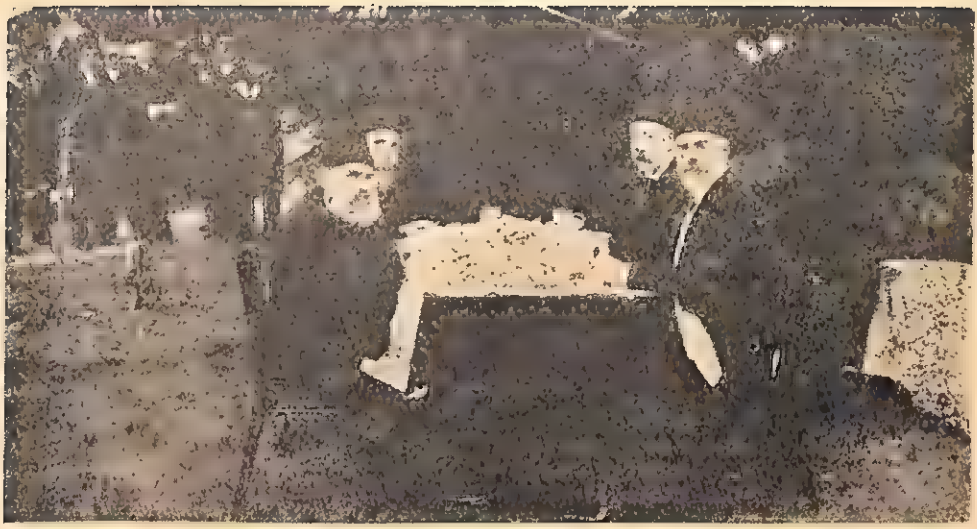

İkinci Meşrutiyetin birinci yıldönümünde, Beylerbeyi Sarayı bahçesinde verilen ziyafette Mebusan Meclisi Reisi Ahmet Rıza Bey (sağda), karşısında Ayan Reisi Said Paşa, Sait Paşanın yanında eski Sadrıazam Hüseyin Hilmi Paşa, ve onun karşısında eski Hazine-i Hassa Nazırı Ayandan Giritli Nuri Bey.

ceğim. Bu suretle düşmanlarınızın ekmeğine yağ sürmek istemezdim ama bu halin devamı devleti hem perişan ettiği, hem de yabancı memleketlerde açıkça ve resmen hakarete uğrattığından, böyle bir zillete artık sabır ve tahammülüm kalmadı. Lâyihaları, tercümesi ile beraber Londra'da bastırmaya karar verdim. Tercümesini birlikte bastırmaktan maksadım, kabahatin millette olmadığını ecnebilere anlatarak, kabahatleri redde çalışmaktır.

İki buçuk seneden beri arz ettiğim tedbirlerle dost ve düşmana bir büyüklük gösterecek olursanız bunların hiçbirine lüzum kalmaz. En baş emelim, kitap ve gazete çıkarmak değil, vatanın saadet ve selâmetine ait başarılarınızı işitip iftihar etmektir. Devlet ve Milletin geleceği tehlike içindedir. Bizi mahvolmak tehlikesinden kurtarmak için umumun kurtuluşunu sağlayacak tâlim ve terbiyeden başka çare yoktur. Sözüme emniyet ve itimat buyurunuz.

Paris - 1325

Vatanın hayati meselesi dururken, Baltacı hikâyelerine veya meramını anlatmak için yalana tenezzül etmeyeceğimi bildiklerinden, bu son ihtarıma da kulak asmadılar. Yalnız Osmanlı tab'asının iyiliğini temenni etmiş olaydım, "millet tarafları bir adamın sözüne itimat etmek, şahsi menfaatini milletin menfaatinden ayıran bir hükümdarın işine elvermedi" **derdim, lâkin ben Hilâfetin ve Hânedanın da bu gün ve yarın ne kadar tehlikeli bir mevkide bulunduklarını her bahiste gözönüne almış ve şehzadelerin tâlim ve terbiyesini âdeta ailemin ölüm-dirimi imiş gibi ve bir lûtuf ister gibi yalvardım.**

"KÖTÜ İDARE VE HIRSIZLIK YALNIZ BİZDE DEĞİLDİR..."

Bu derece sadakat ve iyiniyetle yazılmış bir lâyiha padişahın insaf ve merhametini uyandırır diye şimdiye kadar sabretmem ve susmam meğer büyük bir hata imiş. Bundan sonra basın, bana hizmet vasıtası olacaktır. Hususî yazdığım şeyler umumun önüne serilecektir. Kullandığım bazı kelimelere itiraz edenlerin bulunacağını biliyorum. Bundan zarar gelmez. Neşriyatımdan fikir ve maksadıma aykırı bir mâna çıkarılırsa gücüme gider. Böyle yerlerde, bilhassa maarif tarihini yazdığım ikinci lâyihada, şeyhlere ve papazlara itiraz etmiştim. Bu sözler, züht ve takva perdesi ile fikir ve niyetini, halkın cahilliğinden ve has-

sasiyetinâ n istifadeye çalışan müraile-re ve münafıklara aittir. Kimsenin dinini, imanını tenkid etmek ve kalbinin huzurunu bozmak fikrinde değilim. Bu sırada dine dokunmak nifak, husumet ve karışıklığı arttırmaktan başka bir işe ya ramaz. Ben ise muhabbet, intizam, terakki ve medenileşmenin, bütün Osmanlıları mukaddes bir noktada toplamak emelinde bulunanlardanım. Hükûmetin kusurlarını, fenalığın sebep ve menşeini göstermek için yazmıştım.

Kötü idare, hırsızlık ve rüşvet yalnız bizim saltanata mahsus bir ayıp ve kabahat değildir. Rusyada ve en medeni geçinen diğer devletlerde bile vahşileri utandıracak kusurlar, fenalıklar vardır. Gözlerini kin perdesi bürümüş ve taassubla kapanmış garazkârlar, bu cinayetleri, yolsuzlukları, yani kendi gözlerindeki merteği görmüyorlar da bir kaç hain memurun yolsuz hareketleriyle bütün milleti suçluyorlar. Yabancı milletlerdeki fenalıkları misal göstermekle bu günkü hükûmeti mesuliyetten kurtarmak istemiyorum, haksız itirazı reddediyorum. Bir millete sataşan adam evvela kendi ecdadının lekesiz ve namuslu olduğunu, sonra da başka milletlerde mevcut bir kusurun kendi milletinde bulunmadığını ispat etmelidir. Osmanlıları tahrike yeltenen alçakların yaldızı kazılırsa ne mal oldukları meydana çıkar.

"BİZİ BU HALE CEHALET DÜŞÜRDÜ"

Padişaha birkaç lâyıha göndermekle vazifemin binde birini yapmış sayılırım. Ben vatanın yirmi üç milyonda bir cüz'üyüm. Herkes haline, kudretine göre bu uğurda hissesine düşen vazifeyi yaparsa, böyle bir eserin kudret ve tesiri yirmi üç buçuk milyon defa artmış olur. Medeniyet zamanla toplanmış bir kuvvettir. Devamlı himmetler sayesinde tedricen yükselir ve yayılır. Zalim bir hükûmdarın kötülükleri, hükûmet idaresini ve toplumun ahlâkını pek çabuk bozabilir. Çünkü yıkmak kolaydır, lâkin usül ve idaresi bozulmuş bir devleti, ahlâk ve fikirleri kısmen fesada uğramış bir milleti az zaman içinde ıslah etmek kabil değildir. Cihanın kuvvet ve serveti vatanımızda toplansa, tabii kanunların hükmünü değiştiremez. Küre-i arzın üzerindeki dağlar, nehirler nasıl bir kanuna tabi iseler, hayatı o küreye bağlı olan insanlar da idare etmekte, herşeyde tabiat kanunlarına itaat etmeye ve boyun eğmeye mecburdurlar. Zamanın ve tabiatın müşterek mesaisi ve yardımı olmazsa hiç bir iş görülmez. Adama kendi ayağı ile devlet gelmez. Dünyada emeksiz bir gül bile koparılmıyor. Hürriyet, refah ve saadet her tarafta kanlar, meşakkatler, fedakârlıklar pahasına elde ediliyor. Vatan bir mezaristan gibi işsizlere, tembellere mesken olmuş. Bu sebeple bize kimi hasta, kimi ölmüş diyor. Bu hale nasıl tahammül olunuyor? Bu zillet ve denaatin karşısında nasıl sükût ediliyor. Milleti hasta sananlar, bir hastayı canlandırmak ve son nefesine kadar tedavi etmek insanlığın şiarı olduğunu bilmiyorlar mı? İnsan düştüğü yerden kalkar derler, bizi bu hale cehalet düşürdü. Binanaleyh belimizi doğrultmak için bilimden ve terbiyeden başka çare yoktur. Osmanlıların muvaffakiyeti, muntazam mekteplerde okuyacak ve terbiye olacak gençlerin gayretleri olacaktır. Cehalet devam ettikçe ve kadınlarımız bu halde kaldıkça, devlet ve milletin istikbali tehlikeden kurtulmaz. İşte bu hakikatleri padişaha anlatmak istemiştim, muvaffak olamadım. İçinde bulunduğumuz devrin tehlikesi ve ahalinin maarife olan ihtiyacı lâyıkıyla anlaşılmış olsaydı, bunların yapılmasında hiçbir müşkülât görülmez ve bu lâyihayı yazmağa da hacet kalmazdı. Lâyihalarımın taşıdığı fikirleri tatbik etmek büyük paraya da ihtiyaç hissettirmiyordu.

"VATAN BÜTÜN OSMANLILARIN KIBLESİDİR"

Biz, padişahı Devlet olarak kabul eden kimselerden daha yüksek, daha mahir farzetsek bile, memleketin hali ve on sekiz yıldan beri padişahtan sadır olan emirler ve kötülükler bu iddianın boş olduğunu göstermez mi? Bizim halifemizde Papa gibi sorumsuzluk sıfatı yoktur. Kanun-u Esasinin beşinci maddesi hilâfet makamı ve saltanatı kutsal göstermek için "Padişah mukaddes ve gayrı mesuldür." der. Şer'i kanunlar ve hukuk yönünden padişahın değil, her şah-

(Sonu 2014 ncü sahifede)

(POTEMKİN) ZIRHLISININ İSYANI VE SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD

ÂSİ ZIRHLI KÖSTENCE'DE TESLİM OLDUKTAN SONRA

— 5 —

YAZAN : A. CEMALETTİN SARAÇOĞLU

Boğaz'da bahriye Feriki Eşref Paşaya, Topçu Feriki Rıza Paşaya, Hademe Feriki Şakir Paşaya: 24 Haziran 321 (7 Temmuz 1905) — "Âsi Potemkin" sefinesinin dün Dersaadet'e müteveccihen hareket eylediği (!) Hocabey baş şehbenderliğinden alınan telgrafnâmede gösterilmesi hasebiyle ona göre tarassudat ve tekayyudatta bulunulması ve torpiyörların (torpiller denilmek isteniyor) tertibat ve ilkaatının (yani sulara yerleştirilmesinin) ikmâline bu gece sa'i olunması ferman buyurulmuştur.

Şifre Kâtibi: Asım

Hocabey'de Osmanlı başşehbenderinin ya bir azizliği, yahut da sadece âsi zırhlının İstanbul rotasına yol verdiğini bildirmesi üzerine, bu ihbarın Yıldız sarayında: "Potemkin İstanbul'a geliyormuş" (!) haberi şekline sokuluverdiğini gösteren yukarıdaki telâş ifade eden şifrenin Karadeniz Boğazındaki biri topçu, biri bahriyeli, üçüncüsü de hademeli olan üç paşanın ellerine ulaştığı gün Petersburg sefaretinden de baş kitâbete aşağıdaki şifre geldi:

Baş kitâbete: 24 Haziran 321 (7 Temmuz 1905) — Bugün hariciye nazırı muavinini görüp münderecatından (neyin münderecatından?) bahsettim. Müşarr-ün-ileyh Rusya hükûmeti tarafından "Potemkin" nam zırhlı isyanına her ne veçhile olursa olsun, pek yakında nihayet verileceği hakkında, hükûmet-i seniyyeyi te'min ettiğini ve mezkûr Teodor'den (Teodosya'dan olacak) hiç bir şey alamayub, bilâkis sevk etmiş olduğu bir sandal üzerine karadan ateş edildiğine oradan hareketle Hocabey'e doğru gelmekte olduğunu ve efradın beyanına göre zırhlı ecnebi sularına gitmeyeceği ve hiç bir hasarda bulunmayacağını ifade etmekle...

Petersburg Sefiri: Hüsnü

Yine o gün içinde Yıldız'a, fakat bu sefer Terkos müfrezesi kumandanlığından şu haber geliyor :

Asım Beye: 24 Haziran 321 (7 Temmuz 1905) — Mıntıka-i ubeydanemi beray-ı der ü teftiş alessabah Terkos'dan hareketle, Karaburun tarikiyle, Kilyos'a muvasalat olunarak sahil muhafazasına memur piyade müfrezelerinde görülen tekayyudat ve tarassudat derece-i mükemmelede olduğu ve Kilyos kala-i şahanesine memur topçu efrad-ı şahanesinin dahi gece gündüz top başında âmâde bir halde bulundukları görülmüş ise de, Karaburun mevkiinin Kilyos mevkiine kadar ehemmiyeti haiz bulunduğu halde tarassudun tezyidi ve tekayyüdün teşdidine dair emir vürud etmediği, mevkiinde edilen tahkikattan müsteban olmuştur. Sabahleyin saat ikide İğneada cihetine müteveccihen hareket eden "Fuad" vapur-ı hümayununun akşam saat on birde Boğaz'a doğru avdet ettiği, başkaca şayan-ı arz ve ehemmiyet bir vukuat olmadığı...

Terkos müfrezesi kumandanı:
Binbaşı Mehmed Ziya

PADİŞAHIN VEHMİNDEN YABANCILAR DA FAYDALANIYOR

Görülüyor ki, Yıldız sarayının vehimli efendisinden bu isyan olayı dolayısiyle bir külâh kapmak üzere faydalanmak isteyenler gün geçtikçe biraz artmakta-

dır. Herkes padişahın telâşını, endişelerini, vehmini körüklemek için sanki birbiriyle yarışa çıkmıştır. Devrin icabı, rejimin hususiyeti bunu emrediyor olmalı ki, hünkârın sadık (!) kulları bir pürüz, bir eksiklik görüp hâkipay-ı seniyyeye arz için adeta fırsat gözetmekte, zat-ı şahanenin teveccühünü kazanmaya gayret etmektedir.

Derken yine aynı gün içinde hademe feriki Şakir Paşa'dan bir telgraf geliyor:

Asım Beye: 24 Haziran 321 (7 Temmuz 1905) — Bugün dahi "Fuad" vapur-ı hümayunu ile Boğaz'dan Rumeli sahilini takiben ve her iki cihetteki yirmi mil mesafeyi taht-ı tarassudda bulundurarak Midye hizasına kadar vuku' bulan seyr-ü seferde, İğneada sahiline değin Boğaz'dan takriben 60 mil mesafe dahilinde hiç bir Rus harp sefinesine tesadüf edilmediği gibi "Fatih" torpiyör ve istimbotu tarafından Şile yakınlarına değin icra kılınan istikşafâtda böyle bir sefineye tesadüf olunmadığı, mezkûr sefine kaptanı tarafından verilen malûmattan anlaşılmış ve iki günden beri kemâl-i dikkatle icra kılınan tarassudatda 18 mil mesafede bulunan fener dübasından edilen tahkikatta iki seneden beri oralarda Rus sefinesi müşahede olunmadığına dair verilen te'minata nazaran "Çernek" nam İngiliz vapurunun Boğaz'dan 16 mil mesafede Rus sefine-i harbiyesine tesadüf ettiğine dair verdiği malûmatın, bir sehiv ve hata eseri olması varid-i hatır-ı çakeranem olmağla...

Büyük limanda: Hademe feriki
Şakir

Yukarıdaki şifreden faydalı sayılabilecek cihetler evvelâ "Fatih" torpiyörünün Karadeniz Boğaz'ı sularına gelip tarassud ve karakol hizmetine başlamış olması, sonra da padişahın malûm ve meşhur vehminden yalnız Yıldız sarayı bendegânın değil artık yabancıların da faydalandıklarıdır. Baksanıza, "Çernek" adlı bir İngiliz vapuru kaptan yahud mürettebatı Boğaz'dan 16 mil açıkta bir Moskof harp gemisi görmüş olduklarını padişaha jurnal etmişler; Yıldız Sarayı da işin aslını Boğaz önünden tarassud seferleri yapan "Fuad" vapurundaki hademe feriki Şakir Paşadan sormuş olacak ki, paşa yana yakıla bunun bir yanlışlık olacağı cevabını veriyor.

TARASSUT ETTİKLERİ GEMİYİ TANIMIYANLAR

Bu açıklama serisini takip buyuranlar, Moskofların "Kniaz Potemkin" zırhlısının 14 Haziran 321 (27 Haziran 1905) günü isyan bayrağını kaldırıp, onbir gün sonra, 25 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) tarihinde de Romanya sularına girerek Romen makamlarına teslim olduğunu, âsi zırhlıda bulunmuş olan bir gönüllü onbaşının kaleminden çıkan hatıralardan öğrenmişlerdir. Demek oluyor ki, bundan sonra ibretle süzeceğiniz gizli muhaberat, âsi zırhlının teslimiden sonra geçen olayları belirtecektir.

Vakıa akla ilk gelen cihet, artık âsi zırhlı teslim oldu, macera da sona erdi gerçeği olacaktır ama, ne çare ki, İkinci Abdülhamid'in bir kerre vehmi depreşmiştir, Yıldız sarayı, mabeyin erkânı, sayısız paşalar harekete geçmişlerdir. *"Muhbir-i sâdık"* için yağlı bir kuyruktan farksız bu olay, isyan sona erdikten sonra dahi, hem hazin, hem de gülünç bütün safhalariyle, istismarda devam olunacaktır. Bu arada hademe feriki Şakir Paşa hazretleri "Fuad" vapuruyla Donkişot'ı kıskandıracak, tarassud seferlerine devam buyuracak, Yıldız sarayı ile çeşitli zâtlar ve makamlar arasındaki hummalı muhabere sürüp gidecektir.

Bu hazin komedyada, yahud gülünç durumda gemicilik tarihimizin faydalanacağı tek nokta ise, isyan dolayısiyle Türk bahriyesine mensup dört torpido ve botumuzun, bugüne kadar gizli kalmış harekâtının meydana çıkmış olması, o şeametli devirde böyle korkunç ve tehlikeli bir duruma düşen İstanbul'un yani payitahtın müdafaası alanında dahi harp gemilerimizin içinde yüzdükleri iç acısı vaziyetlerinin meydana çıkıp anlaşılmasıdır.

Dediğimiz gibi 25 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) günü âsi Moskof zırhlısı Romanya'nın Köstence limanı memurlarına teslim olmuştur amma bizim sularda gülünç faaliyet, Yıldız sarayındaki engin korku bütün şiddetiyle devam etmektedir. Hattâ yukarıda bir şifresinden bahsettiğimiz Terkos Müfrezesi

Potemkin zırhlısında isyan edenlerin yakınları tevkif edilmiş ve bahriye kışlasında toplanmışlardı. Klişemiz, kışlayı ve muhafızlarını gösteriyor.

Kumandanı Süvari Binbaşısı M. Ziya Bey, bu teslim haberini henüz işitmemiş olacak ki, aşağıdaki şifresiyle hasta padişahın vehmini kamçılayıp durmayı faydalı sayar görülmektedir:

Asım Beye: 25 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) — Bu gece saat altıda Elmastepe civarında seriülhareke (yani süratli) *bir büyük vapurun görünmesine bina en istihkâmlarla Kilyos kala-i şahanesindeki kâffe-i asakir-i şahanenin bu dakikaya kadar top başında ateşe müheyya bir halde bulundukları ve Çelenkız piyade müfreze zabitinin verdiği jurnale atfen, dünkü gün saat beş buçuk raddelerinde, beyaz boyalı, iki bacalı ve iki direkli, bandırası anlaşılamıyan bir vapurun Malatra cihetinden üç mil açıkta sahile müvazi hareket ve Çelenkız hizasından istihkâma doğru tebdil-i istikametle aheste aheste cenub-ı şarkîye (Gündoğu) müteveccihen hareket ettiği, şimdi tabur binbaşısından alınan telgrafdan müsteban olmakla...*

Terkos Müfrezesi Kumandanı
Süvari Binbaşısı
M. Ziya

Yukarıdaki telgraftan bir gerçek daha meydana çıkmaktadır ki, bu da âsi Rus zırhlısını tarassuda memur makam ve zatların güya var güçleriyle gözledikleri harb vahidinin mahiyet ve şeklinden dahi tamamiyle habersiz bulundukları-dır. "Potemkin" zırhlısı evvelâ iki değil, üç bacalı idi. Sonra da beyaz renge boyanmış değil, o devirdeki bütün Karadeniz Moskof filosu vahidleri gibi göğdesi siyaha, üst kısımları ve bacaları sarıya boyanmıştı. Gayretkeş müfreze kumandanının görmüş olduğu beyaz bordalı iki bacalı vapur Romanya seyr-i sefain şirketinin İstanbul'dan geçerek Akdeniz iskelelerine ve İskenderiye'ye işlettiği "Imperatul Tragan" posta vapuru idi.

ÂSİ ZIRHLI TESLİM OLDUKTAN SONRA

Diğer taraftan âsi zırhlının teslim olmuş bulunmasından, bütün tedbirlerine, bir sürü muhbir-i sadıklarına, yarım düzine ferik paşalarına rağmen Yıldız'ın hâlâ haberi olmamalı ki, geminin teslim olduğu gün dahi padişah Petersburg sefir-i kebirini sıkıştırıp durmakta devam ediyordu. Halbuki Osmanlı imparatorluğunun Köstence'de elbetteki bir konsolosu vardı ve "Potemkin" in Romanya makamlarına teslim olduğundan bu konsolosumuzun hiç şüphesiz haberi olmalı idi. Zira teslim formalitesi bütün Köstence halkının gözleri önünde cereyan etmişti.

Bakın, Abdülhamid'in başkâtib paşası âsi zırhlının teslim olduğu gün Petersburg sefirine neler yazmakta, sefir hazretleri de ne cevherler yumurtlamakdadır :

Petersburg sefaretine: 25 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) "Potemkin" zırhlısının Kefe'den Dersaadet'e müteveccihen hareket ettiği Hocabey baş şehbender-

liğinden alınan telgrafnâmede iş'ar olunmuştur. Zikrolunan zırhlının dolaştığı Karadeniz sevahilinde müdafaasız liman larda bulunup, - gerçi müdafaasız limana kaideten taarruz edilmez ise de - mezkûr zırhlının korsan halinde olması hasebiyle kavaide tatbik-i harekât etmiyeceği derkârdır. Bununla beraber esasen Rusya devlet-i fahimesinin bir harp gemisinin bu suretle dolaşması dolayısiyle hükûmete dokunacağına ve bahusus Karadeniz'de seyr-ü sefer eden ecnebi bandıralarını hamil bulunan ticaret vapurlarının taarruza duçar ve yahud hareketlerinin sekteda r edilmesi, ecnebilerin şikâyetlerini davet edebileceğinden ve mezkûr zırhlının biran evvel elde edilmesi zımnında tedabir-i lâzime ittihazı muktezi olup zırhlı derunundaki eşhas meyanında bir kaç mürrettib ve müşevvik-i fesad olsa bile ekserisinin korku yüzünden bunlarla beraber hareket etmekte olmaları ihtimâlden bâid olmayarak, hususiyle onlara şu halde gösterilecek şiddet, me'yüsane bir surette tahlis-i giribâna (yaka kurtarmaya demektir) *kendilerini sevk edebileceğine nazaran bir an evvel elde edilerek şu gailenin izalesi zımnında onu takibe memur olan sefainin şimdilik hâkimane bir yolda davranmaları muvafık-ı maslahat ve mahaza bu iş Rusya hükûmetine aid bir key fiyet bulunduğundan mezkûr zırhlı hakkında netice te'min edecek muamelenin icrası için teşebbüsat-ı münasebe ifa ve keyfiyetin arz-ı atebe-i ulya kılınması ferman buyurulmuştur. Olbabda...*

Ser Kâtib-i Hazret-i Şehriyarî
Tahsin

İkinci Abdülhamid'in âsi zırhlıyı ele geçirmek hususunda Rusya hükûmetine adeta nasihatlar veren, yol gösteren ve bu hususta neler yapılması gerekdiğini bildiren bu acaib şifresini alınca Osmanlı sefirinin neler düşündüğünü kestirmek mümkün değilse de aynı günde, belki bu şifreyi henüz almadan, Petersburg sefirinin Yıldız'a çektiği şu şifreye bir göz atalım :

Baş kitabete: 25 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) — Kefe'den mevrud telgrafnâmede "Potemkin" nam zırhlının Novorosisk limanına doğru azimet ettiği rivayet olunuyor. Keza Novorosisk'den dünkü tarihle varid olan telgrafnâmede Karadeniz donanmasının oraya geldiği ve evvelce cenuba doğru hareket eden ve isyan halinde bulunan Potemkin nam zırhlı, mezkûr limana gelirse ahalinin hanelerinden çıkmamaları mahallî hükûmet canibinden tenbih olunduğu münderic bulunduğu ve bu babta kulları tarafından malûmat istihsali hususunda asla kusur edilmemiş olduğunun hâkipay-ı cenab-ı hilâfetpenahîye arz ve iblağı...

Petersburg Sefiri:
Hüsnü

YILDIZ'I ÇİLEDEN ÇIKARAN JURNAL

Tam bu sırada âsi "Potemkin" in Romanya'nın Köstence limanına gelmiş olduğu sarayca da haber alınmış olacak ki, şifre kâtibi Asım Bey sefire şu şifreyi çekiyor:

Petersburg sefaretine: 25 Haziran (8 Temmuz 1905) - Telgrafnâme-i âlilerinde hariciye nazırı ifadesine atfen âsi zırhlının ecnebi sularına girmiyeceği beyan buyrulmuş ise de mezkûr zırhlının ahiren Köstence'ye geldiği bu kerre arz ve ihbar olunmuş ve bu halin devamı Boğazlar hakkında bir mesele zuhuru ihtimalini derpiş ettirerek endişeyi mucib bulunmuş olması ile başkitâbet-i celileden tebliğ buyurulduğu vechile teşebbüsat-ı münâsibe ifası ile neticesinin biletraf arz-ı atebe-i ulya kılınması...

Şifre Kâtibi:
Asım

Demek ki "Potemkin" in Köstenceye gelmiş olduğunu haber veren "muhbir-i sadık" zırhlının teslim olduğunu her nedense bildirmemiş olacak ki, âsi geminin Petersburg sefirinin, Moskof hariciye nazırının aksini beyan ve iddiası hilâfına, Köstence'ye yani yabancı sulara girmiş olması Yıldız sarayını büsbütün çileden çıkarmıştır. Öyle ya Romanya sularına uğrayan bu ihtilâlci harp gemisinin Karadeniz Boğazını geçmeğe teşebbüs etmiyeceği ne malûm?..

Halbuki Yıldız sarayında, başta İkinci Abdülhamid, bütün maiyyet-i şahane, bu korkunç ihtimal karşısında fenalıklar geçirirken, "Potemkin" Romanya makamlarına teslim olmuştur bile.

Diğer taraftan âsi "Potemkin" zırhlısının teslim olmasına rağmen kaplum-

bağa yürüyüşlü "Fuad" vapur-ı hümayunuyle Boğaz medhalinde devirler yapıp, miller çiğnemekte devam eden ve tanrının günü kaç mil katettiğini, hangi noktalarda dolaştığını saray-ı hümayuna bildirip, ihlâs arzında ihmal göstermiyen yaveran-ı padişahîden hademe feriki Şakir Paşaya da şu talimat veriliyor:

Büyük limanda hademe feriki Şakir Paşaya: 26 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) — "Potemkin" sefine-i harbiyesinin Romanya hükûmetine teslim olduğuna binaen, Boğaz haricinde ve vasi' dairede tarassuda mahal kalmadığından hem kömür sarfiyatında tasarruf, hem de hava muhalefetinden muhafaza ve fakat harekete müheyya bir halde, Büyük limanda icray-ı tarassudatla iktifa olunması ber mantuk-ı emr ü ferman-ı hümayun-ı mülükâne arz olunur.

Şifre Kâtibi : Asım

Hikmetinden sual olunmayacak padişah, tedbirlerinden biri olan ve âsi zırhlı teslim olduğu için paşaya; *"Artık her şey olup bitti saraya dönün!"* denecek yerde yine Büyük limanda kalıp tarassuda devam (neyi tarassud edecek?) emrini veren bu şifrenin yazılmasına biran evvel Petersburg sefaretinden gelen şu müstacel şifre sebep olmuştur :

Baş kitâbete: 26 Haziran 321 (8 Temmuz 1905) — "Potemkin" nam zırhlının refakatinde bulunan torpiyörler (!) ile Köstence'de Romanya memurlarına teslim oldukları havadisi Petersburg'da kemal-i memnuniyetle telâkki olunduğunun atebe-i şevket mertebe-i şahaneye arz müsterhamdır. Petersburg sefiri: Hüsnü

KARADENİZ BOĞAZINA GÖNDERİLEN HARB GEMİLERİ

Artık âsi Moskof zırhlısı teslim olmuş, Petersburg'daki sarayında Çar İkinci Nikola derin bir oh çekip, geniş bir nefes almıştır amma, bu isyanın Yıldız Sarayında yarattığı hummalı faaliyet tavsayacağına büsbütün artmış, İkinci Abdülhamid'i çileden çıkaracak, hattâ delirtecek jurnaller birbirini kovalamaya başlamıştır.

Pek yakın bir bölgede, hem de bir harb gemisinde, yani Osmanlı sularına hemen intikal edebilecek bir yüzer ka'lada kanlı bir ihtilâl çıkması, vehimli padişahın beslediği müşirinden seyyar satıcısına kadar içtimaî sınıfların hepsine mensup hafiyeler kafilesi için nadir ele geçen bir fırsat sayıldı ki, pek tabiî karşılamak icab ederdi. Çünkü şimdiye kadar gözden geçirdiğimiz bir çok şifrelerde ve tarihî vesikalarda adı geçen başkâtip Tahsin Paşa'nın cumhuriyetin ilânından sonra neşrettiği hatıralarında da bizzat itiraf etmiş olduğu gibi padişah, hafiyeler tarafından kendisine takdim olunan jurnallerin doğ ruluğunu, yalanlığını pek de inceleyip sık dokumazdı. Tahsin Paşa bu hususta "hatırat" ının 61 nci sahifesinde der ki: *"Sultan Hamid bir jurnalciye yalan ihbaratından dolayı ceza verecek olursa, istihbarat şebekesinin gevşemesinden korkardı. Bu yüzden jurnalciliği takviye eden bir keyfiyyet vardı o da velev bütün ihbaratı yalan dahi olsa her hangi bir jurnalcinin ceza görmemesi idi."*

Abdülhamid'in başkâtbinin bu gerçek görüşü, Moskof zırhlısının isyanı meselesinde de bütün iğrençliği ile bir kere daha meydana çıkacaktı. Diğer taraftan amcası Abdülaziz'in tahtından indirilmesinde ehemmiyetli bir rol oynayan kendi donanmasından bile korkan, o muhteşem kuvveti otuz yıldır Haliç'in ölgün ve murdar sularına habsedip çürüten vehimli padişahı tek bir Moskof zırhlısının isyanı, âsi geminin başına buyruk bir halde tam on bir gün Karadeniz'de gezip dolaşması büsbütün ürkütecekti. Bu gerçek ise daima bulanık suda balık avlamaya alışmış, yalan söyleseler de bir ceza görmiyeceklerine iman etmiş jurnalciler için bilinmeyen bir şey değildi. Bu itibarla padişahı büsbütün korkutup kendi kirli çıkınlarını doldurmak için her fırsattan faydalanmayı beceren bu güruh, hünkârın bu ruh hâletini alabildiğine sömürmek alanında hiç bir bayağılıktan çekinmiyeceklerdi.

Nitekim öyle de oldu. Bunu da resmî vesikalara, tarihî şifrelere dayanarak açıklayacak, Moskof donanmasına mensup "Potemkin" isyanı lekesinin nasıl olup da Çanakkale sularında yatan Osmanlı donanmasına bulaştırılmaya çalışıldığını anlatacağız.

— Birinci kısmın sonu —

500 üncü yıla yaklaşan bir kurtuluş göçünün Yahudiliğe kazandırdıkları

— 12 —

YAZAN : CEMAL KUTAY

İsak Sarfetti'nin Şuvabya, Ron Şaymark, Merin, Macar Musevî cemaatlerine İbranice yazdığı mektubda şu cümleler vardı :

"— Bizlerin Türkiyeye gelişi, Allahın lutfu olmuştur. İsmailin ülkesi hayatın yoludur. Beni dinleyiniz: Musevîler dünyanın hiç bir yerinde Türkiyedeki olduğu kadar rahat edemezler. Türkiyeden Kudüs'e giden yol, altı deniz milinden sonra hep kara yoludur. Hergün Kudüs'e giden Türk ve Yahudi kafileleri vardır. Yollar emindir. Tenbellik etmeyiniz. Bizim için ümid yolu açıldı. İsmail memleketinde herkes incir ağacının altında, bağlarının lezzetinde rahat yaşar. Bu memleketin rahatı içinde kendi yarınlarımızı daha iyi düşünür, istediklerimizi yapabiliriz. Hayâlinizden ne geçiyorsa ve orada düşündüğünüzün bile anlaşılması sizleri felâketlere sürüklerse, bütün bunları Türklerin yanında yapabilirsiniz, kimse size dokunmaz. Eğer bu fırsattan istifade etmezsek bütün dertler başımıza yıkılmaz mı?"

Rozanes'in yazdığına göre bu açık çağrıdan sonra dünyanın her yerinden Türkiyeye Yahudi akını başlamıştır.

SAMUEL ÖŞKE'nin MISRALARI

İspanyadan Osmanlı ülkesine hicret eden Yahudilerin hâli cidden perişandı. Yollarda ve İberik Yarımadasından çıkmadan evvel ne kadar Yahudinin öldüğü bilinemiyordu. İspanya ve Portekiz limanları hicret için gemi bekliyen onbinlerce zulüm görmüş Yahudi ile dolu idi. İkinci Bayazıt'ın, Osmanlı donanmasına, gelecek Yahudi kafilelerini himaye emrini vermesi, muhacir kafilelerinin yolunu keserek bilhassa kadın ve çocukları esir edip satmak için yolları tutmuş olan Haçlı korsanlarını telâş ve korkuya düşürmüş, Osmanlı limanlarına geliş yolunun emniyeti sağlanmıştı. İlk gelen kafilenin içinde bulunan şair Smuel Öşke şöyle diyordu :

"Ecdadının fazilet ve âlicenablık izlerini takip eden Sultan Bayazıt, Allahın köleleri olan Hazret-i İbrahim'in zürriyetine iyi muamele etti. Bazı kralların yaptığı gibi onları huzurundan kovmadı, zulmetmedi. Eğer Sultan Bayazıt'ın mürüvveti olmasaydı İspanya, Aragon, Portekiz ve Sicilyadan kovulmuş olan Yahuda'nın bakiyyesi ve İsrail'in hatırası kaybolacaktı. Türkiye Kralı olan Sultan Bayazıt, İspanya Kralının Yahudilere hayat, güneş, ekmek, hava vermemek ve onların dinini değiştirmek

Museviler, gittikleri yerlere, kendi öz inançlarını sarsıntısız ve asliyetini zedelemeden götürebilmek için, Hiristiyanlıkdan da âdetler benimsemiş gözüktüler: Yukarıki klişede kutlanmasını gördüğümüz (kinlerin ve dargınlıkların unutulması yortusu) iki dinde de aynen var...

zulmünü öğrenince, Türklerin büyüklüğünü bir daha gösterdi, ayak basacak yer arıyan bu bîçârelere elini uzattı, kendisinin büyük, çok büyük, dünyanın yarısına hâkim beldelerine fermanlar iletti, yüksek memurlarına, valilerine, beylerine Yahudileri ezmemelerini, onları geri çevirmemelerini, haksızlık edenlerin başlarını keseceklerini bildirdi."

Samuel Öşke, manzum bir minnet şiirinde de şöyle diyordu :

"Türkiyede hürriyetin kapılarını kayıtsız şartsız açık bulursun. Yahudi burada dinini serbestçe yapabilir. Burada Cizvit papazları yok... Hiç kimse senin dinini zorla değiştirmen için zorlamaz. Portekiz'de ve İspanya'da, Fransa'da ve İngiltere'de, Macaristan ve Roma'da bizi kırbaçla ve kanımızı akıtarak Yahuvva' dan ayıran zulmün burada ismi bile yok... ESKİ'ye, aslına dönebilirsin. Örfünü, cedlerinin âdetlerini yeniden ihyâ edersin. Eski hakikatleri diriltebilirsin. Oralarda yaşarken, arkana atmıya, unutmuş gözükmiye mecbur olduğun dinine uymıyan bid'atleri itebilir, onlara meydan okuyabilirsin. İşte sana sesleniyorum: Rüyanda bile gördüğün zaman, kendi nefsine söyliyemiyeceğin ne kadar saadet düşüncesi varsa, hepsi burada, Türklerin yanında.. Koş, koş, buraya gel... Buradaki yol, bir gün seni Orşilim cennetine götürecek..."

Tarih ne kadar ibret vericidir: Türkiyeye gelen Yahudiler, Samuel Öşke'nin fala bakar gibi söylediklerine bir bir kavuştular, Osmanlı İmparatorluğunda, İki Meşrutiyette ve Cumhuriyette diledikleri gibi yaşadılar, hiç bir külfet altına girmeden bütün nimetlere enine boyuna sahip oldular, Mithat Paşanın o güzelim tâbiriyle :

"Hiç bir memlekette, hiç bir hâkim kuvvetler ülkesinde görülmemiş müsamaha ile kan vergisi, yâni askerlik hizmeti görmeden, Türk ve Müslüman unsurlar geniş hudutların selâmeti için genç evlâtlarının kanını oluk gibi akıtırken, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, nesillerini ve zürriyetlerini arttırmanın

Musevîlik ve Hıristiyanlığın müşterek tarafı, geçmişe ait safhalardaki inanç benzerliğidir: Manevî önderler, bir hayat düzeninin yaradılışı için emek vermiş gözükürler. Yukarıdaki klişede, Tabernakl mâbedinin inşasını görüyoruz.

saadetine sahip idiler. Hepsi, memleketin menabi-i iktisadiyesine hâkim oluyorlar, ticaret ve sanayii ellerine alarak, münhasıran küçük zıraatı Osmanlıların mihnet ve meşakkati haline ifrağ etmiş bulunuyorlardı. Bugün halli zarurî mesail arasında bu gayr-ı tabiî, hatta gayr-ı vicdanî tezadın bir mukadderat-ı lâyetegayyer gibi görülmesi elemâlud faciadır." dediği gerçek, yâni, Türk çocukları o geniş imparatorluğun hududlarının huzuru için canlarını verirken, bu hududlar içindeki gayr-ı Türk ve gayr-ı müslim milyonların asker olmadan, kan vergisi vermeden, rahatça ve huzur içinde üremeleri, artmaları, çoğalmaları, vatanın refah ve saadet anahtarını ellerine almaları, zengin ve dolayısiyle medenî ve bilgili bir hayat seviyesinin içine girmeleri tezadı, hâlâ devam etmektedir. Evet... Şeklî olarak alınan tedbirlere rağmen, aslında hâlâ devam etmektedir: Bugün, Türkiye Cumhuriyeti hududları içinde yaşayan ekalliyet, yâni *azınlık* dediğimiz Rum, Ermeni, Musevî vatandaşlarımızın hayat standardının, Türklerle mukayese edilebileceğini iddia edebilir miyiz? Nüfusun dağılışına rağmen gayr-ı menkullerin inkısamı, servet terakümü, yaşama standardı, hatta kültür seviyesi bakımından olan farklar kolay kolay izah edilebilir mi?

DÖRT YÜZÜNCÜ YILDÖNÜMÜNDE

1892 senesi nisan ayı, Türkiye Yahudilerinin İspanyol ve Portekiz zulmünden kaçarak, Osmanlı ülkelerine sığınışının dört yüzüncü yıldönümü idi. Türkiyedeki Yahudiler, Sultan İkinci Abdülhamid'in saltanatının on altıncı saltanat yılına rastlıyan bu özel günü törenlerle kutladılar. İstanbulda çıkan *El Tiyempo* Musevî gazetesi, bu özel gün dolayısiyle Türkçe hususî bir sayı neşretti ve şu minnet şiirini yayınladı :

Âdilin fiili himâyettir esir-i mihneti
Lutf-u ihsanı eder mazluma dâim rûyegân
Şanıdır her yerde mağdura ianet eylemek
İşte burhan-ı celili devlet-i Osmaniyan
Museviler bir zaman İspanyada mağdur iken
Terk-i din ve can ve mala müptelây-ı rûr iken
Cümlesi bîtab ve kudret ölmiye mecbur iken
Etti ibzal-i himâyet Bayazıt-i Han Velî
Gördü enva-ı avatıf cümlesi mağdur iken.

Yahudiler, yok olmak tehlikesi ile karşı karşıya iken Osmanlı ülkesinde huzur ve rahata kavuşmalarını dinlerinin ve Musa'nın bir lutfu olarak görmekte idiler. Bugün de öyledirler...

Nitekim, Mısır yahudilerinin organı olan Fransızca L'Aurore *(Şafak)* gazesinin 27 Temmuz 1917 tarihli sayısında, bütün dünya Yahudileri, Türkiyeye davet ediliyor ve Türkiyede yerleşmeleri teşvik ve telkin ediliyordu. Malûmdur ki, 1917 bizim de saflarında dövüştüğümüz devletlerin, birinci dünya savaşında mağlûp çıktıkları buhran yılıdır.

İşte bu hava içinde dünya Yahudile-

rine hitab eden bu *"Türkiyeye davet"* te şu satırları okuyoruz :

Gidin... Benî İsrail, Ben size yardım ediyorum
Orada... Şark'da galib bir memleket vardır,
Oranın semâsı lâtif, toprağı münbit,
Orayı idare edenin kalbinde ismim var
Orada, herkes, mütevazın, zayıfın aydınlıkta yeri vardır,
Orada iyi ve doğru olan daima galib gelir,
İster Saraya, ister kulubeye gidiniz,
Eğer Allah namına ise kabul olunacaksınız.
İşte, işte.. Şark aydınlanıyor,
İşte liman.. Uzaktaki gülgün İstanbul'dur.
Kudretli şehre doğru İsrail yürüyor,
Ve şükran neşdilerini duyuyor musunuz?
Ve, dün, lânetler altında kalan kimseler,
Sefil ve çıplak olarak İstanbula girdiler,
İlk defa olarak işitilebildi :
"— Siz muhacirsiniz... Safa geldiniz!.."

Yahudiler, yok olmaktan kurtulmanın son ümidi olarak Osmanlı ülkelerine sığınmış olmanın dört yüzüncü yıl dönümünü, 1892 de kutlamışlardı: Bugün, bu kutlamanın üzerinden yetmiş üç yıl daha geçti. Çeyrek yüz yıl sonra, Benî İsrail'in Osmanlı topraklarını vatan yapmasının beşyüzüncü yılı dolmuş olacak...

Bugün de bir çok Museviler, dünya Yahudiliğinin, Türk bayrağının hâkim olduğu yerlerde böylecesine hür yaşama ve hertürlü haklara sahip olma imkânı varken, neden, bunca fedakârlıklar altına girip *"başka bir devlet"* aramasının hayreti içindedirler. Hakikat budur: Osmanlı imparatorluğunun, Cumhuriyete devrettiği insanî, beşerî, hatta ırkî müsamaha ve şefkat içinde, hiç bir akalliletin kendisine "başka bir devlet" arama külfetini mantık tavsib edemiyor... Acaba böylesine hakikate karşı taraf mukabele edebilmiş midir? Şükranını ödiyebilmiş midir?

Her karış toprağı, TÜRK KANI ile yuğrulu şu mubarek ülkede, TÜRK'ün sahib olduğu yaşama hakkı ve seviyesi ile gayrının kıyaslanması, bu suale açık ve sarih cevap olmıya yeter.

Bu mukayeseleri yapabildiğimiz gün, bu ülkenin kimler sahipleri, kimler bekçileri, gerçekten düşünmiye değer...

— Birinci kısmın sonu —

KAYBETTİĞİMİZ DÜNYA

Önümüzdeki sayısı ile ikinci neşir yılını tamamlıyarak, BEŞİNCİ cildine başlıyacak olan mecmua nız, ihtisas dalında vatanın en yetkili şahsiyeti olan üstad Mehmet Ali Kâğıtçı'nın, İberik Yarım adasındaki gezisinin ibretli tesbitlerini takdim edecektir: Orası, İslâm âleminin medeniyete ulaştırdığı diyâr olarak, bugün bizim için (kaybedilmiş dünya) dır... Amma öyle bir dünya ki, Hiristiyanlık taassubunun bütün direnme ve didinmelerine rağmen, görünürün altındaki engin varlık olduğu gibi duruyor. Anlıyabilenlerin, görebilenlerin, kıyaslıyabilenlerin teşhis ve mukayeselerine kavuşabilmesi şartiyle...

İşte, değerli ilim adamımız bu çetin vazifeyi, kendisine hâs örnek ihata ve tesbit kudreti ile, neslimizin önüne çıkarıyor. Ah, bizim gafletlerimiz!.. Öz kaynaklarımızı unutma ve inkâr fırtınası içinde avâreliklerimizin temel derdi olan hafızasızlığımız...

Önümüzdeki sayıda başlıyacağımız bu yazı serisi ile, kaybettiğimiz dünya'da ibretli bir dolaşma yapacağız.

TÜRK ANA VATAN'ında SAHTE BİR DERVİŞ

Tam yüz sene önce, Orta - Asya'da İngiliz - Rus nüfuz mücadelesinin ibret ve merak dolu sahneleri

Çetin yolculuğun dönüşü, Londra'da heyecanlı karşılama ile son buluyordu

— 12 —

İNSAN KEMİKLERİNDEN İŞARETLER

Çevremizde oldukları söylenen Teke Alamanlarını varlığımızdan haberdar etmemek için hiç ses çıkarmıyorduk. Gece yarısına doğru çöl'ün içine girmiştik. Altımızdaki kum öyle kaygandı ki, elimizdeki kalın sopalar bile bizi ayakta tutmıya yetmiyordu. Sabah olunca, gördüğümüz manzaradan ürkmemek mümkün mü idi Yarabbi!.. O ne heybetli, fakat ne korkunç manzara idi: Bir kum deryâsının içinde idik. Bembeyaz, bazı yerleri pırıl pırıl sarılaşan bir kum denizi... Bir ot tanesi bile yoktu. Hattâ bir ses ve hareket belirtisi bile yoktu. Kuş uçmuyordu. Böcek ötmüyordu. Nefesimiz kesilmişti. O gece yine sabaha kadar yürüdük. Burasına *Adam Kırılgan* yâni insan öldüren diyorlardı. Etrafımızda gördüğüm manzara beni dehşetten titretti: Gelip geçenler, ağarmış insan kemiklerinden yollara işaretler dikmişlerdi. Hakikaten de, o kum denizi içinde ele alınacak başka bir şey de yoktu: Kum dalgalarının nerelerde bazen insanları içine alıp yuttuğunu gösteren kum çukurlarını, burada can vermiş olanların kemikleriyle işaret etmek... Bu, ölenlerin canlarının bedeli idi.

Suyumuz bitmiye başlamıştı. Öyle sıcak vardı ki, kırbağalarımızdaki su, kendiliğinden buharlaşıyordu. Hepimizin üzerinde derin bir hâlsizlik belirmişti. Dördüncü gün, hepimiz titriyor, adetâ yere basamıyorduk.

HACI OBAN'dan BUHARAYA

Rikistân çölünü aşıp, Türklerin kendisine büyük değer verdiği Hacı Oban'ın mukaddes addedilen kabrini ziya-

ret edip Hâk-i Emîr köyüne erişmiştik ki, Teke Türkmenlerinin bizden sonraki kafileyi vurdukları haberi geldi. Büyük bir felâketten kurtulmuştuk. Burada Gümrük memurları bizi sıkı bir muayeneden geçirdiler. Duyduk ki, aslen Alman olan iki seyyah, sahte kıyafetle ve isimle buradan geçerken yakalanmışlar ve akibetlerinin ne olduğu bilinemiyormuş.

İslâm âleminin büyük merkezlerinden birisi olan Buharay-ı Şerîf şehrine Mezar Kapısı adı verilen kale geçidinden girdik. Hüseyin Halife tekyesine misafir olacaktık. Hüseyin Halife, Buharanın en benâm ve tanınmış ilim adamlarındandı. Hâlen tekyenin postnişinliğinde hafidi bulunuyordu. Çok muhterem bir insandı. Hayatımda az ibadet yerinde bu kadar ulvî bir din havası gördüm. Taassubdan uzak bir manevî hayat hâkimdi. Başında beyaz bir imame ve beyaz meşlah olan şeyh ile dini sohbetler yaptım. Bana tahsis edilen oda âlim ve fazıl bir Molla ile Hacı Salih'in hucreleri arasında idi. Ertesi sabahtan itibaren Buharayı gezmiye başladım. Burada, mazi ve tarih yanyana, her adım başında kendisini hissettiriyordu.

Buhara çarşısı bende hayret uyandırdı: Çerçi, sarraf, kitapçı, kuyumcu, çilingir, bakkal, şekerci, çaycı, tuhafiyeci, astarcı, kumaşcı her birinin kendisine mahsus bedesteni var. Her esnafın ve çarşının bir aksakalı vardı.

Yollarda gördüğümüz insanların çeşidli kıyafetleri, bana adetâ bir dünya panayırı önünde olduğum intibaını veriyordu. Türkistandaki bütün ırklar ve kavimler, burada toplanmışlardı. Çarşıdaki hareket o kadar fazla idi ki, insan selini takip etmek zordu. Bunu, ticaret sahasının darlığına olduğu kadar, çevredeki insanların göçebe hayatı içinde aramak mümkündür. Çünkü binlerce Kırgız hergün buraya geliyor, alışverişini yapıyor, fakat kalmadan dönüyordu. Buharanın ipekten daha yumuşak ve fakat inanılmaz derecede sağlam kâğıdı ile sanatkârâne küçük bıçaklarından aldım.

Buharanın Yeşil Çay'ı çok meşhurdu. Çaycılar hoşsohbet adamlardı. Çeşid çeşid meyve ağaçlarının altında çaylarını içen halk, tarih destanları, dinî hikâyeler de dinliyordu. Geldiğimiz gün, meşhur Şeyh Bahaüddin Nakşibend'in zikir ve mukabele günü idi. Milâdın 1388 tarihinde irtihal eden bu çok kıymetli ve büyük din ve felsefe şahsiyeti, Buharanın iki saatlik ilerisinde medfun bulunur. Merkadini, dünyanın her tarafından müttekî Müslümanlar ziyarete gelirler. Kabrin üzerinde bir kaç koç boynuzu ve bir bayrak ve Mekke'den gelmiş bir haliçe vardır.

Buhara'da iki yüz kadar cami, seksen kadar Medrese vardı. Buhara'da, dünyanın hemen hemen bütün Müslüman diyarlarından gelmiş beş binden fazla talebe okuyordu. Ne yazık idi ki, bu talebeler, müsbet ilimlerden uzak ve sadece kelâmî bahislerle meşgul idiler.

Semerkand'ın harabe halindeki kalıntıları arasında duvar minyatürleri... Sahte Derviş, bunlarla meşgul olamamanın acısı ile uzun uzun yakınır...

Tarih ve edebiyatla uğraşmak hoş karşılanmıyor idi.

Burada sayısı yirmi altı olan sahaflarda öyle el yazması kıymetli kitaplar vardı ki, bunların bir benzeri dünyada yoktu. Fakat bunları alacak param olmadığı gibi benim gibi bir dervişin bu kitaplarla olan alâkasının uyandıracağı şüpheden de çekiniyordum. Buharadaki onbeş günüm sonunda Semerkand'e harekete karar verdim. Artık benden çok şüphelenmiyorlardı. Merkebimi satarak, iki tekerlekli Hokand arabalarıyla yola çıktık. Hacı Salih ve Hacı Bilâl yanımda idiler. Semerkand, Buharadan sonra Hanlığın en büyük iki şehrinden birisi idi. Beşinci gün, Hıtay ve Kıpçık oymaklarının yaşadığı sık ormanlık bölgeden geçerek Semerkand kapılarına geldik.

SEMERKAND VE HERAT ÜZERİNDEN DÖNÜŞ

Semerkand'ın Avrupa'da, Orta - Asya beldeleri içinde çok meşhur olmasının sebebi, bu tarihî belde için hakikatten fazla efsanelerin yayılmış olmasıdır. Şark cihetindeki büyük dağ üzerinde çobanların pîri olan Şubatana'nın türbesi var. Şehrin etrafındaki eski devirlerden kalan harabeler beldeye öylesine bir mehabet vermektedir ki, insan burada geçmiş zamanların kendisini istikbal ettiğini görür. Benim Semerkand'de geçirdiğim günler, bu tarih bakiyyelerinin içinde geçti. Burada, benden şüphelenen çok kimse bulunmadı. Şehirde Timur'un kabri ile onun pîrî olan Mir Seyyit Berkok'un kabri hergün binlerce ziyaretçi tarafından tavaf ediliyor. Burada Ceylan derisi üzerine yazılmış bir Kur'an-ı Kerîm var ki, kıymetine behâ biçilemiyor. İslâmiyeti buraya yerleştirmek için gelen Kureyş'den Şah-ı Zinde'nin kabri üzerindeki çiniler, daha yeni konulmuş gibi pırıl pırıl parlamaktadır. Uluğ Bey medresesi ve rasathanesini hayranlıkla seyrettim.

Ayrılmak zamanı gelmişti. Artık Avrupa gözümde tütüyordu. Semerkand'de daha bir müddet kalmamda bir de şöyle tehlike vardı ki, Hivye ve Buhara hanlıkları arasındaki muharebenin son ve kanlı safhasının burada cereyan edeceği kulakdan kulağa söyleniyordu. Rusların telkinleri, propogandaları ve tahrikleri ile bu iki Türk Hanlığı birbirini yiyip bitiriyordu.

Arkadaşlarım bana Karşi şehrinde bile kalmadan Ceyhun'un sağ sahiline geçmemi tavsiye ettiler.

Burada, Esrarî Türkmenleri sâkindi ve bunlar, misâfirperver, âlicenâb insanlardı. İçimde, İrandan ayrılışımdan beri benimle kader birliği yapmış ve her derdimi paylaşmış olan Hacı Bilâl ve Hacı Salih'e şahsiyetim ve kimliğim hakkında hakikatı söylememiş olmanın azabı vardı. Fakat düşündüm ki, bu hâlis, hakikî Müslümanlara, hislerini ve düşüncelerini bu kadar temiz duygularla paylaştıkları Hacı Reşid'in, aslında bir Macar Hiristiyanı olduğunu söylemiş olsaydım, insanlığa karşı hisleri ve itimadları kaybolacaktı. Buna gönlüm razı olamadı. Gözleri yaşlı kendilerini kucaklayıp ayrılırken içim hicran dolu idi.

TAHRANA DÖNÜŞ

Bu dönüş seyahatimde bana candan yol daşlık eden Kongırat Türklerinden Molla Uşşak isimli saf, merd ve temiz insanı hayatımda unutamam. O beni, Mekkeye giden Hacı Reşit Efendi olarak biliyor ve bana böylece inanıyordu. Özbek ve Türkmenlerin içinden geçerek, eski ismi Nahşeb, bugünkü adı Karşi olan büyük şehre yedi günde geldik. Burada, el sanayii çok ileri idi. İmâl edilen bıçak, kaşık ve gümüş, altun madenlerini tahta üzerine işlemeli ev eşyasına hayran kalmamak mümkün değildir.

Buradan ayrılarak ve daha çok geceleri yola devam ederek Kerhi şehrine eriştik ve Ceyhun'a kavuştuk. Herat'a bizi iletecek olan kervan iki gün sonra gelecekti. Bu beklemeden istifade edip, Kızıl Ayak ve Hasan Menkdi Esrarî Türkmen oymaklarını ziyaret ettik. Çok misafirperver olan bu Türkler bize çeşidli ikramlarda bulundular. Kadınları o kadar güzel ve zarif idi ki, hayret ettim. Burada bir Mezar-ı Şerif vardı ki, halkın inancına göre, Hazret-i Ali burada medfun bulunuyordu. Güyâ Sultan Sencer, rüyâsında burasını görmüş ve kazdırıldığı zaman *(Burası, Ebû Talib'in oğlu sehabe-i peygamberi Ali'nin merkadidir.)* ibaresi yazılı büyük bir beyaz taş çıkmış

imiş. Bütün bunlar, Türklerin, Hazret-i Muhammedin ailesine olan büyük, sonsuz, ebedî ve sağlam hürmetinin işâret ve nişâneleri idi.

Andıhuy ve Meymene şehirlerini geçerek Herat'a vasıl olabildik. Çok yorgundum. Fakat artık Afganistanda idim. Buradan İran'a ve Osmanlı Padişahının ülkelerine girebilmek sadece zaman meselesi idi. Nitekim öyle oldu.

LONDRADA KARŞILANIŞ

Tahran'a geldiğim zaman ilk işim, Osmanlı sefiri velinimetim Haydar Efendi Hazretlerini ziyaret etmek oldu. Fakat onu bulamadım. Başka bir vazife ile ayrılmış, İstanbula dönmüştü. Yerine daha sonra Maarif Nezareti mektupçusu olan İsmail Efendi tâyin edilmişti. Bu zat da bana alâka gösterdi ve ikramlarda bulundu.

Tahran'da benim öldüğüm zannediliyordu. Sağ olarak dönüşüm, büyük alâkayı celbetti. Artık, hakikî hüviyetimi saklamak için sebep kalmamıştı. Kim olduğum anlaşılınca, İran Şahı Nasırüddin Hazretleri de beni görmek arzusunu gösterdi. Şahı ziyaret ettim. Maceramı büyük bir merakla dinledi. Buharaya Hiyve, Hokand hadiselerini kendisine benim kadar sadakatle ve doğru kimsenin anlatmadığını söyledi. Dördüncü rütbeden bir Şir-i Hurşit nişanı verdiler ve hatıralarım Londra'da tab'edilirse bir nüshasının kendisine gönderilmesini irade ettiler.

Tahrandan en emin vasıta ile ayrıldım ve Osmanlı Padişahının ülkesinden emniyetle geçerek İstanbula vasıl oldum. Maceram dolayısiyle, artık, büyük misafirperverliğini gördüğüm ve senelerimi huzurla geçirdiğim bu dünya güzeli şehirde fazla kalamazdım. Talîim yâver oldu: Üç saat sonra kalkacak bir vapura binerek Köstenceye hareket ettim. Peşteye, vatanımın merkezine vardığım zaman benim ve ailemin saadeti sonsuzdu.

Ancak bir kaç gün dinlenebildim ve bana, bu tehlikeli, fakat büyük bir vazifeyi ifa imkânı veren seyahatı temin eden İngiltere Coğrafya Cemiyetine raporumu vermek üzere Londraya hareket ettim. Hayatımdan endişe eden dostlarım,

İslâm Hoca. Sahte Derviş'in Maceralı seyahatinde Hiyve Sadrıazamı idi ve Vambery'yi "Reşid Efendi" olarak benimsiyenlerin içinde o da vardı!..

beni büyük bir şevk ve neş'e ile karşıladılar. Üç ay süren mesaim sonunda verdiğim raporla, Orta - Asya için medenî dünyanın bildiklerinde yeni bir devir açılıyordu.

Hayatını hakikatlere vakfetmiş bir ilim adamı için bu netice, çekilen mihnetler ve istirabları unutturacak kıymette idi...

— S O N —

İkinci Meşrutiyetten Günümüze Kadar :

SİYASİ CİNAYETLER

İrticaı bastıran öncü kuvvetlerin kumandanı

Binbaşı Muhtar Beyi, Harbiyede geçit töreninde öldürdüler

YAZAN : CEMAL KUTAY

ÜMİD OLAN BİR İSİM

1908 İkinci Meşrutiyet inkılâbından önce, Ordu'nun genç kurmayları, hemen hemen, merkezi Selânik olan "ÜÇÜNCÜ ORDU" da toplanmıştı: Sultan Hamid'in gayesi, temsil ettiği ferdî istibdad sistemine karşı baş kaldırabilecek olan unsurları "bir arada" toplamaktı. Başlarına, şahsına ve rejimine bağlılığına inandığı bir şahsiyeti göndererek, toptan bir kontrol kurabilmekti: Hademe feriki o meşhur Tatar Şakir Paşa, Manastır postahanesi merdivenlerinde can veren Şemsi Paşa, Müşir Osman Paşa, hepsi bu politikanın birer tatbikatçısı idiler ve büyük bir hassasiyetle işliyen hafiye kadrosu, kimlerden korkulabilecekse, onları bu mutemed paşaların titiz takibi önüne sürüyordu: Enver, Niyazi, Eyüb Sabri, Şefik, Cafer Tayyar, İsmail Hakkı, Ali Fethi, Mustafa Kemal, Eşref, Nuri, Ali Fuat, Kâzım Karabekir, Sadık isimleri arasında bir de "Binbaşı Muhtar Bey" vardı ki, hakkındaki dosya, Yıldız sarayının akla durgunluk veren vehmi ile, korkunç bir anarsist için düzenlenecek hacmı bulmuştu: Muhtar Bey, daha Harbiye sıralarından müsecccel "hürriyetçi" idi. 1877 de İstanbulda doğmuştu. Babası meyve gümrüğü nazı-

Binbaşı Muhtar Bey... Otuzbir Mart ayaklanmasını bastıran öncü kuvvetlerin başında İstanbula girmişti. Mazisi ile istibdadın mimlediği genç hürriyetçi idi. Asıl vazifesine döneceği gün gözönünde öldürüldü.

rı Emin Efendi idi. Galatasarayın orta kısmını bitirdikten sonra Harbiyeye girmiş, 1903 de, yirmi altı yaşında iken erkân-ı harb sınıfının birincisi olarak yüzbaşı rütbesiyle orduya katılmış, Manastırda eşkiya takibine memur edilmiş, gösterdiği yararlıkla kolağası olmuş, Fransaya gitmiş, dönüşünde merkezi Edirnede olan İkinci Kolordu Erkânı Harbiyesinde çalışmış, daha sonra İstanbul Harbiye mektebine tâbiye hocası, bir müddet sonra da Bağdad'da açılan Harbiye mektebine müdür olmuştu. Bu kısa zaman içinde fikirleri, eserleri, seciyesi, vatanperverliği ile orduda büyük bir şöhret yapmıştı. Sultan Hamid, Hicaz valisi Osman Paşanın raporu üzerine Muhtar Beyi, gözönünde olması için Selânik ordu merkezine naklettirmiş ve 10 Temmuz 1908 İkinci Meşrutiyet inkılâbından bir hafta evvel de, hakkında tanzim edilen bir istintak dosyası dolayısiyle İstanbula davet edilmiş, fakat inkılâb hazırlıklarının içinde olan Muhtar Bey, gelmemiş, Enver, Niyazi ve Eyüb Sabri Beylerin "dağa çıkış" hareketlerini düzenlemek üzere izini kaybettirmişti.

1908 inkılâbı, Muhtar Beyi bir ümid adı olarak bulmuştu: Ordunun politikanın hiç bir tecellisi içinde olmamasını şiddetle müdafaa eden Muhtar Bey, bütün câzip teklifleri reddederek, vazifesi başından ayrılmamıştı. Sadık Bey'le, İttihad ve Terakki'nin diğer asker unsurları arasında anlaşmazlık çıktığı zaman, Muhtar Bey, Meşrutiyetin müessese ve fikriyatıyla Parlamanter ve Demokratik bir sisteme bağlanarak inkılâbı başarmış olanların istisnasız eski vazifelerine dönmeleri ve bunun bir misaka bağlanarak millete ve dünyaya bildirilmesini teklif etmiş, çeşidli sebeplerle gerçekleşemiyen bu teklifinin inkisarı içinde Edirnedeki vazifesi başına dönmüştü.

Otuz bir mart karşı ihtilâline kadar...

AFFEDİLMEYEN VE İSTENMİYEN ADAM

Otuz bir Mart ayaklanması, 10 Temmuz 1908 Meşrutiyet inkılâbına ait ne varsa, hepsini topyekûn imha ve tasfiye gayesini güdüyordu. Eserleri ve şahsiyetleri ile...

Bu sebeple de, Muhtar Bey, affedilmiyen ve istenmiyen isimlerin içinde ve başında idi. İstanbul, ateş ve kan içinde kalıp "İ s t e m e z ü k" havası, Yeniçerilere rahmet okutacak şiddet ve taassubla hâkim olunca, şahsî hissi ne olursa olsun, bütün vatanseverler ve hürriyetçiler elele verdiler: Muhtar Bey, Mahmut Şevket Paşaya ilk müracaat edenler arasında idi. Edirnedeki kuvvetleri hemen tanzim etti ve HAREKET ORDUSU adını alan tedib kuvvetlerinin öncüsü olarak Edirneden hareket etti: O, Ayastefanos *(Yeşilköy)* e geldiği zaman, asli kuvvetler daha Edirneye varmamışlardı. Ayastefanos'ta, Yat klübü merkez olarak ele geçirip yerleşen ve İstanbuldan gizlice kendisine katılanlarla kuvvetini arttırarak, önce gericilik hareketinin pâyitaht sınırları içinde kalmasını temin eden Muhtar Bey, Mahmut Şevket Paşadan, Hüseyin Hüsnü ve Pertev Paşaların gelmesinden sonra İstanbula ilk girecek kuvvetlerin başına geçmesi emrini aldı.

Sultan Hamid'in Başkâtibi Ali Cevad Bey, hatıratında bu safha için şöyle der:

"Ben, Sultanahmed meydanına, Harbiye Nazırı Ali Rıza ve Birinci Ordu kumandanı Mahmut Muhtar Paşaların azlediliklerini, bu kumandanları istemiyen ve kendilerini öldürmek için arıyan ihtilâlci askere tebliğ için gittiğim zaman, o hengâme içinde, kıyafetini tebdil ettiği anlaşılan bir kişi avdet sırasında yanıma doğru yanaştı ve arabamın basamağına doğru abanarak kulağıma doğru fısıldadı :

"— O mel'unlardan birisi Ayastefanos'a gelmiş, şehre yürüyeceklermiş. Kasem ederim ki ilk gireni şu tabanca ile temizliyeceğim. Siz kendileriyle muhabere ediyorsunuz, tebliğ ediniz."

Verecek cevap bulamadım; tehevvürle söylenerek bıraktı, gitti. Ayastefanos'da kim veya kimlerin toplandığını öğrenmek istedim ki, bunların başında, ismi ve fealiyeti Meşrutiyet inkılâbına tekaddüm eden günlerde de alâkadarlar arasında sık sık geçen binbaşı Muhtar Bey'in bulunduğunu ve şehre ilk girecek kuvvete mumaileyhin kumanda edeceğini istihbar ettim. Fuzulî yere tehevvürle, bilhassa mazide cereyan etmiş hadisatın

kin ve gayzı ile kardeş kanı dökülmesi ihtimaliyle dilhûn ve perişan oldum. Endişemi hanemde gizlice ihtifa etmiş olan sabık Harbiye Nazırı Alî Rıza Paşaya izhar ettiğim zaman müşarünileyha büyük bir teessürle çok kan dökülüceğinden endişe ettiğini söyledi. Bu endişeyi zat-ı şâhaneye arza ne cesaret, ne de imkân buldum."

MUHTAR BEY ÖNCÜ KUVVETLERİN BAŞINDA ŞEHRE GİRİYOR

Tarihlerimizin kendisine "HAREKET ORDUSU" adını verdiği Rumeliden, sadece nizamî askerlerden değil, gönüllülerden de katılan kuvvetler, Ayastefanos (Yeşilköy) de toplandığı zaman, binbaşı Muhtar Bey harekete hazırdı. Mahmut Şevket Paşadan, daha çok zaman kaybedilmemesini rica etti ve askerlerini tren hattının iki tarafına yayarak, bir taraftan da, o zaman evlerle çevrilli sahil yolunu tutarak Makriköy *(bugünkü Bakırköy)* e doğru ilerlemiye başladı. Samatyaya kadar fiilî bir mukavemetle karşılaşmadan şehrin varoşlarına giren Muhtar Bey, ilerleyişi sırasında, her tarafta gizlenmiş olan bilhassa "mektepli" genç zabitlerin katılmasıyla süratle Sirkeciye kadar geldi, Galata köprüsünü geçerken kısa zamanda kırdığı bir mukavemete maruz kaldı. Aldığı haberler, Taksim kışlasını, Taşkışlanın ve Yıldız çevresinin asî kuvvetler tarafından tutulduğunu bildiriyordu.

31 Mart ayaklanmasını bastırmak için gelen Hareket Ordusu öncülerinden Binbaşı Muhtar Bey ve diğer şehit arkadaşlarının gömüldükleri yerde inşa edilen ve Hürriyet-i Ebediye tepesinde 23 temmuz 1911 yılında açılış töreni yapılan âbidenin o zamanki resmi.

Muhtar Beye muavinlik eden Fuat Bey *(rahmetli Rize mebusu, Tayyare Cemiyeti reisi Fuad Bulca)* kendilerine, daha fazla ilerlememelerinin ve Taksim - Harbiye arasında, bilhassa şahıslarını hedef tutan pusuların kurulduğunun bildirildiğini, fakat Muhtar Beyin bu ikazları dinlemiyerek, Taksim kışlasını kuşattıktan sonra Maçkaya doğru bütün çevreyi kuşatma kararında olduğunu, bu kararını da derhal tatbik mevkiine koyduğunu söyler. Nitekim, Âyân ve Mebusandan müteşekkil olan Millî Meclis, Muhtar Beyin üç gün evvel karargâh olarak kullandığı Yeşilköydeki Yat Klübde, Sultan Hamid'in kaderini müzakereye başladığı zaman, Muhtar Bey, Mahmut Şevket Paşaya Yıldız'ı kuşatmak için müsaade istiyen telgrafını çekmiş bulunuyordu.

İSYANIN BASTIRILMASINDAN SONRAKİ PUSU

Mahmut Şevket Paşa, Muhtar Beye yardımcı olarak miralay Galib Beyle *(rahmetli general Galib Pasiner)* binbaşı Enver Bey *(Harbiye Nazırı merhum Enver Paşa)* yı göndermişti.

Ayaklanma malûm şekilde ve Taşkışla, Taksim kışlasının sukutlarıyla sona ermişti. İstanbulda örfi idare ilân edilmişti. Mabeyn Başkâtibi Ali Cevad Beyle, sabık Harbiye nazırı Ali Rıza Paşa nın endişeleri, Muhtar Beyin cesareti ve karar isabeti sayesinde daha kanlı facialara sebep olmamış, asî askerler, hayal kırıklığı içinde silâhlarını bırakmışlardı. Muhtar Beyin ismi, gazetelerin başsütunlarında ve halkın şükranında ve hafızasında idi.

Divan-ı Harb ayaklanma tahkikat dosyalarını eline almış ve İstanbulda sü-

Şehit Muhtar Beyin cenazesi, Meşrutiyet inkılâbını koruma ahdinde olan hürriyetçilerin heyecanlı gösterilerine vesile olmuştu. Bugün, Taksim'in büyük caddelerinden birisi Muhtar Beyin ismini taşımaktadır...

kûn avdet etmişti. Muhtar Bey, kuvvetleriyle beraber Edirneye dönmek hazırlığındaydı. Onun, kendi öz duyguları içinde vazifesi bitmişti. Artık herşeyin normale döndüğünü, bilhassa gayr-ı Türk ve gayr-ı müslim unsurların kesif olarak yaşadığı Beyoğlu - Tatavla semtleri arasında göstermek için, şehre ilk girmiş emrindeki kuvvetlerin başında vedâ yürüyüşü yaptırmak üzere, 1909 nisanının 26 ncı günü askerlerinin başında Taksimden yola çıkmıştı.

Askerler, önlerinde alay bandosu, Sürp - Agob kilisesinin istikametine gelmişlerdi ki, sokağın dar aralığında pusu kurdukları anlaşılan kaatillerin yaylım ateşi, atı üzerinde olan binbaşı Muhtar Beyi açık hedef yapmış ve çok sevilen, bu değerli, merd, vatansever genç zabiti, otuz ikinci baharında, bir inkılâb şehidi olarak toprağa düşürmüştü. Ortalık bir ânda karışmış, Fuad Bey ve Naim Bey, ateşin geldiği istikamete cesaretle atılmışlar ve kaçma fırsatı bulamıyan sonuncu ateş edeni yakalamışlardı. Divan-ı Harb önüne çıkarılan sonuncu kaatil, diğerlerinin isimlerini vermiş, dört kişi olan kaatillerin hepsi ele geçmişti. Bu, iki tarafın yaptığı müsademe sırasında vukua gelmiş ölüm değildi: Kasdî, Muhtar Beyin şahsını hedef tutmuş cinayetti.

BİR ABİDENİN TEMELİ

Muhtar Beyin beklenilmiyen ölümü, büyük teessür yaratmıştı. Ona ve kendisiyle beraber can vermiş iki arkadaşına hazin bir tören yapıldı.

Bugün, *Hürriyet-i Ebediyye* olarak anılan Şişlideki anıt, Mimar Muzaffer Bey tarafından Muhtar Bey ve şehid arkadaşları için hazırlanmıştı. Hadiseden iki yıl sonra, 1911 yılı 23 Temmuzunda açılış töreni yapılan anıt, bugün, bağrında yatırdığı Mithat Paşa, Talât Paşa gibi değerlerle bir Panteon hüviyeti taşıyor...

RESİM ve MEDENİYET **Bizim ilk resimli mecmuamız, kendisine "Musavver Medeniyet" adını vermişti. Resmin, yeni buluşlar arasında yer aldığı 1290 (1873) senesinde, klişelerinin nefaseti bugün de gıbta uyandıran "Musavver Medeniyet" in ilk sayısının başlığını görüyoruz.**

Sultan Aziz devrinde gazetelerimizin tirajları

YAZAN : İBRAHİM HAKKI KONYALI

DOKSAN ÜÇ YIL ÖNCE

Sultan Abdülaziz'in son yıllarında İstanbulda çıkan gazetelerin her nüshasından iki para (Gümrük) alınması tasarlanıyormuş. En çok satışlı gazetenin günlük baskı sayısı üçyüzü geçmiyormuş. Bu tasarlama üzerine İstanbulda çıkan resimli *Medeniyet* mecmuası, 6 Ramazan 1261 tarihli ve 46 sayılı nüshasında biraz mizaha kaçan zarif ve nükteli bir yazı yazmıştır. 93 yıl önceki yazı dilimize bir örnek vermiş olmak için aynen aşağıya alıyorum :

Gazetecilerin işi fena!

Sanki İstanbul gazetelerinin düşüncesi azdı da şimdi bir de resim (vergi) belâsı çıktı!.. Biçareler gece gündüz bir taraftan mürettiplerin, makinecinin, müvezzilerin aylığı, bir taraftan da gazete için sermaye düşünürken, şimdi bir de her nüshadan iki para gümrük alınacakmış!.. diye lâf çıkmasın mı? Bakalım biçareler nüsha başına iki para kazanabiliyorlar mı?.. Artık, işte biçarelerin elleri ayakları dona kaldı...

İstanbulun sair gazetelerini bırakalım da Türk gazetecilerinin haline bakalım! Bunların hemen hepsi kâğıtçıya, matbaacıya, müvezzie, muharrire, mütercime, mürettibe, makineciye, falana filana, elhasıl her bir yere borçludurlar. Ekserisi de işlerini yalancılıkla, dolandırıcılıkla yürütebilirler.. Ama siz diyecek-

siniz ki, canım bunlar her vakit milletten çok para kazanıyoruz diye teşekkür ederler.

Evet öyle ya!.. Onlar öylece sağa sola bol bol teşekkür ederler. Siz de onlara inanırsınız.. Vay vay vay!.. Onların öyle şuna buna teşekkür edişi, aç adamı yemeğe dâvet ettikleri vakit açlıktan ağızının koktuğuna bakmayıp dişlerini karıştırarak:

"— Teşekkür ederim, afiyet olsun, bendenizin karnı tok.." *demelerine benzer.*

İşte azizim, gazetecilerin halini biliniz. Çünkü hepsi birer kere yumurta gibi dişe vurulup muayene olunmuştur. Bunların halini bilseniz, siz de gülersiniz..

Meselâ biri bir yeni kundura giyse, ötekileri:

"— Falan arkadaş bir kundura bulmuş, acaba birinin ayağı mı kırıldı?" *der. Hele bunların yazlık, kışlık esvap lâfları, lûgât kitaplarında bile yazılı değildir.*

DAMGA RESMİ ALINIRSA GAZETECİLER NE OLUR ?

Şimdi Türk gazetecilerinin alelûmum hali bu vaziyette olmakla, bundan şunu anlatmak isteriz ki, bunlar böyle gazete başına iki para değil, günde elli, altmış para bile vermeğe kudretleri yoktur.

Vakıa, geçenlerde biri çıkmış, bol bol doğruyarak bir istatistik yapmış da yevmiye neşrolunan gazeteler üstüste biner nüsha sarf olunmaktadır! diyordu. Fakat işin iç yüzünü biliriz!.. O adamın gazetenin günde bin adet dediği iki yüzelli, üç yüz tane vardır. Hem buna da nail oluncaya kadar göbekleri çatlamıştır!..

Şimdi bu yolda sahihen üçyüz olan yevmiye nüshalardan maliye hazine-i celilesine hasıl olacak varidatı hesap etsek, bize kalsa bunun için maliyenin istihdam edeceği müdür ve memur maaşı bile üste gider. Hem efendim günde altıyüz alacaklıyı kandıran adam gider de gümrük mü verir?..

Ne çareki bu madde icra olunacak olsa bizim gazete müellifleri mesleklerini tebdil edeceklerdir. Ama yine gazeteci

Kendisine (Basiretçi) lâkabı ile asıl adını, çıkardığı gazetenin şöhretinde eriten Ali Efendi. Yaşadığı devre ait hatıraları, gazetesi ve mecmuasından başka kitab neşriyatı ile de daima saygı ile anılması vazife olan değerli bir fikir adamı idi.

olduğu halde mesleğini tebdil değil ha!. San'atı tebdil, san'atı!. Meselâ hammallık gibi!. Şimdi bu böyle olunca gazetecilerin damga resimlerinden sonra ne san'ata başlıyacaklarını bilmek bir şey değildir.

Bugün damga rüsumu alınmıya başlansın, yarın gazetecilerin olacağı şudur:

Basiret gazetesinin sahibi Defter-i Hakani'de (Tapu dairesinde) *koçan memuru, Ceride-i Havadisin işi fenadır. Çünkü bu biçare gazeteci olarak doğduğundan, elinde sanatı yoktur. Fakat naçar kalacağından Borsada CAKON olur. Şark sahib-i imtiyazı maden kömürcüsü, Hulara sahibi balıkçı, Tiyatro sahib-i imtiyazı, tiyatro aktörü, Hayal sahibi Teodor Kasap, Lâtife sahibi mürettip, Letâif-i Âsar sahib-i imtiyazı müdür veya hoca, Medeniyet sahib-i imtiyazı Afrika* kabail-i vahşiyesini *terbiye etmek üzere seyyah!..*

Siz de yazdınız Teşekkürlerimiz

Sizlere ayırdığımız bu sahifeye, lûtfediyor, tarihin huzuruna çıkarmaya değerli gördüğünüz hâtıralarınızı, duyduklarınızı, hafızanıza tevdi edilenleri gönderiyorsunuz. Birinci sayımızın 45 inci sahifesinde hulâsalamıya çalıştığımız şekil ve ölçüler içinde göndereceğiniz yazıların, sizlere ayrılmış sahifelerde neşrine devam edeceğiz. Emek ve himmetinize teşekkürlerimiz.

Mondros Mütarekesinden işgale kadar İZMİR

MÜTAREKEDE İZMİR

30 Ekim 1918 tarihinde Mondoros limanında bulunan **Agamemnun** zırhlısında imzaladığımız mütareke, itilâf devletlerile dört yıl devam eden savaşa son vermiş, düşman kuvvetlerinin savletlerine kahramanca göğüs geren ordumuz ve onların şanlı harp menkıbelerini dinleyen aziz milletimiz, talihin bu makûs ve hazin neticesine derin bir teessürle şahid olmuştu.

Mütarekenin imzasından bir hafta sonra, 6 Kasım 1918 tarihine rastlayan Çarşamba günü, Binbaşı Dikson kumandasında bir İngiliz harp gemisinin limana gelmesi, İzmir Rumlarını derhal harekete geçirmiş, başta papazları olduğu halde ellerinde mavi - beyaz bandıralar taşıyan Rumlar, İngiliz gemisini tavafa koşmuşlardı. Aynı gün, İzmir'in Rumlarla meskûn mahallelerini mavi - beyaz renge boyayan, komiteci Rum Metropolidi Hiristomos'un şakavet ve mel'anet merkezi olan Ayafotini Kilisesine büyük tezahüratla Yunan bandırası çeken Rumlar, bu küstah tezahürlerile İzmirin âsil ve tarihi sahibi olan bizlere kin ve husumetlerini ilândan çekinmemişlerdi.

Vasıf Çınar Anadolu Gazetesinin 8 Kasım 1918 tarihli nüshasında yayınlanan **Türklere Bir Hitabe** başlıklı makalesile, Rumların bu çılgın tezahürlerine hak ettikleri cevabı vermişti.

Tarihi bir kıymet taşıyan bu makalenin son satırları aynen şöyledir:

"Türk ve İslâm saltanatının enkazı, mağlûbu üzerinde mavi - beyaz renklerle ilân-ı sadimani etmek isteyen gafillere isbat etmeliyiz ki; pek kudsi bir vediayı ecdad olan İzmir'in ufuklarında al bayrağımızın temiz nurları ebediyen sönmeyecektir. İzmir'in âbide-i hâkimiyeti Türk ve İslâm'dır. Bunun karşısında bütün bayağı ve seni' emeller mahva mahkûm olmalıdır. Şu dakikalarda her Türk ve İslâm'ın en mübrem vazifesi, hâkimiyetimize vurulmak istenilen darbelere karşı müttehid ve yek vücud olarak durmak ve bütün âlem-i medeniyet huzurunda isbatı hak etmektir."

HİRİSTOMOS NASIL ÖLDÜRÜLDÜ ?

Rumların, mütarekenin imzasından İzmir'in işgâline kadar geçen altı ay içinde nümayişleri, küstahlıkları ara vermeden devam etmekte idi. Metrepolit Hiristomos'un teşviki ile hükûmet aleyhinde nümayişler tertib edilmekte, toplantılar yapılmakta, papazların tahriki ile bayraklarımız yırtılmakta, Rumlara zûlüm ve işkence yapıldığı iddiası ile hazırlanan lâyihalar İngiliz mümessiline verilmekte idi.

Rumlar, şehir dahilinde yaptıkları küstahlıklardan ayrı olarak, teşkil ettikleri çetelerle vilâyet dahilinde âsayişi ihlâl etmekte idiler. Bu yüzden Çeşme, Urla kazaları ile İzmir arasında seyahat etmek büyük tehlikeler arzetmekte, çeteler yollarda tesadüf ettikleri Türkleri soyup öldürmekte idiler.

24 Ocak 1918 Perşembe günü Yunanlıların **Leon** harp gemisinin İzmir limanına gelmesi, Rumların büyük nümayişler yapmalarına vesile oldu. Limanda buldukları nakil vasıtalarına binerek Yunan Harp Gemisini ziyarete giden Rumlar, o gün büyük çılgınlıklar yaptılar. Bu harp gemisi ile İzmir'e gelen torpido Kumandanı Mavridis, Yunan Hükûmetinin mümessili sıfatile karargâhını İzmir Yunan Konsolosluğu ile metrepolithanede kurarak çalışmağa başlamıştı. Bu arada metrepolit Hiristomos da harekete geçerek Kadifekaledeki Yusufdede Türbesinin Hiristiyanların takdis ettikleri **Ayos Polikarpos'un** mezarı olduğundan bahisle, Hiristiyanların türbeyi topluca ziyarete gideceklerini ve orada dini bir tören yapacaklarını Vali Nurettin Paşa'ya söylemiş, bu talep rahmetli paşa tarafından reddolunmuştu. Paşa merhum, topluca yapılacak ziyaretin Türk vatandaşlarla yeni bir mücadeleye sebebiyet vereceğini, esasen şehirde örfi idare mevcud bulunduğundan, nümayiş mahiyetini taşıyan yürüyüşlere müsaade etmeyeceğini komitacı metrepolite anlatmış, müracaatının kabulünde ısrar eden metrepolit'e, halk arasında bir takım kötü hadiselere sebebiyet verecek olan hareketlerden vaz geçmesini, aksi takdirde tapındığı Leon torpidosunun karşısında kendisini asacağını söylemişdi.

Paşa merhumun bu sözleri, intak-ı hak kabilinden İzmirin mes'ut kurtuluşundan sonra tahakkuk etti, I inci Ordu Komutanı olarak İzmire gelen Nurettin Paşayı vilâyet makamında ziyarete gelen metrepolit, hükûmet konağından koğulmuş, dışarda halk tarafından linç edilmek suretile hak ettiği âkibete uğramıştı.

RUMLARIN İSTEKLERİ

Mütareke ile İzmirin işgali arasında geçen müddet içinde İzmirde çıkan Rum gazetelerinin neşriyatı da dikkate değer: O sıralarda İzmirde (Kozmoz), (Amaltıya), (Estiya), (Patris) ismili Rum gazeteleri çıkmakta idi. Bu gazeteler devamlı neşriyatları ile Güney Küçük Asya'nın Yunanistana verilmesini, bu bölgenin asırlardan beri Rumlar tarafından meskûn bulunduğunu iddia etmekte idiler. Bu neşriyata İzmirde intişar eden (Anadolu), (Duygu), (Müsavat), (Selâmet), (Köylü), (Hukuku Beşer) gazeteleri yaptıkları neşriyatla Rum matbuatının öne sürdükleri iddiaları ırkî, tarihî, hukukî delillere dayanarak cevaplandırmakta idiler. Günler geçtikçe İzmirin bir işgâl felâketile karşılaşması ihtimali kuvvetlenmekte idi. İzmire gelen Yunanlıların Adalar Valisi Papaz Zağfiripolos, Rumları teşkilâtlandırmakta, salib-i ahmer işareti taşıyan Yunan gemilerile İzmir limanına eczayı tıbbiye sandıkları içinde silâh ve cephane çıkarmakta idiler.

Rumların azgınlığı yüzünden şehirde âsayiş de bozulmuş, zabıta kuvvetlerine fiili taarruzlar başlamışdı. Bu vak'alar şehirde büyük heyecan ve teessüre sebep olmakta idi. Devam eden bu üzücü olaylar karşısında durumu tetkik etmek üzere İzmirde bir kongrenin toplanması uygun görülerek harekete geçildi. 17 Mart 1919 tarihinde İzmir, Manisa, Muğla, Aydın, Denizli, Balıkesir livalarını teşkil eden kazaların belediye reisleri, müftüleri ve halk murahhaslarının iştirakile millî kütüphane sinemasında bir kongre akdedildi.

REDDİ İŞGAL KOMİTASININ KARARI

Kongre, tarihe, insaniyete, devletlerarası hukuka, sulhu umumiye esas ittihaz edilen Vilson prensiplerine muvafık olmayan ecnebi emelleri protesto etmek üzere vukubulan teşebbüsleri tetkik için toplanmıştı.

19 Mart 1919 da, Türk Ocağı İzmir İdare Heyetinin teşebbüsü ile yapılan ikinci toplantıda, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine seçilen Dahiliye Nezareti eski Müsteşarı Cami, Tokadi Zade Şekip, Hacıali Paşa Zade Tevfik, Mektupçu Ahmet Şükrü, Mevlevi Şeyhi Nuri, Salebci Zade Tahir, eski kurmaylardan Abdurrahman Sami, tüccardan Moralı Zade Naili ve Halid, Ahenk gazetesi sahibi Ali Nazmi, Osman Zade Rüştü Beyler çalışmalara başlamıştı. İdare heyetinin aralıksız devam eden çalışmalarına rağmen, hükûmetin zaafından faydalanan Rumların taşkınlıkları devam etmekte idi. Yunan Başvekili Venizelosun Türk düşmanlığı ile maruf İngiltere Başvekili Loyt Corç, Fransa Başvekili Klomenso nezdinde yaptığı teşebbüsler neticesinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline İtilâf devletlerince karar verilmiş, bu kararın İstanbulda Hariciye Nazaretine, İzmirde de Vali Ahmet İzzet Beye tebliğe - İngilizlerin Akdeniz Filosu Kumandanı - Amiral Galtrop memur edilmişti. 1 Mayıs 1335 (14 - Mayıs 1919) tarihinde Amiral Galtrop tarafından valiye yapılan tebligatta, İzmir müstahkem mevkiinin Mondros mütarekesi hükümleri dahilinde Yunan kıt'atı tarafından işgal edileceği tebliğ edilmişken, aynı gün verilen ikinci notada İzmir şehrinin de işgâl edileceği bildirilmişdi. Bu acı haber İzmirde büyük heyecan ve galeyane mucib olmuş, gece halen adliye olarak kullanılan İzmir lisesinde yapılan toplantıda, İzmir'in işgâli ile başlayan hareketin yurdumuzun iç kısımlarına da yayılacağı, memleketimizin büyük tehlike ve felâketlere maruz bulunduğu, işgâl kuvvetlerine karşı derhal fiilî harekete geçilmesi ve silâhla mukabele edilmesi kararlaştırılmış, toplantıya başkanlık eden (Adana bölgesi maarif eminliği ve Amerikadaki talebelerimizin müfettişi olarak çalışmış olan rahmetli Ragıp Nurettin Beyin) kaleme aldığı telgraf, toplantıda hazır bulunan yedek subaylardan Nusret, Mazhar Nurullah ve Remzi Beylerin gayretile hükûmet konağındaki telgrafhaneden kazalara tamim edilmişti. **İzmir Reddi İşgâl Komitası** imzası ile çekilen telgrafta, tamimi alacak olan kaza kaymakamlarından komşu kazalara bilgi verilmesi istenmekte, bu suretle komitanın kararı yurdun her tarafına yayılmakta idi.

İLK KURŞUN VE SONRASI

2 Mayıs 1335 (15 Mayıs 1919) sabahı İngiliz, Fransız, Amerikan harp gemilerinin himayesinde İzmir limanına gelen Yunan harp ve nakliye gemileri, şehri işgâle memur edilen Albay Zaferiyo kumandasındaki Birinci Yunan Fırkasını getirmişdi. Kordonu dolduran Rumların büyük tezahüratı ile karşılanan Yunan kıt'aları, başlarında İzmir Metropoliti bulunan papazlar tarafından takdis edilmiş, şehrin muhtelif semtlerine yayılan Yunan kuvvetlerinden bir kısmı, birinci kordonu takiben kışlayı işgal etmek üzere yürüyüşe geçmişdi. Karargâhı kışlada bulunan 17 inci Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, Harbiye Nezaretinden aldığı emre uyarak işgâl kuvvetlerine silâhla mukabele edilmemesini, emrindeki kıt'alara tebliğ ettiğinden, kışla istikametinde ilerleyen Yunan Ordusuna ateş açılmamıştı. Hükûmet meydanına yaklaşan işgâl kıt'asının alay sancağını taşıyan efzun neferinin, atılan bir kurşunla öldürülmesi üzerine, kordon istikametinde gerileyen Yunan kıt'ası, kışlayı hedef ittihaz ederek ateş açmış, mukabele görmeyince tekrar ilerleyerek kışlayı işgâl etmişdi. Bu sırada 20 kadar subay şehid edildiler. Bu şehidlerimiz için yeniden tanzim edilen İzmir hükûmet konağı meydanında 15 Mayıs 1961 tarihinde bir âbide dikildi.

İzmirde Yunanlıların îka ettikleri bu mezalim ve vahşet, yurdumuzun iç bölgelerinde büyük galeyanı mucib olmuş, istilâ ordusuna karşı silâhlı bir savaş hazırlığı başlamış ve bu suretle millî mücadelemizin ilk temeli atılmış bulunuyordu.

MUZAFFER ÖZGEN

MUHİDDİN-İ ARABÎ

(Baştarafı 1959 ncu sahifede)

kütüphanelere dağılmıştır.

Eliyle yazdığı 37 ciltlik (El-fütühatül-Mekkiyye), bugün İstanbulda Türk ve İslâm eserleri müzesindedir. Bunların üzerinde üvey oğlu Sadrettin Konevî'nin eliyle yazdığı vakıf satırları da okunur. Sadrettin Konevî'nin kütüphanesinde Muhiddin ibn-i Arabî'nin bir de hırkası vardı. O, Halil Ethem Beyin müze müdürlüğü zamanında Konya Evkaf Müdürü Halil Bey tarafından İstanbula getirilmiş, Evkaf Nezaretine teslim edilmiş, sonra Halil Ethem Bey tarafından alınmış, bir Türk ve İslâm Eserleri Müzesine mi, yoksa başka bir yere mi verildiği bulunamamıştır. Bu kütüphanede Muhiddin ibn-i Arabî'nin yirminci asra kadar gelen bir Selçuk seccadesi saklanıyordu. O da hırkanın akibetine uğramıştır.

44 sene evvel Sadrettin Konevînin türbesini ziyaret ederken bir mermer üzerine yazılmış babalığının arapça şu anlama gelen bir beytini okumuştum:

Kâinatta ne var ise, ya gölge, ya hayal, veyahut da aynadaki akislerdir.

Bu yazı sonra silinmiş, yok olmuştur.

Nelerle intihar ettiler

(Baştarafı 1961 nci sahifede)

Sultan Hamid de envai düzen ile, birçok kimseleri para ile tatmin ederek, suç işletip yalanlar uydurtarak Sultan Aziz'in hal'inde müessir olanları yok ettirmiştir.

Bir aralık Tıp Tarihimiz noktasından bu iki intihar vakasında ölüme sebep olan vasıtalar ne oldu diye hatırıma geldi ve bunların peşine düştüm.

Meşrutiyet yıllarında, *"Yıldız Evrakı"* diye bahsedilen Sultan Hamidin Mabeyni Hümayun Arşivi, Topkapı Sarayına tevdi edilmişti. Bunlar, daha sonra Başvekâlet arşivi mütehassıslarından Rauf Tuncaydan öğrendiğime göre, Yıldız evrakı Topkapı Sarayından Başvekâlet arşivine nakledilirken Sultan Aziz'in intihar ettiği makas ile, oğlu veliaht Yusuf İzzettin Efendinin hayatında titizlikle sakladığı ve intiharında kullandığı ufak kıt'adaki usturalar da gönderilmiş, fakat bunlar arşivde bırakılmamış, bir tutanak ile tekrar Topkapı Sarayına iade edilmiştir. Topkapı Sarayından bu fotoğrafları temin edince, bu mevzuda işittiklerimi de burada sıralamış oldum.

Ahmet Rıza Beyin Sultan Hamide Lâyihası

(Baştarafı 1992 nci sahifede)

sın varlığı mukaddes ve taarruzdan masundur. Cemiyete muzur olmayan hareketle de herkes hür ve müstakildir. Toplumun zararına sebep olanlara karışmak, herkesin hem hakkı hem vazifesidir. Vatan bir padişahın mâlikhanesi, eğlencesi değil, bütün Osmanlıların anası, kıblesidir. Bugün kıymetini bilmeyerek bir şahsın keyfine ve sefahatine terk ve feda ettiğimiz vatan, saltanat, bize bir emanettir. Biz gelecek nesle bundan sonra bir avuç fazla toprak hediye edemiyeceğiz, bari miras kalan malları ve hukuku muhafaza ve iyi idare edelim. Geleceğin nimetini bu günden düşünelim. Düşünmezse o vatan saltanatı bize çok gören ve medeniyet haritasında memleketimizi siyah bir leke farzeden düşmanlarımızın iddiasını tastik etmiş oluruz.

Bizde gerçi vatanı seven ve bugünkü hükûmetin kötü idaresinden şikâyet eden pek çoktur, lâkin bu şikâyet lâkırdıdan ve lâkırdılar bile geçmişi kötülemekten ibaret kalıyor. Duyduklarını ve düşündüklerini yapmak için çalışanlar bulunmuyor. Bazı işte bilgiden ziyade sebat lâzımken, sebatsızlık başarılara engel oluyor. Bir insan memleketine hizmet niyetiyle tuttuğu yolda yalnız kalsa, perişan olsa, gene devam etmeli ve takatı nerede tükendiyse vazifesi orada bitmelidir. Fikir ve mesleğinde sebat etmesi boşa çıkacak olsa da çalışmaları faydasız kalmaz."

Gelecek Sayıda

AHMET RIZA BEY'İN ABDÜLHAMİD'E GÖNDERDİĞİ LÂYIHANIN METNİ.

Tarih Konuşuyor Mecmuasının

1-2-3-4 üncü ciltlerine ait

FİHRİST

GENEL AÇIKLAMA

"Tarih Konuşuyor" mecmuasının 4 ciltte 2016 sahifeyi ihtiva eden bu fihristinden istifade için şu esaslara dikkat edilmesini rica ve tavsiye ederiz :

1 — Makaleler, başlıklarına göre alfabetik olarak tasnif edilmiştir. Mevzuu başlıklarından sarih olarak anlaşılmıyan makaleler, ihtiva ettikleri konuya göre tasnif edilmiştir.

2 — Makalelerin içinde geçen mevzu ile alâkalı fıkraların başlıkları, ait olduğu mevzuun sonunda (—) işareti konarak verilmiştir.

3 — Soyadı Kanunu kabul edilmeden önce bir çok şahıslar isimlerile şöhret yaptıklarından, bunlar fihristte bazıları soyadlarile, bazıları da isimlerile kaydedilmişdir.

4 — Ciltlerde sahife numarası devam ettiğinden, makalelerin gösterildiği sahife numaralarının yanına ayrıca cilt numaraları yazılmamıştır. Aranılan makalelerin kolayca bulunabilmesi için ciltlerin ihtiva ettiği sahifeleri kaydediyoruz :

BİRİNCİ	CİLT :	1 - 504
İKİNCİ	CİLT :	505 - 1008
ÜÇÜNCÜ	CİLT :	1009 - 1512
DÖRDÜNCÜ	CİLT :	1513 - 2016

(A)

Abbas Hilmi Paşa Kimdir? S. 50.

Abdülaziz (Sultan), 97 sene evvel Paris'te neler görmüştü? S. 109 - 114.

Abdülaziz'in (Sultan) intiharını Mah-ı Felek Kalfa anlatıyor. S. 371 - 382.

Abdülaziz (Sultan) ve Mısırlı Prenses Tevhide Hanım. S. 581 - 583.

Abdülaziz (Sultan) ve oğlu Yusuf İzzeddin Efendi nelerle intihar ettiler? S. 1960 - 1961.

Abdülaziz (Sultan) devrinde gazetelerimizin tirajları. S. 2010 - 2011.

Abdülmecit Efendiye (Halife) İngiliz ve Fransızların gizli teklifleri — Abdülmecit Efendi kimdir? S. 61 - 65.

Abdülmecit (Sultan). S. 1550.

Abdülhamid'in (II.) ifşa ettiği büyük sır. — Ölümünden az evvel — Devrini müdafaa ediyor — Ders tarafı — Sârım Paşa'nın derdi — Top arabası ağaçlarının macerası. S. 771 - 782.

Abdülhamit (II.) kendi donanmasına niçin düşman olmuştu? S. 1248 - 1251.

Abdülhamit (II.) ve Filistin. S. 1274.

Abdülhamit (II.) devrinin kaderleri müşterek üç meşhur paşası. S. 1692 - 1696.

Açe Sultanlığından Endonezya Devletine. S. 1880 - 1883.

Açık haberleşme S. 82 - 166 - 250 - 334 - 417 - 587 - 671 - 755 - 838 - 922 - 1089 - 1171 - 1254 - 1341 - 1425 - 1509 - 1593 - 1678.

Afganlı Cemalettin ve muhteşem dâvâsı. S. 727 - 731.

Ahmet Mithat Efendinin feryatları. S. 1477 - 1479.

Ahmet Celâlettin Paşa'nın Sultan Hamid'e suikast teşebbüsü. S. 441 - 446.

Ahmet Rıza Bey'in Sultan Hamid'e verdiği lâyıhada vatanın umumî hâli. — Nasıl yazıldı? S. 1988 - 1992.

Alemdar'ın kahramanlığı. S. 1165 - 1168, 1230 - 1232.

Alemdar, son Pontusçuları nasıl ortadan kaldırmıştı? S. 1445 - 1448.

Alfred Nobel'in hayat hikâyesi. S. 1815 - 1817.

Ali Suavi'nin Çırağan Vak'ası. S. 1265 - 1270.

Ali Suavinin derdi. S. 1011.

Ali Fethi Bey ve Mr. Lindsey. S. 1385.

Âli Beyin iğneleri. S. 76.

Ali İhsan Paşa, "siyasî sürgünler adası" Malta'dan Ankara'ya nasıl kaçtı? S. 193 - 200.

Âli Paşa'nın son günleri ve 1871 yılının ibretli hâdisesi. — İlk sadaret — Bir ders — Vezaret ve hokkabazlık. S. 1601 - 1605

Altın ve Boyunduruk. S. 1095.

Altıncı ordumuz ve ikinci düşman. S. 1739 - 1742, 1811 - 1814.

Amasya Protokolündeki gizli madde. 88 - 90.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin kuruluşu, İttihat ve Terakki. S. 1637 - 1640.

Anibal'in hayat hikâyesi. — Atatürk ve Anibal — Mezarı ve Hamdi Bey. S. 645 - 655.

Arif Oruç ve günü gününe tutulan hapishane notları. S. 1489 - 1492, 1530 - 1534.

Asrın casusluğu ve Çiçero'nun esrarı. S. 495 - 500.

Aşağılık duygumuz. S. 1432.

Atatürk'ün Çankaya'ya gömülmesine kimler mani olmuşlardı? — Raporun tam metni. S. 7 - 10 .

Atatürk'ün son günlerine ait bir hakikat. — Ali Fuad Cebesoy'a açık mektup. S. 343 - 349.

Atatürk ve Selânik. S. 382.

Atatürk, Rauf Beyle ne görüşebilmiş, ne de O'nu mebus yaptırabilmişti. — Bir hafıza muhasebesi — Politika duvarları. S. 475 - 480.

Atatürk, otuz bir yıl önce Celâl Bayar'ı Atina'ya niçin göndermişti? — Hayallerin ardından. S. 656 - 660.

Atatürk'ün son "Kırk Gün"ü. — Bir dost'a dileği — Son sorusu saat kaç? — Hastalığı için bir mektubu — İki Kemal ve son nefeste duran iki saat. S. 783 - 802.

Atatürk'ün siyasi vasiyeti. — Atatürk ve Alemdar — Babasının tarlası — Altın Anahtar. S. 811 - 818.

Atatürk'ün kendi el yazısı ile Onuncu Yıl Nutkunun aslı. S. 819 - 825.

Atatürk'ün hayatında son konuştuğu kral ve unutulmaz bir vatanseverlik dersi. — Hâdiselerin getirdikleri. S. 1778 - 1782.

Avrupa'da bir Osmanlı münevveri. — "Sus sus... Sorma öyle şey!" — Yaşıyan hatıra. S. 1031 - 1085, 1148 - 1151.

Ayasofya'nın minârelerine çan, kubbelerine haç takılması nasıl önlenmişti? — Ölüm haberi. S. 569 - 572.

(B)

Balarya Zaferi. — Hinderburg'un hatıralarında. S. 1858 - 1861.

Balkan Harbi. — Hastanın başucunda — Yeterlik duygusu. S. 705 - 710.

Baron Dö Tod ve Kara Vezir. S. 1526 - 1529.

Başlarını kaldırsalar. S. 1180.

Batum, kurtarma ve kaybetmenin heyacanlı menkibesi. S. 1152 - 1157.

Battal Gazi Destanından İznik. 546 - 547.

Ben de ölebilirim! S. 225.

Beyşehir'de Eşrefoğulları. S. 1872 - 1876.

Bir bardak su. S. 65.

Bir "Eski Hesap". S. 132.

Bir "Halk Mebusu"nun dilinde 87 yıl! S. 163.

Bir insanlık faciasının yirminci yıldönümü — Bizdeki yüz karası. S. 1890 - 1892.

Bir kanun, otuz yıl, ve daima O Sarı Alev. S. 350.

Bir cesaret meselesi — Bahsi kaparken — Netice. S. 486 - 487, 1263.

Bir yüzüncü yıl. S. 424.

Bir dua içinde yeni yıl .S. 927.

Bir Abbas Ağa bulabilmek. S. 1683.

Bir kanlı elbise. S. 1516.

Birkaç söz ve çevremiz. S. 1431.

Bizans devri kapanırken şehirde olanların anlattıkları. — Konstantin'in kaderi — Yine bir Mayıs günü — Kapalı kapının arkasındaki. S. 291 - 296.

Bizim Brütüsler! S. 1936.

Boğazlar (Şiir). S. 1142.

Bu ay okuyacağınız kitaplar. S. 80, 164, 240, 492 - 493, 1087, 1335.

Bu kimdir? S. 29, 221, 311, 399, 485, 578, 632, 732, 826, 900, 984.

Bulunan vazife. S. 676.

Büyük Zafer ve Nureddin Paşa'nın plânı. S. 905 - 909.

(C)

Cafer Tayyar Paşa Musul'u nasıl kurtaracaktı? — Cesaretli olabilmek — Kaçan fırsat. S. 853 - 857.
Cemal Paşa'nın öldürülmesinden sekiz gün önce Hüseyin Cahid'e yazdığı bitirilememiş ifşaat mektubu. S. 858 - 864.
Cerbe Deniz Savaşı. S. 1293 - 1297.
Cinci Hüseyin Efendinin karanlık rüyası. S. 737.
Cinciler ve devamları. S. 1347.
Cumhuriyet'in ilânında Millî Mücadele liderleri arasında görüş farkları ve 27-28-29 Ekim 1923 gün ve geceleri. — Cumhuriyetin tâ kendisi — Nerede, kimde, ne için? S. 689 - 695.
Cumhuriyetin ilânı arefesinde bâkir bir hâtıra. S. 1706 - 1708.

(Ç)

Çakırcalı Mehmet Efe ve masallaştırılan hayatı. — Sultan Hamid, Kâmil Paşa ve Çakırcalı. S. 406 - 410.
Çanakkale'de (Yarım yüz yıl önce dövüşenler) kucaklaştılar. S. 1353 - 1355.
Çay'a konan bandrol ve ayaklanan bir millet. S. 584 - 585.
Çerkez Ethem hâdisesi. — Ethem kimdir? — Hâtıraları isteyenler. S. 914 - 919.
Çift Bozan Kanunu. — Lânet çift bozanlara. S. 1606 - 1608.

(D)

Daralan gök kubbemiz. S. 423.
Dede evlerinde iftar sofrası. S. 77 - 79.
Dedelerin evlerinde kış mangalının yirmi dört saati. S. 246 - 248.
Değişmeyen gerçekler! S. 1264.
Devlet paşaları, millet paşaları. S. 556.
Dil Kurultayı'nda Karabekir Atatürk'le nasıl konuşturulmadı? — Ali Fuat Paşa nasıl anlatır? — Karabekir'in hatıraları. S. 603 - 608.
Dolambaçlı yollar. S. 548.
Düşen bir maske ve hakikatler. S. 1808 - 1810.
Düşünülemeyen kitabeler. S. 1179.

(E)

Enosis'in kanlı tablosu. S. 1132 - 1135.
Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığında bilinmeyen hakikatler. — Enver Paşa kimdir? S. 137 - 142.
Enver Paşa'nın Kafkas Türklüğünü kurtarma hareketi. S. 1238 - 1242.
Ergenekon ve Ziya Gökalp. S. 107.
Ergenekon'un sonu. S. 206.
Ermeni hâdisesinin iç yüzü. — Ceza görenler!. S. 1349 - 1352.
Erzurum Kongresinde perde arkası. — Yuşa tepesinde — Kimler vardı — Erzurum Kongresi ve Vilson Prensipleri. S. 425 - 430.
Esat Hoca! Seni gerçekten anıyoruz. S. 314.
Esir pazarı ve cariyeler. — Sami Paşa'nın konağı ve Dilber — "Yesir yürüyüşü". S. 235 - 239.

(F)

Fâtih, Bizans surlarını nasıl kuşatmıştı? S. 189 - 192.
Fatma ile Emoş'un kaderi. S. 1684.
Fatma Aliyye Hanım, Aksak Timur'u şöyle anlatıyor .S. 1689 - 1691, 1793 - 1797.
Florans Naytingel (Lâmbalı Kadın). S. 54 - 60.
Franşe Desperey ve Süleyman Nazif'in "Kara Bir Gün" ü. — Müstahak olmak — Bir nüktesi. S. 760 - 764.

(G)

Gazan Han'ın adalet taşı; un, yağ, bal. S. 266.
Gerçek gün. S. 1767 - 1768.
Goben ve Breslav Alman harp gemileri, nasıl Yavuz ve Midilli olmuşlardı? S. 1557 - 1560.
Golç Paşadan günümüze gelen hakikatler. — Enver Paşanın mersiyesi. S. 975 - 983.
Grigoryos'un (Patrik) Çar I. Aleksandr'a tavsiyesi. S. 66 - 70.
Gülenler ve acıyanlar. S. 1012.
Güleriz ağlanacak halimize fiskelerinden derlemeler. — Yanlış, yanlış. — Ört üstünü — Hayal'in sahibi. S. 865 - 872.
Gümülcineli İsmail 1928 de Nis'te niçin vurulmuştu? S. 1305 - 1308.
Gürzon, Grivas, Halil Nuri Yurdakul. S. 324

(H)

Haçlılar ve Piyer Lermit. S. 542 - 546.
Hafız Ahmet Paşa. S. 1032.
Hafiyeliğin günümüze kalan ibret jurnalleri. S. 1464 - 1467.
Halet Efendi ve sükûn. S. 117.
Halk Fırkası'nın kuruluş iç sebebleri ve dokuz umde — İkimizin arası! — Bir tefsir. S. 617 - 619.
Hasan Rami Paşa'nın hâtıratından sahifeler: Bir vehim "Akdeniz'in İkinci Kuvveti" ni ne hale getirmişti? S. 1697 - 1700.
Hasret. S. 242.

(I)

Irak Cephesinde çarpışan bir zabitin günlük hatıraları. S. 1633 - 1636, 1752 - 1755, 1828 - 1830.

(İ)

İbrahim Paşa (Makbûl), Nasıl "Maktûl" İbrahim Paşa olmuştu? — O düğünün sonu. S. 1181 - 1186.
İbret aynası. S. 16 - 17.
İki gazete ismi ve bir adam. S. 340.
İkinci Dünya Harbi'nde Alman Hariciyesinin Türkiye ile alâkalı gizli vesikaları. S. 947 - 948.
İlk sulh balosuna Osmanlı Devlet Büyükleri nasıl gelmişlerdi? — Meraklılar. S. 459 - 463.
İmparatorluğumuzun yapısı. S. 844.
İnançlar yoluyla iktidar mücadelesi. S. 97 - 100, 209 - 212, 286 - 290, 383 - 387, 471 - 474, 562 - 564, 613 - 616, 715 - 718, 877 - 880, 989 - 991, 1048 - 1051, 1200 - 1202.
İngilizleri İstanbul'u işgâle Rauf Bey mi mecbur etti? S. 152 - 157.
İskender Çelebi'nin hayali. S. 1186.
İsmet İnönü'ye suikast teşebbüsleri. S. 166/ I - II.

İsrail devletini İngilizlerle iş birliği yaparak Araplar kurmuşlardı. S. 1271 - 1274.
İSTANBUL ve BOĞAZLAR RUSLARA NASIL PEŞKEŞ ÇEKİLMİŞTİ?
1 — Çarın Cinci Hocası Rasputin bile "İstanbul Ruslarındır" vaazını veriyordu. S. 435 - 440.
2 — Mukaddes İttifak İstanbul'u Ruslara terkediyor. S. 576 - 580.
3 — Rusya, İstanbul ve Boğazlara karşı Mısır'ı İngilizlere terkediyor. S. 628 - 631.
4 — Türkler yine Asyaya tıkılacaklardır. S. 722 - 725.
5 — Rus Çarının huzuruna çıkan herkes, artık İstanbul ve Boğazlardan bahsediyor. S. 896 - 899.
6 — Rasputin heyecanla soruyor: "— İstanbul bizim mi? Öyle ise Ruslar çok acı çekmeye hazırdırlar..' S. 1001 - 1004.
7 — "İstanbul ile Trakya İmparatorluğuma ilhak olunmalıdır.." S. 1052 - 1054.
8 — Çanakkale Destanı, karanlık hayalleri altüst etmişti. S. 1140 - 1143.
İstanbul'un gördüğü en kanlı yasak nasıl tatbik edildi? — Burun otu. S. 1473 - 1476.
İstanbul'un Fethi Çağ başı değildir. S. 1223 - 1225.
İstiklâl Marşı Şairinin ölüm üzerine neşredilmemiş ilk ve son mektubu. S. 881 - 884.
İtalya ve Yunanistan'ın tehdidine "1924 Harp Oyunları" ile nasıl cevap vermiştik? — Kumandanlar arasında ispirtizma tecrübesi — On dört yıl sonra — Bir ihbar ve tedbirler. S. 1021 - 1027.

(J)

Josef Balsamo'nun yıldızı nasıl parladı, nasıl söndü? S. 1159 - 1162, 1203 - 1206.
Josephine kimdir? S. 151.
Jön Türkler ve Sultan Hamid. S. 1903 - 1907.
Jön - Türklerin Trablus - Garp zindanlarında çıkardıkları mücadele gazetesi. S. 1721 - 1725.

(K)

Kâfir ağlar bizim ahvâl-i perişanımıza. S. 911 - 913.
Kâğıdın (millî) kaderine saklanmış üç devir. S. 1579 - 1585.
Kâğıdın (Medeniyet hamurunun) Tarihi — Perde arkası. S. 1126 - 1128.
Kâğıt (Medeniyet Hamuru) ve bir fedaî. S. 831 - 834.
Kahraman Hâlet. S. 1919 - 1922.
Kalimera Paşam. S. 320.
Kalbler kararmışsa. S. 234.
Kamçıl Atıf anlatıyor. S. 1378.
Kanunî'nin vasiyeti ve sonrası! S. 118.
Kanunî (Bir Cihan Padişahı) nın kırk altı yıllık haşmetli saltanatında eylül ayı. — Acı eylüller. S. 598 - 601.
Karabekir'in Sultan Vahidüddin'i son ziyareti. — O gün ve daha sonra. S. 1035 - 1042.
Karadeniz kıyılarımızı isteyen Rus tehdidinin iç yüzü. S. 217 - 219.
Karısından borç para alan padişah. — Başı dönünce. S. 450 - 452.
Kars'ın kurtuluşu ve Gümrü'nün teslimi. S. 1734 - 1738.
Kâtip Reşit Bey. S. 759 .
Kendini Bil! S. 87.
Kıbrıs dâvâsı, Adnan Menderes ve ilk günler. S. 71 - 76.
Kıbrıs elden gitti oğlum Ethem Bey... Kıbrıs elden gitti. — İbretler. S. 1356 - 1359.
Kırım Harbi ve Sivastopol'da Türk Bayrağı. S. 1645 - 1649.
Kırk yıl önceki karar günü! — Kimler kaldı. S. 178 - 184.
Kızlar Ağasının aklı. S. 507.
Korkmayınız! S. 245.
Kostantinopl, Konstantaniye, İslâmbol, İstanbul. S. 1600.
Kosti'nin kaderi! S. 1877 - 1879.
Köprülü Mehmet Paşa, sadareti ve ölümü. S. 1709 - 1712.
Körler ve açık gözlüler. S. 1792.
Kristof Kolomb Amerika yolunda. S. 1614 - 1617.
Kuşçubaşı Eşref Sencer Anlatıyor: Pişman değilim. S. 142.
Kuşçubaşı Eşref Sencer (Kaybettiğimiz kıymet). S. 329.
Küçük düşmanlar, büyük düşmanlar. S. 508.

(L)

Lamartin'in anlattığı ninelerimiz. S. 592.
Lozan'ı imzalayan kalem ve yapılamayan muhasebe. S. 1618 - 1619.
Lozan'da İsmet Paşa, Dr. Rıza Nur ihtilâfının sebebleri. S. 128 - 132.
Lozan'ın kaugrenleşen boşlukları. S. 313 - 328.
Lozan anlaşmasını mecliste kimler, niçin, reddetmişlerdi? — Lord Gürzon'un hatıraları — İnşallah ve maşallah — Ahmet Şakir Paşa, Girit ve Kıbrıs — Hangi tarih kitabında — Venizelos ve Konyotis. S. 357 - 370.
Lozan'dan öncesi ve sonrası! — Dreteos ve cübbenin kerameti. S. 465 - 470.
Lûgatçe. S. 81, 165, 249, 332 - 333, 415, 591, 586, 670, 754, 837, 921, 1090, 1174, 1258, 1342, 1426, 1510, 1594, 1677, 1846, 1930.
Lütfi Simavi Bey, Sultan Reşat ve Vahidüdin'e de "serkarinlik" yapmıştı! S. 1457 - 1460.

(M)

Mahmud'un (II.) ölümü. S. 1441 - 1444.
Makarios'a teşekkür! — Feth-i mübin'in asıl kadrosu — Şifasız kin — Tahsisat-ı mesture. S. 677 - 688.
Maksatlı bir arayışa cevap. S. 1658 - 1660.
Manda ve meşhur mandacılar. S. 1144 - 1147.
Mâverâda söyleniş (şiir). S. 1051.
Mecit (Sultan) ve Mahşer Midillisi. S. 388.
Meclis (Birinci) "Millî Misak" üzerine nasıl yemin etmişti? — İsmail Sefa, cesur yüreği, görebilen kafası. S. 447 - 449.
Megalo - İdea ve Kıbrıs. — Suçluyu tarih mahkemesine çıkarabilmek! S. 75.
Megalo - İdea, 1897 de "Osmanlı Tokadı" nı nasıl yemişti? S. 1191 - 1195.
Mehmet Talât Paşa kimdir? S. 26.
Mehmet I. (Çelebi Sultan) S. 1889.
Mehmet (IV.) ve Antuan Gallan. — Arslan ve sırtlan. S. 301 - 310.
Mehmet Âkif'in toprak altındaki kıhcı. S. 312.
Mehmet Âkif kimdir? S. 882.

Mehmetçik'in ağabeyisi: Osmancık. S. 222 - 226.
Mehmet (V.) Reşat. S. 1458.
Mehter ve Mehterhane. S. 1522 - 1525.
Mekke nasıl kurtarılmıştı? — Efendimizden öğütler — Kimin hakkı ? — O'nu anlayabilenlerden gerçekler — Mevlânâ Efendimizi anlatıyor — Küçük ve büyük. S. 930 - 937.
Meşrutiyet'in (I.) ilânı — Tek cümlesi — Meçhul dostlar. S. 845 - 852.
Meşrutiyet Meclislerinde mebusların tahsisatları münakaşası. S. 1280 - 1284.
Meşrutiyet (II.) tarihinde bilinmeyen bir gün ve sonrası. S. 1433 - 1436.
Meşrutiyet (II.) Mebusan Meclisinde "komisyon" iddiası ve kürsüde tokat! — Öncesi ve sonrası — Nerede? S. 351 - 355.
Mevlânâ'nın bir Türk kızına seslenişleri. — Kısaca hayatı. S. 891 - 895.
Mevlânâ'nın içinde yedi gün kaldığı mağarayı buldum. S. 1123 - 1125.
Mevlânâ'nın imzası bulundu, Gühertaş, Sultan Veled ve yapılan medrese. S. 1912 - 1914.
Millet dedi, Millet dedi, Millet dedi gitti. S. 1854 - 1857.
Millî Mücadelenin ilk mehter takımı. — Kıyamet ne gün? S. 18 - 20.
Millî Mücadelede, Ankara İstiklâl Mahkemesinin astığı ilk yabancı suikastçi. S. 122 - 127
Millî Mücadelenin ilk kabinesi. — Mustafa Kemal (Reis Paşa) — Yaşasın kalpak, yaşasın fes! — Vekiller heyetinde ilk mesele. S. 257 - 265.
Millî Mücadele Liderleri arasındaki ayrılışlara dair vesikalar. — Ağır ödenen samimiyet. S. 1517 - 1521.
Minarenin ve kandil'in tarihi. S. 1651 - 1653.
Mithat Paşa'nın ilk sadaretinden azli ve Hidiv İsmail Paşa'nın 500.000 altını. S. 1701 - 1705.
Mithat Paşa'nın doksan yedi günlük birinci sadareti. — Manzum mektuplar — İbret gazetesi ve tashihçi sadrazam. — Gümüş veya altından vicdan. S. 696 - 704.
Moltke'nin (Feld Meraşal) anlattıkları. S. 185 - 188.
Moltke ve Türkler. S. 1186.
Muhammet (Hz. Peygamber) büyük bir insandı, fakat insanlığın târifi için yaşamış bir insandı. S. 172 - 177.
Muhammet (Hz. Peygamber) 1333 sene evvelki bir ayrılışın ibret hatırlayışı. S. 1419 - 1422.
Muhiddin İbn-i Arabî. S. 1958 - 1959.
Muhammed'in (Tarihin en büyük kansız ve kinsiz) zaferi. S. 1954 - 1957 .
Mukaddes şehir bulundu. 1783 - 1786.
Mumya ve Türklerde mumyacılık. S. 1196 - 1199.
Murad'a (V.) verilecek İngiliz prensesi. — Beşinci Sultan Murad kimdir? — Fuat Paşa ve Madam Şaben. S. 11 - 16.
Mussolini'nin sönen yıldızı ve baş aşağı iki ceset. S. 1480 - 1484.
Mustafa Kemal, General Sherrill ve bazı gerçekler. — Bir sual, bir cevap. — Siz kimsiniz? S. 201 - 203.
Mustafa Kemal ve silâh arkadaşları. S. 565 - 568.
Mustafa Kemal'in Ankara'daki birinci günü. S. 873 - 876.
Mustafa Kemal Paşa'nın sahibine verilmeyen tavsiye mektubu. — Üçünün akibetine dair. S. 993 - 999.
Mustafa Kemal Başkumandan. — Çarpışan melekler. S. 1543 - 1547.
Mustafa Kemâl ve Mustafa Necati'nin "Millî Mücadele" yazıları. 1937 - 1940.
Musul Petrollerini nasıl kaybettik? S. 1298 - 1300, 1381 - 1385.
Müşavir Paşa İstanbul'un o müthiş onbeş gününü anlatıyor. — Müşavir Paşa kimdir? S. 30 - 38.
Müşavir Paşa kimdir? S. 30 - 38.
Müslüman himmeti üstündeki haç işaretli kasıt örtüleri. S. 1394 - 1396.

(N)

Namık Kemal'in iktidara mersiyesi. S. 46 - 47.
Namık Kemal ve Magosa (Bir yıldönümünün hatırlattıkları). S. 204.
Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in ve torunu Cezmi'nin neşredilmemiş mektupları. S. 1893 - 1898.
Napoleon'un hayatında bir kadın, bir çatı. S. 147 - 157.
Napoleon Bonaparte. S. 148.
Napoleon (Bonapart var). S. 500.
Napoleon'un (Kartal'ın) ölümü. S. 1285 - 1288.
Nâsır Hüsrev ve Çağrı Beğ. S. 287.
Nasuh Paşazade isyanı. S. 1405 - 1407.
Ne oldu o eşsiz san'at eserlerimize? S. 1713 - 1716.
Neriman'ın çilesi. S. 318.
Nevres Recep (Hasan Tahsin), Burkson Biraderleri Bükreş'te vurmuştu. — Yahya Kemal ve Nevres Recep. S. 1103 - 1108.
Nevres Recep (Hasan Tahsin) Avam Kamarasını dinamitlemeğe hazırlanıyor. — Zayıf hafızalar — Lavrens'in hatıralarında. S. 1213 - 1217.
Nikola'nın I. intiharı. S. 120 - 121.
Nineler ve dedelerin hayatlarından çizgiler. S. 158 - 162.
Niyazi Bey'in "ilk ve son" Anadolu seyahati. — "Kahraman-ı Hürriyet" Niyazi Bey kimdir ? S. 101 - 104.

(O)

Oğlum; bunları bileceksin! S. 229 - 234.
O mutlu eylül 1922. S. 1629 - 1632.
Orbay Rauf'un son sohbetinde anlattıkları. — Gazi ve Lâtife Hanım — Orbay'ın ardından — Sıkıntılı günlerden sonra. S. 637 - 644.
Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir ileri! — Yerine göre söz. S. 593 - 597.
O ve sonrakiler. S. 184.
On Beş Mayıs 1919 Kara gününde ilk Türk şehidi ve ardındaki yıllar. S. 282 - 285.
Osman (II.) "İlk Islâhat Şehidi". S. 267 - 276.
Osman Paşa (Gazi). S. 1964.
Osmancık'ın milletler kolleksiyonu. S. 224.
Osmancık gönüllülerinin destanı. — Osmancık adı üzerinde — Yabancı şahadetler. S. 743 - 748.
Osmancık destanından bâkir hatıralar. — S. 1059 - 1065 .
Osmanlı Şehzadeleri. S. 609 - 612.

Osmanlı Türkleri ve Dernşvam'ın anlattıkları. S. 1866 - 1869, 1950 - 1953.
Osmanlı Donanma Cemiyeti, Hacı Şefik Bey ve Artin Gazenyan Efendi. — İbret mukayeseleri. S. 1535 - 1537.
Osmanlı - Yunan Harbinde (1897) Saray'ın vehmi ve zafere inananlar. S. 1620 - 1623.
Osmanlı ülkesine Fesi sokan ibretli hadiseler ve Leh Şobarası S. 1787 - 1791.
Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Harbine girdiği gece Sadrıazam Sait Halim Paşa'nın evinde. S. 1798 - 1803.
Osmanlı İmparatorluğu ve Yemen. S. 1804 - 1807.
Otuz Bir Mart sonrasında ordu ve politika. S. 413 - 414.

(Ö)

Ölümsüz felsefe. S. 1935.
Ömer Ağa'nın (Çandır'da) "Meb'us Beylere" dersi. S. 963 - 966.

(P)

Padişah, sürü ve çoban. S. 154 - 155.
Papa'nın Fatih Sultan Mehmed'e hıristiyanlık teklifi. S. 431 - 434.
Patrikhane, iki Grigoryos ve kapalı kapı. S. 66.
Paylaşılmayan kafa ve biz! S. 226 - 228.
Peten (Mareşal) bilmecesi. S. 1401 - 1404.
Peygamber'den vecizeler. S. 1956.
Pirinç şamdan. S. 1211 - 1212.
Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'nın son günleri. — Acaba nerede? 1962 - 1967.
Potemkin zırhlısının isyanı ve İkinci Abdülhamit. S. 1561 - 1566, 1667 - 1670, 1747 - 1751, 1822 - 1827, 1924 - 1928, 1993 - 1997.

(R)

Rahmetullah Efendi ve Aksakal. S. 285.
Reşad'ın (Sultan) şahsi mirasının âkibeti. S. 400 402.
Reşit Paşa Kırım Harbini nasıl hazırladı ? S. 241 - 245.
Reşit Paşa'dan sonra. S. 1851.
Rıza Nur (Dr.) kimdir? S. 129.
Rıza Nur (Dr.) ve gerçeklerden selâm! S. 325 - 328.
Rıza Tevfik (Filezof Dr.) İttihat ve Terakkiye neden girdiğini, nasıl ayrıldığını anlatıyor. S. 1641 - 1644.
Rıza Tevfik ve İnandığı Allah. S. 1386 - 1390..
Rus dostluğu. S. 1461 - 1463.
Rus Gambotu "Simyon Raşal" karasularımıza nasıl düştü? — Rekor kıran ordular — Antika çadır. S. 1538 - 1542.

(S)

Sabahattin Bey (Prens) ve manevî mirası. S. 1363 - 1366.
Sait Halim Paşa'yı kimler öldürdü? — Sait Halim Paşa kimdir? S. 48 - 53.
Sait Halim Paşa'nın, Amerikan Başkanı Mr. Vilson'a mektubu. S. 1862 - 1865.
Sait Paşa (Sadrıâzam) İngiliz elçiliğine neden sığınmıştı? S. 719 - 721.
Samsun yolunda Mustafa Kemal'e vapurunun batırılacağını kim haber vermişti ? — Mustafa Kemal'le Samsun'a çıkanlar kimlerdi? — Sevinmek mi, Üzülmek mi? — Vatanın hududu, tarlanın sınırı. S. 277 - 281.
Samur Devri Sultanının düşüşü! — Dalkavukluğun felsefesi S. 549 - 555.
Samur ve Amber Devri sultanının ölümü. — Voyvoda kızının masalı. S. 661 - 665.
San'at ve iman. S. 397 - 398.
Sancak alemleri. S. 1360 - 1362.
Sansür, korkular ve yasaklar. S. 1497 - 1500.
Sipahiler ayaklanması. S. 1028 - 1034.
Sivas Kongresini önlemeye çalışan dâvetsiz iki yabancı. S. 1609 - 1613.
SİYASÎ CİNAYETLER (İkinci Meşrutiyetten günümüze kadar) :
Hasan Fehmi Beyin öldürülmesi. — Kanunname-i Âl-i Osman. S. 955 - 961.
Ahmet Samimi nasıl öldürmüşlerdi? S. 1042 - 1047.
Zeki Beyi de karanlıkta tabanca ile öldürdüler. S. 1109 - 1113.
Aradıkları Hüseyin Cahit'i bulamayınca, isyancılar benzeri Lâzkiye Mebusu Mehmet Arslan Beyi şehit etmişlerdi. S. 1218 - 1222.
İsmail Mahir Paşa, "Sahte davetiye" plânile öldürülüyor. S. 1316 - 1320.
Şemsi Paşa öldürülmüş ve "İkinci Meşrutiyet" in ilânı kaçınılmaz hale getirilmişti. S. 1377 - 1380.
Mahmut Şevket Paşa'nın şehadeti. S. 1449 - 1452.
Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın Bab-ı Âli'de öldürülmesi. S. 1575 - 1578.
Manastır Müstantiği Mehmet Safa Melhame'nin âkibeti tek kalmamıştı. S. 1661 - 1664.
Âsârı Tevfik Süvarisi Ali Kabulî Beyi Sultan Hamid'in gözleri önünde nasıl öldürdüler? S. 1743 - 1746.
Adliye Nazırı Nâzım Paşayı Ahmet Rıza Bey zannıyla nasıl öldürdüler? S. 1831 - 1834.
Padişah, Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşayı Mabeyn Başkâtibinin evine gönderiyor. — Blânço. S. 1899 - 1902.
Binbaşı Muhtar Beyi, Harbiyede geçit töreninde öldürdüler. S. 2006 - 2009.
Siz de yazdınız, teşekkürlerimiz... S. 146, 220, 330 - 331, 411, 494, 574 - 575, 666 - 669, 726, 835, 920, 1169, 1253, 1337, 1418, 1507, 1591 - 1592 - 1666, 1923, 2012 - 2013.
Slav tazyikine karşı Türk - Cermen birliğinin tarihî müdafaa hatları. 1835 - 1837.
Son perde. S. 1599.
Son Osmanlı kabinesinin son buhran günü. — Doksan bir yıllık ömür. 1769 - 1772.

(Ş)

Şairlerin fıkraları. S. 1329.
Şehit Ali Paşa'nın öğütleri. S. 843.
Şehzade Halil'in macerası. S. 213 - 216.
Şemsettin Sami. S. 1163 - 1164.
Şemsettin Bey'in korkusu. S. 1515.
Şpitzer (Dr.), Tanzimat Padişahını, Saray'ı ve 1840 - 1860 hâdiselerini anlatıyor. S. 967 - 973, 1055 - 1058, 1129 - 1131.

(T)

Talât Paşa'nın (Sadrıâzam) memleketi gizlice terkederken Müşir İzzet Paşa'ya gönderdiği mektubun aslı. — Talât, Enver,

Çocuklarınıza Kalacak Kültür Hazinesi

BÜYÜK OSMANLI LUGATI.

Sabahat Alp — Ali Rıza Alp

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Edebiyat ve Türkçe öğretmenlerine tavsiye edilen ve Tebliğler Dergisinde duyurulan 4 ciltlik muazzam eserin mevcudu kalmamıştı. Şimdi eksik formaları yeniden bastırılarak mahdut bir miktar elde edilmiştir.

Eskiden olduğu gibi 4 cildi yine 120 liradır.

İkişer ikişer yaldızlı bez ciltler içindeki bu muazzam kültür hazinesi için TARİH KONUŞUYOR okuyucularına büyük bir kolaylık gösterilmektedir.

Zaruri masraflarını karşılamak üzere sadece 20 lira para ile mütebaki 100 lirası için de 100 LİRA DEĞERİNDEKİ TASARRUF BONOSU göndermeniz kâfidir.

Böylece Tasarruf Bononuzu ucuza satmaktan kurtulur ve büyük bir hazine değerindeki kültür eserine bağlamış olursunuz.

Eser itinalı şekilde paketlenerek taahhütlü olarak adresinize gönderilecektir. Ayrıca hiçbir posta masrafı talep edilmeyecektir.

ESERDE NELER VAR ?

Her cild büyük boy çift sütün 400 sayfadan müteşekkil 4 cild — Yunus'dan Yahya Kemal'e kadar 500 den fazla şair'in beyitleriyle süslenmiş 80.000 e yakın kelime ve terkip... — Kelimelerinin mecâzi ve gerçek mânaları-Asırlar boyunca değişik anlamları.

TASARRUF BONOLARINIZI

Ancak Büyük Osmanlı Lûgatına yatırmak suretiyle değerlendirebilirsiniz.

(20 LİRA + 100 LİRALIK TASARRUF BONOSU = BÜYÜK OSMANLI LÜGATI). Eser mahdut miktarda olduğundan hemen müracaat ediniz.

Müracaat Adresi: Ali Rıza Alp: Posta Kutusu 44 Beyazıt/İstanbul

NOT: İstanbuldaki okuyucularımız İdarehanemizden temin edebilirler.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT: 4 SAYI: 24 OCAK 1966 FİATI: 250 Krş.

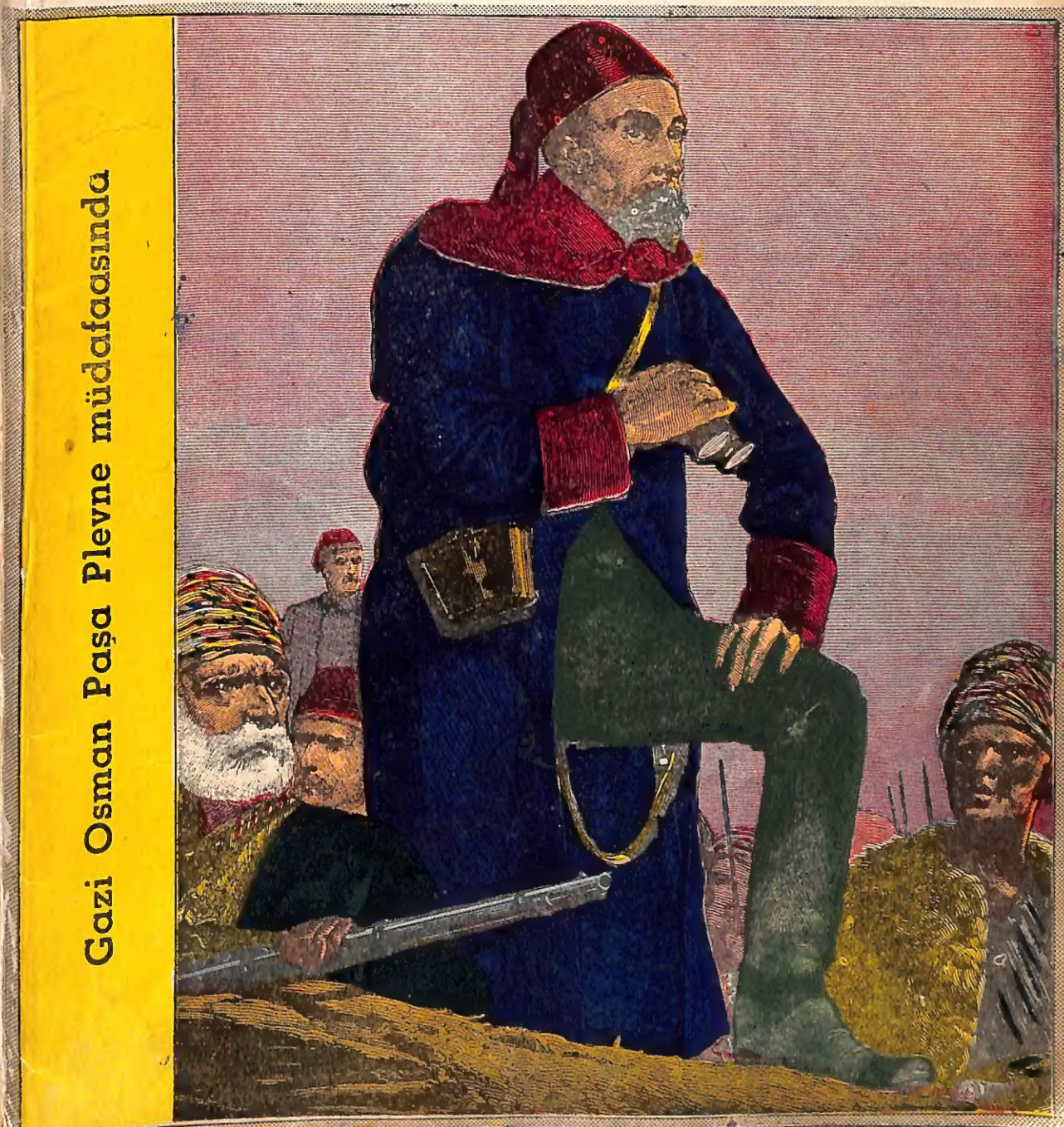

Gazi Osman Paşa Plevne müdafaasında

Cemal Paşalar memleketi niçin ve nasıl terketmişlerdi? S. 21 - 28.
Talât Paşa'nın Berlin'deki son günleri. — İlk basamak, son basamak. S. 133 - 136.
Talât Paşa ve "Saray" a damat olan dostlar'ı. — Temenni. S. 711 - 714.
Talât Paşa'nın "Sadrıâzam" olarak son yurd dışı seyahati ve sukutu. S. 1685 - 1688.
Tanzimat'ın Büyük Başı. — Sultan Abdülmecid — Mustafa Reşit Paşa — Ölümle yüzyüze. S. 765 - 770.
Tanzimat Padişahının ilk yurt içi seyahati. — Hoca efendiler nerelerdedir? S. 1548 - 1552.
Tanzimat devrinde İstanbul ramazanları. S. 1941 - 1944.
Tarih ilmi, hakikatler ve ciddilik. S. 1301.
Tarih hükmünü icra edecektir! S. 1852 - 1853.
Tarihi konuşturabilmek. S. 3 - 6.
Tarihin sesi. S. 591.
Temo (Dr.) İbrahim Kimdir? S. 79.
Tepedelenli Ali Paşa'nın sırları. — Macera dolu bir hayat. S. 115 - 117.
Teşkilât-ı Mahsusa. — Lavrens ve Teşkilât-ı Mahsusa — Bugünkü dünyada izleri. S. 91 - 96.
TEŞKİLÂT-I MAHSUSA REİSİNİN GİZLİ DOSYALARI :
1 — Yunan korsanları Sultan Osman ve Reşadiye'yi nasıl batıracaklardı? — Önce inanmamıştım. S. 1013 - 1020.
2 — Sultan Reşat, en heyecanlı anlarını yaşıyordu. — Mehmet Âkif'in heyacanı — Mustafa Hayri Efendi kimdir? — Seneler sonra. S. 1096 - 1102.
3 — Sadrıâzam Sait Halim Paşa'nın köşkünde yapılan toplantıda Pertev Paşa heyetinin Tokya'ya gönderilmesi kararlaştırıldı. — Malta'da iken — Bir yıl dönümü. S. 1226 - 1229.
Trablus - Garp zindanlarında mahkûm hürriyetçilerin ümitsiz ihtilâli. S. 1773 - 1777.
Trikopis (Yunan Başkumandanı) nerede, kime, nasıl teslim oldu? — Recep Zühtü'nün vazifesi — Hacı Anesti anlatıyor — Trikopis anlatıyor — Zaferin Başkumandanı anlatıyor — Kurmay Albay Halit Akmansü. S. 509 - 535.
Troçki'nin esrarlı ölümü. S. 1968 - 1972.
Tuzlu çilek. S. 339.
Türk süslemelerinde: Gül (Rozas) ve Gülçe (Rozetler). S. 1949.
Türk Şeceresi. S. 39 - 44, 105 - 108, 205 - 208, 389 - 393, 481 - 484, 557 - 560, 633 - 636, 733 - 736, 827 - 830, 901 - 904, 985 - 988, 1066 - 1068, 1207 - 1210.
Türk kadını. — Evlerin içinde. S. 949 - 953.
Türk Ana-Vatanında Sahte Bir Derviş. S. 1075 - 1079, 1119 - 1122, 1243 - 1247, 1289 - 1292, 1409 - 1462, 1485 - 1488, 1553 - 1556, 1671 - 1674, 1756 - 1759, 1838 - 1842, 1915 - 1918, 2002 - 2005.
Türk - Alman yakınlaşmasında tarihi safhalar. — Büyük Frederik ve Ahmet Resmi Efendi. S. 1136 - 1139.
Türk'e karşı Arap ihaneti, Arap duygusu, Arap baskısı. — Bompar'ın ikazı ve bugün. S. 453 - 458.
Türk - Polonya münasebetleri. S. 1884 - 1889, 1977 - 1982.
Türkiye'yi "Alkolsüz Ülke" yapma savaşı. — Bir sual ve cevabı. S. 620 - 627.
Türkiye Komünist Fırkası. S. 1983 - 1987.
Türkiye Büyük Millet Meclisine açık mektup. — Sakal ve kütüphane — Göz yaşındaki hissesi — İlk hedef — Atatürk'ten fıkralar. S. 803 - 810.
Türkiye'de Yahudilik, Masonluk, Dönmelik ve Siyonist Cereyanlar. S. 1069 - 1074, 1114 - 1118, 1233 - 1237, 1312 - 1315, 1397 - 1400, 1493 - 1496, 1567 - 1570, 1654 - 1657, 1726 - 1729, 1818 - 1821, 1908 - 1911, 1998 - 2001.

(U)

Uceymi Sâdun Paşa ve çöldeki kahramanlık destanı. — Lavrens, Sanıklar ve Hainler. S. 488 - 491.
Unutamıyacağınız sözler. S. 28, 100, 126.

(Ü)

Üç yolun çökmüş temeli! S. 1870 - 1871.
Ümitlenebilmek. S. 493.
Ümitlerin can çekişmesi. S. 225.

(V)

Vahidüddin'in Fevzi Paşa ile son konuşması. — Geyve'den geçiş. S. 938 - 946.
Vatikan, 392 yıldır, Sen-Bartelmi faciasına ait korkunç vesikaları neşrettirmiyor! S. 403 - 405.
Vehip Paşa Adis Ababa'yı nasıl savundu? S. 1302 - 1304.
Venizelos'la Loyd Corc'un gizli mektupları. S. 1945 - 1948.
Vilhelm'in gizli teşebbüsü. — İkinci Giyyom (Kayzer Vilhelm). S. 1325 - 1328.
Vilson Prensipleri Cemiyeti. S. 1275 - 1279, 1371 - 1376, 1453 - 1456.
Viyana (II.) Seferi (Bir bozgun, iki kindar ve kesik bir baş). S. 885 - 890.
Vur Bre Ha, Kır Bre Ha. S. 171.

(Y)

Yalılar, içindekiler ve evdekiler. — Güzellik bahçeleri. S. 394 - 396.
Yalta'da Ruzvelt'in Dünyayı Stalin'e teslim edişine dair ibretli ifşaat. S. 1730 - 1733.
Yamyamlık. S. 675.
Yangın yeri.. S. 256.
Yavuz'un büyük demir topu. S. 1437 - 1440.
Yeni Osmanlı'ların ilk şahsiyetleri ve gurbet günleri. — Tarihlerini yazarken. S. 537 - 541.
Yeniçeri Ocağını ihya hazırlığının bastırılması. 30 - 38.
Yeniçeri Ocağının yıkılışı. — Edebiyat ve gerçekler. S. 1391 - 1393.
Yunan Harbi (1897) ve Çanakkalede yatan Donanmay-ı Hümâyun! 1321 - 1324, 1367 - 1370, 1468 - 1472.
Yunanlılar. S. 1330 - 1334.
Yunanlıların Anadolu'yu istilâ plânlarına Paris'te kimler evet demişlerdi? S. 143 - 145.
Yunus Emre'nin mezarı nerede? S. 1413 - 1417, 1501 - 1505, 1571 - 1574.

(Z)

Zarif Bir Padişahtan (Sultan İkinci Mahmuttan) fıkralar. S. 356, 464, 536, 602.
Ziya Gökalp'i Yahya Kemal anlatıyor. S. 749 - 752.